

Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050

Spis treści

Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050.....	1
1. Wstęp.....	3
2. Polska a zrównoważony rozwój.....	5
3. Metodyka pracy.....	8
Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu w 2050	10
4. Kluczowe czynniki sukcesu	12
5. Obszary zrównoważonego rozwoju	15
5.1 KAPITAŁ SPOŁECZNY	16
5.2. KAPITAŁ LUDZKI	25
5.3. INFRASTRUKTURA.....	38
5.4. ZASOBY NATURALNE.....	54
5.5 ENERGIA.....	69
5.6 JAKOŚĆ PAŃSTWA I INSTYTUCJI.....	80

1. Wstęp

W lutym 2010 roku Światowa Rada Biznesu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (World Business Council for Sustainable Development, WBCSD)¹ opublikowała dokument pt. „Vision 2050. The new agenda for business”. W trwający prawie dwa lata proces tworzenia dokumentu zaangażowane były firmy członkowskie WBCSD, eksperci regionalni oraz niezależni konsultanci. Dyskusja miała na celu określenie wyzwań zrównoważonego rozwoju, jakie stoją przed biznesem w długiej perspektywie, a także identyfikację szans rynkowych umożliwiających firmom stabilny rozwój w długim okresie. W efekcie powstał dokument, w którym wyróżniono dziewięć kluczowych obszarów, a w każdym z nich wskazano działania, jakie muszą zostać podjęte, aby w 2050 roku „9 miliardów ludzi żyło godnie, mądrze korzystając z ograniczonych zasobów naszej planety”.

Poniżej dziewięć kluczowych obszarów wyróżnionych w globalnej Wizji WBCSD::

- ludzie i wartości
- rozwój społeczny
- gospodarka
- rolnictwo
- lasy
- energia
- budynki
- mobilność
- zasoby

Dostrzegając zróżnicowanie warunków oraz szans rozwojowych poszczególnych państw, organizacje regionalne WBCSD zainicjowały wypracowanie Wizji na szczeblu krajowym. Projekt ten realizowany jest m.in. w Austrii, Zjednoczonym Królestwie, Królestwie Niderlandów, a także w Australii oraz Republice Południowej Afryki.

Proces opracowania krajowej Wizji rozpoczęto także w Polsce. Ministerstwo Gospodarki oraz Forum Odpowiedzialnego Biznesu objęły tę inicjatywę patronatem honorowym, natomiast liderem projektu jest firma doradcza PwC.

Analizując dokument WBCSD, zadaliśmy sobie kilka pytań:

- Na ile poszczególne wyzwania zrównoważonego rozwoju opracowane przez WBCSD są istotne dla firm działających w Polsce?
- Jaki wywierają na nie wpływ?

¹ Światowa Rada Biznesu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju

- Jak zarządzać tymi wyzwaniami?
- Co może zrobić biznes, aby minimalizować negatywny wpływ tych wyzwań na swoje funkcjonowanie?
- Jakiego wsparcia potrzebuje od innych interesariuszy, jeśli chce stawić czoła opisanym wyzwaniom oraz wykorzystać pojawiające się szanse rynkowe?

Jednocześnie wiedzieliśmy też, że w Polsce powstały już strategiczne dokumenty pokazujące kluczowe wyzwania dla kraju. Na przykład Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, opracowany przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, wylicza 10 obszarów decydujących o długoterminowym, stabilnym rozwoju Polski. Są to:

- wzrost i konkurencyjność
- sytuacja demograficzna
- wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy
- odpowiedni potencjał infrastruktury
- bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne
- gospodarka oparta na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego
- solidarność i spójność regionalna
- poprawa spójności społecznej
- sprawne państwo
- wzrost kapitału społecznego Polski

Na bazie ww. raportu, rząd zainicjował proces uporządkowania obowiązujących dokumentów strategicznych. Rozpoczęte zostały prace nad przygotowaniem Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju pt. „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” oraz „Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju” i „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Kraju”, również obejmujących okres do 2030 roku. W perspektywie do 2020 roku dokumentami strategicznymi będą „Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju” oraz dziewięć strategii zintegrowanych, dotyczących odpowiednio: innowacyjności i efektywności gospodarki, rozwoju kapitału ludzkiego, rozwoju transportu, bezpieczeństwa energetycznego i środowiska, budowy sprawnego państwa, rozwoju kapitału społecznego, rozwoju regionalnego, rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego, zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa. Działania zapowiedziane w tych strategiach będą następnie uszczegółowiane w programach operacyjnych i aktualizowanym corocznie „Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii Europa 2020”, ukierunkowanym na osiągnięcie wzrostu inteligentnego (*smart*), zrównoważonego (*sustainable*) i sprzyjającego włączeniu społecznemu (*inclusive*). Trzeba jednak pamiętać, że w dokumentach rządowych dominuje spojrzenie z perspektywy makroekonomicznej, a przede wszystkim z punktu widzenia możliwości i odpowiedzialności rządzących.

Wiedząc to, chcieliśmy przede wszystkim poznać perspektywę biznesu, a w szczególności sprawdzić czy firmy dostrzegają te same wyzwania co administracja. Czy widzą swoją rolę w odpowiadaniu na nie. Gdzie są obszary koniecznej współpracy międzysektorowej na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Poszukując odpowiedzi na wskazane powyżej pytania, postanowiliśmy opracować „Wizję zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050”, tj. dokument, którego celem jest:

- uzupełnienie wypracowanych rządowych dokumentów strategicznych o silny głos i perspektywę biznesu;
- zainicjowanie dialogu i współpracy sektora biznesowego, publicznego i pozarządowego na rzecz zrównoważonego rozwoju Polski;
- wskazanie przedstawicielom biznesu wyzwań oraz szans rynkowych, które powinny być brane pod uwagę przy tworzeniu planów strategicznego rozwoju ich organizacji.

2. Polska a zrównoważony rozwój

Celem niniejszego raportu jest sformułowanie wizji Polski w roku 2050 oraz określenie wyzwań zrównoważonego rozwoju, istotnych z perspektywy biznesu. Opracowując dokument, uwzględniliśmy specyfikę naszego kraju, która determinuje nie tylko hierarchię wyzwań, ale też sposób działania na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wśród wielu uwarunkowań, które w istotny sposób wpływają na zrównoważony rozwój Polski oraz podejście biznesu do tego zagadnienia, warto wyróżnić czynniki historyczne, położenie geograficzne, strukturę istniejących firm czy zmianę roli Polski w Europie i na świecie.

Uwarunkowania historyczne

Przyglądając się najnowszej historii Polski, można zauważyć, że zarówno druga wojna światowa, jak i późniejszy system polityczny i gospodarczy nie sprzyjały zrównoważonemu rozwojowi, zwłaszcza gospodarstwu. Zniszczenia wojenne i późniejsza nieracjonalna gospodarka spowodowały, iż w roku 1989, gdy w Polsce zmienił się ustrój, sytuacja była trudna pod wieloma względami.

Z jednej strony zmiana systemu gospodarczego i wprowadzone w ramach tzw. planu Balcerowicza reformy ustabilizowały gospodarkę, ale z drugiej strony obnażyły wiele utajonych dotąd cech poprzedniego systemu, takich jak np. ukryte bezrobocie. Wyostrzyły się nierówności społeczne, widoczna była pauperyzacja społeczeństwa.

W ostatnich dwudziestu latach miał w Polsce miejsce dynamiczny wzrost gospodarczy, zarówno w wymiarze PKB ogółem, jak i w przeliczeniu na mieszkańca. Mając w pamięci początek lat dziewięćdziesiątych, gdy większości konsumentów nie było stać na zakup pojawiających się w sklepach dóbr, oraz wcześniejszy okres nieustannego deficytu towarów, Polacy wciąż są silnie

nastawieni na konsumpcję. Dlatego też, w naszym nadal nienasyconym społeczeństwie promowanie wzorców zrównoważonej konsumpcji oraz zachęcanie do racjonalnego korzystania z zasobów środowiska jest niezwykle trudne.

Poprzedni system pozostawił po sobie także braki w infrastrukturze i technologii, np. w 1987 roku, gdy Nokia wprowadzała na rynek swój pierwszy przenośny telefon², w Polsce nawet telefon stacjonarny nie był standardem (gęstość abonentów telefonii stacjonarnej³ wynosiła wówczas zaledwie 7,37⁴. W 1985 roku Polska miała niewiele ponad 100 km autostrad podzielonych na kilka odcinków, podczas gdy w Niemczech sieć takich dróg już w 1950 roku liczyła ponad 2000 km.

Uzupełnianie luk infrastrukturalnych i technologicznych, będących konsekwencją wielu lat zaniedbań, trwa w Polsce do dziś. Często jednak podejmowane działania są nakierowane przede wszystkim na jak najszybsze uzupełnienie braków, a nie na analizowanie konsekwencji tych działań z perspektywy zrównoważonego rozwoju. Rozwiązania te w dużej mierze determinują także zachowania i decyzje Polaków, którzy nie mając innego wyboru, zmuszeni są korzystać z dostępnej infrastruktury i technologii nieuwzględniających aspektów zrównoważonego rozwoju.

Dołączając w roku 2004 do grona państw członkowskich UE, Polska zobowiązała się także do przestrzegania zasad, polityk, ale też regulacji prawnych obowiązkowych dla wszystkich krajów członkowskich. W odniesieniu do zrównoważonego rozwoju jest to niezmiernie istotne, gdyż poziom zaawansowania krajów tzw. starej Unii w tym obszarze jest dużo wyższy, a tym samym normy i zapisy prawne w tym zakresie bardzo restrykcyjne. Dostosowanie się do nich jest pożądanym z perspektywy zrównoważonego rozwoju, ale z drugiej strony niezmiernie trudne, ze względu na wspomniane już wyżej uwarunkowania historyczne czy położenie geograficzne oraz takie czynniki jak wysoka emisyjność gospodarki opartej na węglu jako głównym źródle energii.

Dlatego też wyzwaniem dla Polski jest znalezienie takiej drogi, aby kraj nasz mógł odrobić zaległości rozwojowe, a jednocześnie szukać nowych źródeł przewagi konkurencyjnej zapewniającej stabilne podstawy wzrostu gospodarczego, umożliwiające realizację aspiracji rozwojowych obecnego i przyszłych pokoleń.

Położenie geograficzne

Położenie geograficzne w istotny sposób wpływa na rozwój kraju ze względu na takie czynniki jak choćby surowce naturalne, które znajdują się na jego terenie, czy dostęp do wody. Posiadane przez Polskę zasoby węgla, pozwoliły jej zbudować silny sektor energetyczny oparty na tym surowcu i przez wiele lat zaspokajając własne potrzeby energetyczne. Duże zasoby gwarantowały

² Mobira Cityman

³ Liczba abonentów na 100 mieszkańców

⁴ Kamiński F. Rola państwa w rozwoju telekomunikacji-doświadczenie historyczne; Telekomunikacja i techniki informacyjne 3-4-2003

bezpieczeństwo dostaw, prowadząc jednocześnie do powstawania miejsc pracy i rozwoju gospodarczego.

Z perspektywy zrównoważonego rozwoju i związanych z nim regulacji unijnych, te same zasoby, stawiają dziś przed Polską wiele wyzwań. Jednym z nich jest konieczność ograniczania emisji dwutlenku węgla. Wymaga to przebudowy struktury bilansu energetycznego, w tym rozwoju odnawialnych źródeł energii kosztem węgla, ale też pociąga za sobą koszty społeczne, związane z restrukturyzacją sektora, i konsekwencje gospodarcze, związane z koniecznością szukania innych źródeł energii.

Poza węglem i miedzią Polska nie posiada zbyt wielu strategicznych zasobów. Importujemy ropę naftową i gaz ziemny odpowiadający ok. 2/3 krajowego zużycia. Polska jest także jednym z najmniej zasobnych w wodę krajów UE. Wszystko to stawia przed krajem wyzwania związane z racjonalnym korzystaniem z zasobów naturalnych, a także szukaniem nowych źródeł wzrostu opartych na innowacyjności i kapitale ludzkim oraz społecznym.

Struktura firm

W Polsce w systemie REGON zarejestrowanych jest prawie 4 mln firm, z czego prawie 3 mln to osoby fizyczne. Około 1,76 mln firm faktycznie prowadzi działalność. Zdecydowana większość, bo aż 96% aktywnych przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające od zera do dziewięciu pracowników). Firmy małe to 3% wszystkich firm, średnie -0,9%, a duże (zatrudniające ponad 250 osób) - tylko 0,2% wszystkich aktywnych firm.⁵

Zrównoważony rozwój wymaga długoterminowego myślenia i strategicznego podejścia do prowadzenia biznesu, co niestety nie jest charakterystyczne dla mniejszych firm. Tylko 16% mikroprzedsiębiorstw i 29% małych firm posiada spisana wizję⁶, która powinna definiować długoterminowy cel istnienia organizacji. Istotnym wyzwaniem jest zatem przekonanie przedsiębiorców, że długofalowe i zrównoważone podejście jest korzyścią, a poniesione koszty - inwestycją, która zwróci się w przyszłości.

Polska w Europie i na świecie

Określając „*Wizję zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050*”, nie można pominąć tak istotnego czynnika determinującego kondycję gospodarczą Polski i rozwój kraju oraz przedsiębiorców działających na rynku polskim, jak uwarunkowania zewnętrzne, zarówno w wymiarze unijnym jak i pozaunijnym. Polska gospodarka nie tylko opiera się na czynnikach wewnętrznych, ale też

⁵Ministerstwo Gospodarki, Raport „Przedsiębiorczość w Polsce”, wrzesień 2011, dane o zarejestrowanych przedsiębiorstwach za 2010 rok, dane o aktywnych - za rok 2009.

⁶Ocena stanu wdrażania standardów społecznej odpowiedzialności biznesu wraz z opracowaniem zestawu wskaźników społecznej odpowiedzialności w mikro, małych, średnich i dużych przedsiębiorstwach, SMG/KRC MillwardBrown, PwC dla PARP, grudzień 2011.

zewnętrznych i jeżeli chce się nadal dynamicznie rozwijać w sposób zrównoważony musi jeszcze bardziej się integrować zarówno z krajami UE jak i z nowymi centrami aktywności gospodarczej w świecie.

Dynamicznemu wzrostowi obrotów handlowych Polski na przestrzeni ostatniej dekady towarzyszył proces wyraźnego zwiększania otwartości polskiej gospodarki. Otwarcie to niesie trojaki efekty dla polskiej gospodarki:

- po pierwsze – wzrost konkurencji na polskim rynku, a w efekcie zahamowanie dynamiki wzrostu, a nawet spadek cen, a także bardziej racjonalną alokację zasobów i wzrost produktywności;
- po drugie – zwiększony napływ nowych technologii, co służy modernizacji polskiego przemysłu i zwiększeniu konkurencyjności polskich wyrobów na rynkach zagranicznych;
- po trzecie – otwartość handlowa sprzyja wzrostowi gospodarczemu poprzez jej oddziaływanie na wzrost inwestycji, co ma szczególne znaczenie w dynamicznie rozwijającej się gospodarce polskiej.

Nastąpiła również poprawa struktury przedmiotowej polskiego eksportu. Miernikiem tej poprawy, a zarazem wykładnikiem wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki i jej potencjału wzrostowego jest wzrost udziału wyrobów najwyższej przetworzonych, czyli wyrobów elektromaszynowych w eksporcie na rynki zarówno „starej” jak i rozszerzonej Unii.

Z tego punktu widzenia w interesie Polski leży dalsze pogłębianie rynku wewnętrznego UE, ale także większe otwieranie się rynków krajów trzecich, których udział w ogólnej wymianie handlowej naszego kraju powoli, ale systematycznie wzrasta. Stąd też duża rola działań mających na celu znoszenie przeszkód w handlowej wymianie wewnątrz-, jak i zewnątrzunijnej, a także zwiększanie potencjału eksportowego polskich towarów i usług.

3. Metodyka pracy

Zgodnie z założeniami „Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050” miała przedstawiać głos biznesu w odniesieniu do kluczowych wyzwań zrównoważonego rozwoju, przed którymi stoi Polska i funkcjonujące w kraju przedsiębiorstwa. Chcąc osiągnąć założony cel, prace w ramach projektu opierały się na dwóch metodach:

1. Analiza danych zastanych
2. Dialog i konsultacje z przedstawicielami biznesu

W ramach **analizy danych zastanych** dokonaliśmy przeglądu kluczowych dokumentów strategicznych i statystycznych dotyczących Polski, obecnych i przewidywanych trendów oraz

aktualnej sytuacji Polski i kondycji sektora prywatnego. Analizowane dokumenty można podzielić na 3 kategorie:

- ogólne dokumenty strategiczne, np. Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”,
- dane statystyczne, np. Głównego Urzędu Statystycznego,
- dane strategiczne dotyczące poszczególnych tematów, w tym projektów opracowywanych przez Rząd strategii zintegrowanych.

Dokonałiśmy także przeglądu kluczowych dokumentów UE i międzynarodowych, takich jak np. strategia „Europa 2020”, priorytety Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), czy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), których założenia będą determinowały kierunki rozwoju Polski.

Na podstawie analizy danych zastanych oraz korzystając z eksperckiej wiedzy PwC zaproponowaliśmy 37 zagadnień istotnych z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju, które następnie poddaliśmy pod dyskusję z przedstawicielami biznesu.

Dialog i konsultacje z przedstawicielami biznesu stanowiły główny element metodyki tworzenia „Wizji zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050”. Chcąc zapewnić kompletność, rzetelność oraz transparentność procesu oraz zdefiniowanych wyzwań i kwestii istotnych dla biznesu, postanowiliśmy włączyć w proces szerokie grono interesariuszy⁷, zwłaszcza przedstawicieli biznesu. W marcu 2011 r. Ministerstwo Gospodarki zorganizowało spotkanie otwierające, podczas którego przedstawione zostały założenia projektu. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele sektora prywatnego, organizacji branżowych, środowiska akademickiego, a także instytucji publicznych. W kolejnym spotkaniu, zorganizowanym przez Ministerstwo Gospodarki w czerwcu 2011 r., uczestniczyli przedstawiciele najwyższej kadry zarządzającej firm zaangażowanych w działania na rzecz zrównoważonego rozwoju. Dodatkowo, w ciągu trzech miesięcy (czerwiec – sierpień 2011) odbyło się 14 sesji konsultacyjnych przeprowadzonych przez PwC, w których wzięli udział przede wszystkim przedstawiciele biznesu, ale też reprezentanci środowiska akademickiego, organizacji pozarządowych, samorządu oraz administracji centralnej. **W sumie w spotkaniach wzięły udział 143 osoby ze 115 organizacji, w tym z prawie 70 firm oraz 7 organizacji zrzeszających przedsiębiorstwa.**

Uczestnicy spotkań konsultacyjnych próbowali opisać rzeczywistość w roku 2050, kreśląc wizję tego, jak chcieliby, aby w 2050 roku wyglądał dany obszar tematyczny, a także jak prawdopodobnie będzie on wyglądał w przypadku zaniechania adekwatnych działań. Starali się także odpowiedzieć na

⁷ Zgodnie z definicją Accountability, dialog z interesariuszami *to proces, umożliwiający włączenie znaczących grup interesariuszy dla realizacji założonych celów. To podstawowy mechanizm odpowiedzialności, ponieważ obliguje do zaangażowania interesariuszy, w celu zidentyfikowania, zrozumienia i udzielenia odpowiedzi na wyzwania zrównoważonego rozwoju.* (Za: Accountability, AA1000 SES).

pytanie, co powinien zrobić biznes, a co – inni interesariusze, jeśli Polska ma z sukcesem sprostać wyzwaniom zrównoważonego rozwoju. Uczestnicy sesji konsultacyjnych identyfikowali zarówno zagrożenia, jak i szanse tkwiące w każdym omawianym obszarze tematycznym, które biznes mógłby wykorzystać.

Na podstawie informacji pozyskanych podczas sesji konsultacyjnych, na których poruszonych zostało prawie 40 tematów, sformułowaliśmy sześć kluczowych obszarów, naszym zdaniem priorytetowych z perspektywy zrównoważonego rozwoju polskiego biznesu, oraz nakreśliliśmy wizję i działania niezbędne do jej realizacji. Obszary te to: kapitał społeczny, kapitał ludzki, infrastruktura, zasoby naturalne, energia oraz jakość państwa i instytucji. Zdajemy sobie sprawę, że wyłonione obszary nie są jedynymi, w których powinny być podejmowane działania na rzecz zrównoważonej przyszłości, zostały jednak wskazane jako te, o które trzeba zadbać w pierwszej kolejności.

Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu w 2050

Vision 2050



The new agenda for business in Poland

4. Kluczowe czynniki sukcesu

Ponadto, w toku prac nad dokumentem, **wyłoniliśmy trzy kluczowe elementy**, które powinny służyć za filtr dla wszelkich działań podejmowanych w tych obszarach. Elementy te są niezbędne dla efektywnej i długoterminowej zmiany w kierunku zrównoważonego rozwoju. Uczestnicy sesji konsultacyjnych przyznali, iż bez ich uwzględnienia podejmowane działania nie przyniosą zakładanych rezultatów.

Wskazane 3 kluczowe czynniki sukcesu to:

1) Edukacja

Znaczenie edukacji podkreślano na każdym spotkaniu konsultacyjnym. Według przedstawicieli biznesu odpowiadająca na wyzwania i potrzeby rynku edukacja, będąca nigdy niekończącym się procesem, jest niezbędna do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju. Poniżej przedstawiono kluczowe wyzwania związane z edukacją:

- **Sposób nauczania.** Jedną z kluczowych, niezbędnych w biznesie kompetencji, jest umiejętność pracy w zespole. Obecna formuła edukacji, zwłaszcza formalnej, w małym stopniu odpowiada na tę potrzebę, a absolwenci szkół i uczelni wyższych dużo lepiej radzą sobie w samodzielnej pracy niż w zespołowej.

- **Tematyka.** Przedstawiciele biznesu podkreślali, że absolwenci przychodzą do firm z nieaktualną wiedzą w niektórych dziedzinach. Często brak im też podstawowej wiedzy o wybranych zagadnieniach, takich jak choćby kwestie zrównoważonego rozwoju. Niewiele uczelni, szkół podstawowych i średnich zwraca bowiem uwagę na wyzwania zrównoważonego rozwoju, ich wpływ na jednostkę i poszczególne organizacje.

- **Współpraca pomiędzy środowiskiem naukowym a biznesem.** Brak współpracy pomiędzy tymi dwoma środowiskami wskazywany był jako istotna bariera dla innowacji i rozwoju. Tymczasem przynosi ona wymierne korzyści obydwu stronom. Uczestnicy sesji konsultacyjnych wskazywali, iż brakuje modeli takiej współpracy. Zdarza się też, że jej efekty nie są wykorzystywane: w środowisku naukowym powstają interesujące projekty, czasem także przy współpracy z biznesem, ale nie są one skutecznie wdrażane.

- **Nauka przez całe życie.** Biorąc pod uwagę otoczenie i tempo zachodzących w nim zmian, konieczna jest umiejętność przystosowywania się do nowych sytuacji. Dlatego też proces edukacji powinien być procesem ciągłym, trwającym przez całe życie. Uczestnicy sesji konsultacyjnych

podkreślali, że w Polsce dla wielu osób zakończenie edukacji formalnej nadal oznacza zakończenie edukacji w ogóle.

Przedstawiciele biznesu podkreślali także, iż na powyższe aspekty należy zwracać uwagę zarówno w perspektywie edukacji formalnej jak i nieformalnej – prowadzonej przez szkoły i uczelnie, a także przez inne instytucje bądź same przedsiębiorstwa. Odpowiednia i ciągła edukacja, pozwalająca nabyć wiedzę i niezbędne umiejętności jest kluczowa dla zrównoważonego rozwoju polskiego biznesu.

2) Innowacyjność

Postawa proinnowacyjna, rozumiana jako gotowość do „przekształcenia istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania”⁸ powinna stanowić odzwierciedlenie wszelkich decyzji biznesowych. Przedstawiciele biznesu podkreślali, że należy odejść od podejmowania decyzji wyłącznie przez pryzmat efektywności kosztowej na rzecz zwiększania innowacyjności, która jest kluczem do długoterminowego sukcesu.

Do roku 2050 globalny układ ról poszczególnych krajów i regionów może ulec zmianie. W tym kontekście potrzeba innowacyjności w myśleniu o zrównoważonym rozwoju polskiego biznesu w tak długiej perspektywie czasowej wydaje się niezbędna. Innowacyjne myślenie i zarządzanie pozwala nie tylko sprawnie odpowiadać na zmiany w otoczeniu, ale także – dzięki poszukiwaniu nowych możliwości działania – wyprzedzać je.

Warto podkreślić, że innowacyjności nie należy postrzegać wyłącznie w aspekcie technologicznym – choć jest on niezmiernie ważny dla rozwoju gospodarczego. Innowacyjność to również zmiana sposobu i optyki myślenia oraz położenie większego nacisku na poszukiwanie nowych możliwości, np. poprzez reorganizację modeli biznesowych, czy rozwój usług towarzyszących.

Istotnym czynnikiem wspierającym rozwój innowacji jest umiejętne zarządzanie różnorodnością oraz dzielenie się wiedzą. Wykorzystywanie potencjału i możliwości wynikających z różnic i indywidualnego podejścia do poszczególnych zagadnień pozwala osiągnąć efekt synergii i prowadzi do innowacyjnych rozwiązań. Dzielenie się wiedzą wspiera ten proces.

3) Współpraca

Cel, jakim jest zrównoważony rozwój, jest wspólnym celem biznesu oraz wszystkich innych aktorów życia gospodarczego. Dlatego też do jego realizacji niezbędne jest wspólne podejmowanie decyzji i działań. Nie ma możliwości osiągnięcia zrównoważonego rozwoju bez współpracy i związanego z nią efektu synergii. Współpraca rozumiana jako współdecydowanie o pewnych działaniach oraz współodpowiedzialność za ich realizację może i powinna przebiegać na wielu płaszczyznach:

⁸ Okoń-Horodyńska E., wykłady "Polityka innowacyjna UE", wykład 1, str. 9

W środowisku biznesu

- Współpraca branżowa
- Współpraca pomiędzy firmami różnej wielkości
- Szeroka, międzybranżowa współpraca biznesu
- Współpraca poszczególnych ludzi, działów, zespołów w ramach danego przedsiębiorstwa

Pomiędzy poszczególnymi sektorami

- Współpraca z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi

Według terytorium geograficznego

- Współpraca regionalna
- Współpraca międzynarodowa

Umieszczając współpracę na liście kluczowych czynników sukcesu chcieliśmy podkreślić, że podejmując działania odpowiadające na wyzwania zrównoważonego rozwoju, zawsze należy myśleć o partnerach, których wsparcie może być korzystne zarówno dla realizacji samego projektu jak i dla instytucji czy organizacji podejmującej daną inicjatywę.

Wymienione wyżej kluczowe trzy czynniki sukcesu powinny być traktowane łącznie, ponieważ w wielu przypadkach wpływają one na siebie nawzajem, np. współpraca środowisk naukowych z biznesem (łącząca czynnik edukacji i współpracy) sprzyja innowacyjności. Według uczestników procesu konsultacyjnego podejmowanie działań z uwzględnieniem tych trzech elementów będzie wspierało zrównoważony rozwój.

5. Obszary zrównoważonego rozwoju

W tym rozdziale omawiamy każdy z sześciu wyróżnionych kluczowych obszarów priorytetowych z perspektywy zrównoważonego rozwoju polskiego biznesu. Obszary te to: kapitał społeczny, kapitał ludzki, infrastruktura, zasoby naturalne, energia oraz jakość państwa i instytucji. Każdy z podrozdziałów rozpoczyna się diagnozą sytuacji i określeniem najważniejszych wyzwań dla Polski z punktu widzenia polskiego biznesu. Następnie staraliśmy się przewidzieć konsekwencje zaniechania lub niepodjęcia właściwych działań zmierzających w kierunku zrównoważonego rozwoju (business as usual). Podkreślamy także możliwości rozwoju dla biznesu i opisujemy przykładowe szanse umożliwiające zdobycie przewagi konkurencyjnej. W każdym podrozdziale staramy się wytyczyć ścieżkę dojścia do zrównoważonego rozwoju w danym obszarze tematycznym, wskazując na niezbędne działania sektora prywatnego oraz innych interesariuszy. Na podstawie wyników sesji konsultacyjnych pokazujemy rolę, jaką biznes widzi dla siebie w procesie realizacji celów Wizji, a także podajemy przykłady konkretnych działań, które mogą zostać zrealizowane w firmach.. Ponadto, przedstawiamy oczekiwania, jakie przedstawiciele biznesu formułują wobec innych interesariuszy (administracji, organizacji pozarządowych, instytucji edukacyjnych itp.).

5.1 KAPITAŁ SPOŁECZNY

Kapitał społeczny, zdaniem socjologów, stanowi istotę społeczeństwa obywatelskiego. Obejmuje normy społeczne i wartości umożliwiające członkom społeczeństwa skuteczne współdziałanie, zaufanie obywateli do siebie nawzajem i do instytucji publicznych. Z wielu badań wynika, że poziom kapitału społecznego jest silnie skorelowany z dobrobytem materialnym, poziomem cywilizacyjnym i innymi miarami jakości życia. Według profesora Janusza Czapińskiego wysoki poziom kapitału społecznego prowadzi do obniżenia kosztów transakcyjnych, ułatwia negocjacje, wpływa na skrócenie procesów inwestycyjnych, zmniejszenie korupcji, zwiększenie rzetelności kontrahentów, prowadzi do długoterminowych inwestycji i dyfuzji wiedzy, ograniczenia nadużyć dobra wspólnego, solidarności międzygrupowej, rozwoju trzeciego sektora i społecznej kontroli działania władz⁹.

Mając na względzie pozytywne efekty ekonomiczne wspieranie budowy kapitału społecznego jest wyzwaniem nie tylko dla władz i instytucji pozarządowych, lecz jest także w najlepszym interesie polskiego biznesu. Wymaga to jednak z jego strony działań wykraczających poza praktyki stosowane obecnie zarówno w relacjach wewnętrznych, jak i ukierunkowanych na jego otoczenie.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Budowanie zaufania społecznego. Zaufanie społeczne jest ważnym składnikiem kapitału społecznego. Umożliwia tworzenie więzi między ludźmi, sprzyja budowaniu instytucji i realizowaniu wspólnych przedsięwzięć biznesowych. W krajach o wysokim zaufaniu społecznym możliwe jest sprawniejsze nawiązywanie i funkcjonowanie więzi ekonomicznych, a także ograniczanie kosztów transakcyjnych (np. dzięki niższym nakładom na kontrolę).

Polska, podobnie jak większość krajów postkomunistycznych, należy do państw Europy o najniższym poziomie zaufania społecznego (więcej na wykresie *Kapitał społeczny w krajach Europy*). Z opinią, „większości ludzi można ufać” zgadza się tylko co dziesiąty Polak, podczas gdy w krajach wysoko rozwiniętych wskaźnik ten jest kilka razy wyższy (na przykład w krajach skandynawskich z powyższym stwierdzeniem zgadza się ok. 60% badanych)¹⁰.

Niskie zaufanie społeczne potwierdzają także dane CBOS-u. Według badania przeprowadzonego na początku 2010 roku, dużym i nieograniczonym zaufaniem Polacy darzą jedynie członków najbliższej rodziny, natomiast 72% respondentów opowiada się raczej za zachowaniem ostrożności w kontaktach z innymi ludźmi niż za zbytnią otwartością. Optymistyczny jest fakt, że w przeprowadzanych w

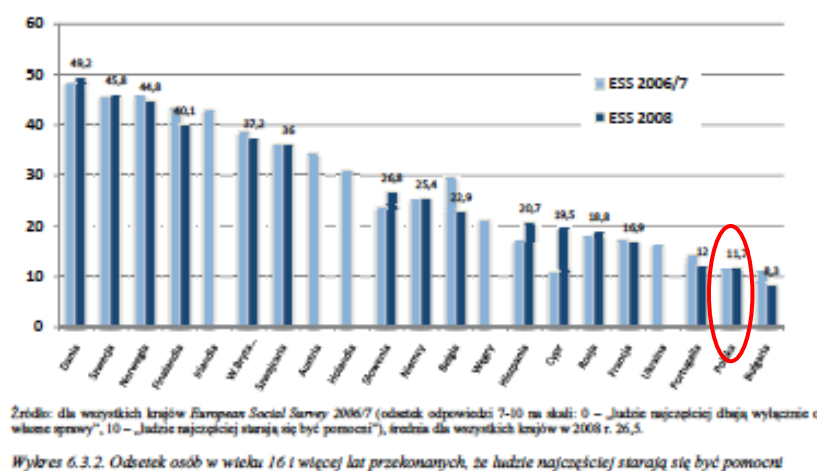
⁹ J. Czapiński „Kapitał społeczny” w: Janusz Czapiński T. Panek, „Diagnoza społeczna 2009”, Znak 2010)

¹⁰ J. Czapiński, „Kapitał społeczny”, [w:] „Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków”. Raport, J. Czapiński, T. Panek (red.), Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, s. 263.

kolejnych latach badaniach zaufania społecznego, coraz więcej badanych wybiera odpowiedź „większości ludzi można ufać” (w 2007 r. – 11,5%, a w 2005 i 2003 r. po 10,5%)¹¹.

Brak zaufania społecznego, poprzez swój negatywny wpływ na sieci relacji międzyludzkich, nie sprzyja innowacyjności i rozwojowi biznesu. Przedsiębiorcy często nie znają firm mieszczących się przy tej samej ulicy, nie mówiąc o przedsiębiorcach w swoim mieście czy regionie. A przecież analiza rynku i znajomość konkurencji jest kluczowym czynnikiem wpływającym na przewagę konkurencyjną, a rozwijanie sieci kontaktów i relacji biznesowych pozytywnie wpływa na kreatywność oraz innowacyjność przedsiębiorstw.

Wykres: Kapitał społeczny w krajach Europy



Źródło: *Bridging and Bonding Social Capital: which is more prevalent in Europe?* Claire Wallace, Florian Pichler, “*European Journal of Social Security*” 2007

Wzmacnianie współpracy. Kapitał społeczny jest także niezbędny dla powodzenia przedsięwzięć zbiorowych wymagających efektywnego współdziałania władz centralnych i samorządowych, organizacji (także biznesowych), lokalnych społeczności, organizacji pozarządowych i poszczególnych obywateli. W Polsce efektywnej współpracy brakuje w różnych wymiarach – na poziomie sektorów, wewnątrz firm i wreszcie lokalnych społeczności. Choć rząd stara się to zmieniać tworząc ramy prawne, na przykład do współpracy instytucji administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi, to w tej materii wciąż wiele pozostaje do zrobienia.

W przytaczanym wcześniej raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”¹², jako jedno z wyzwań strategicznych wskazane zostało przekształcenie dominującego w Polsce kapitału społecznego

¹¹ J. Czapiński T. Panek (red.), „Diagnoza społeczna 2009 r., Warunki i jakość życia Polaków”, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009, s. 269.

przetrwania i adaptacji w kapitał rozwojowy. Ten pierwszy przybiera bowiem charakter zamkniętych sieci społecznych, funkcjonujących w izolacji od instytucji i siebie nawzajem. Kapitał rozwojowy opiera się natomiast na otwartych sieciach społecznych, włączających w łańcuchy kooperacji i komunikacji różnorodne społeczności, obywateli i instytucje. Tylko otwarte, komunikujące się między sobą sieci mogą zapewnić mobilność ludzi, idei i zasobów, organizowanie się jednostek, społeczności i instytucji wokół wspólnych celów oraz wzmocnienie efektów synergii w ramach podejmowanych działań.

Wysoki kapitał społeczny sprzyja również prowadzeniu dialogu z otoczeniem, który jest punktem wyjścia do budowania przez biznes wspólnej wartości społeczno-ekonomicznej¹³. Umiejętnie prowadzony dialog pomaga równoważyć różne ogniskujące się wokół organizacji przeciwstawne interesy oraz w pełni wykorzystać potencjał rozwoju. Współcześni menedżerowie zwykle rozumieją potrzebę prowadzenia dialogu z partnerami mającymi bezpośredni wpływ na strategię, takimi jak właściciele, kredytodawcy czy regulatorzy. Wyzwaniem jest identyfikowanie i włączenie do tego dialogu kolejnych, ważnych choć nieoczywistych, grup interesariuszy.

Jednym z mierników rozwoju kapitału społecznego jest popularność wolontariatu. **Wolontariat, czyli nieodpłatna działalność na rzecz wspólnoty, jest podstawą rozwoju organizacji pozarządowych; jego zaawansowanie socjologowie postrzegają jako jeden z warunków rozwoju zapewniającego włączenie społeczne.** Choć wolontariat w Polsce dynamicznie się rozwija, to wciąż funkcjonuje na dużo mniejszą skalę niż w innych europejskich krajach. W 2010 roku 16% Polaków badanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor deklarowało, że w ciągu ostatniego roku pracowało jako wolontariusze (wg. badania CBOS, tylko 11% podjęło pracę jako wolontariusze¹⁴). Tymczasem zaangażowanie w wolontariat pomaga kształtować charaktery i rozwijać u osób zaangażowanych kompetencje, które mogą zapoczątkować potem w innych dziedzinach i sytuacjach, także w codziennej pracy w firmie. Coraz więcej polskich firm rozumie korzyści płynące z wolontariatu, dlatego podejmują one działania wspierające zaangażowanie pracowników w ten typ działalności, m.in. poprzez projekty wolontariatu pracowniczego.

O poziomie kapitału społecznego świadczy również skłonność do stowarzyszania się i działania w ramach tych organizacji. **W 2008 roku w Polsce zarejestrowanych było 58.237 stowarzyszeń i ponad 9.000 fundacji. Zaledwie 58% z nich prowadziło aktywną działalność, a 10% nie realizowało żadnych działań, trzy na cztery nie zatrudniały żadnego pracownika, a jedynie 8% miało ich więcej niż pięciu¹⁵.** Skłonność do stowarzyszania się po 1989 roku gwałtownie spadła i w 2009

¹² Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, red. M. Boni, Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, 17 czerwca 2009 r.

¹³ Według koncepcji Michaela Portera i Marka Kramera, którzy uważają, że rozwiązując najbardziej palące problemy społeczne możliwe jest tworzenie istotnej wartości dla biznesu w długim okresie

¹⁴ Komunikat CBOS, „Młody, bogaty, wykształcony, religijny – mit polskiego wolontariusza, maj 2011”.

¹⁵ „Wolontariat, filantropia i l. proc. — raport z badania w 2003”, Stowarzyszenie Klon/Jawor 2003.

roku członkami „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół było zaledwie 13,2% badanych¹⁶. Lokujemy się pod tym względem, podobnie jak w przypadku zaufania społecznego, na końcu grupy krajów europejskich. Ograniczone jest także uczestnictwo przedsiębiorstw w stowarzyszeniach, zrzeszeniach i organizacjach przedsiębiorców, zarówno o charakterze branżowym, regionalnym jak i powszechnym. Niska jest świadomość, że w większości państw o długiej tradycji gospodarki wolnorynkowej tego typu organizacje wywierają znaczący wpływ na kształt polityki gospodarczej, a także podejmują szereg inicjatyw na rzecz rozwiązywania istotnych, wspólnych problemów rozwojowych¹⁷.

Jak pokazało badanie przeprowadzone przez sopocką agencję badawczą PBSDGA pt. „Współpraca organizacji pozarządowych z biznesem, samorządem terytorialnym oraz środowiskiem naukowym”¹⁸, stosunkowo niewiele organizacji pozarządowych współpracuje z biznesem. **Tymczasem bez takiej efektywnej współpracy na różnych poziomach nie ma mowy o realizowaniu wspólnych celów, w tym także tych związanych ze zrównoważonym rozwojem.** Żaden sektor lub organizacja, nawet najbardziej dynamiczne i zmotywowane, nie będą w stanie osiągnąć ich w pojedynkę, gdyż skala wyzwań wykracza poza kompetencje i możliwości technologiczne oraz finansowe pojedynczych podmiotów czy nawet branż. Dopiero połączenie wiedzy, doświadczenia i możliwości różnych partnerów, pozwoli na realną i skuteczną odpowiedź na współczesne wyzwania biznesu i jego otoczenia społecznego.

Wyzwaniem w zakresie budowania kapitału społecznego jest także wzmacnianie poczucia wspólnej odpowiedzialności (*shared responsibility*), rozumianej jako troska o środowisko i zasoby naturalne, przestrzeń i dobra publiczne, a także powodzenie reform. Jak wynika z badań profesora Czapińskiego, Polacy nie są przywiązani do dóbr, które nie stanowią ich własności, nie czują odpowiedzialności za sytuację w kraju ani potrzeby partycypacji społecznej. Niemal połowa obywateli (49%) jest obojętna wobec sześciu form naruszania dobra wspólnego (m.in. takich działań jak niesłuszne pobieranie zasiłku czy unikanie podatków) i zaledwie w ciągu czterech lat odsetek obojętnych wzrósł aż o 14 pkt. proc. (więcej na wykresie *Wrażliwość na dobro wspólne wśród kobiet i mężczyzn w zależności od wykształcenia*). Taki stan rzeczy wynika z braku zaufania, słabych więzi między ludźmi, a także spuścizny po poprzednim ustroju, jednak niezależnie od przyczyn, bez zwiększenia wrażliwości ludzi na ochronę dobra wspólnego, trudno będzie uzyskać społeczną akceptację dla działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju. **Brak troski o dobro wspólne przekłada się również na codzienne zachowania ludzi w pracy, ich poczucie odpowiedzialności za**

¹⁶ prof. Janusz Czapiński, „Diagnoza społeczna”.

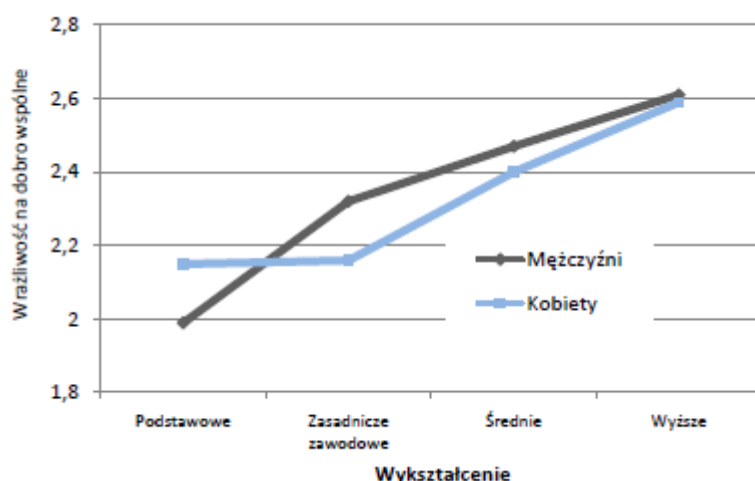
¹⁷ Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, *Analiza możliwości rozwoju klastrów przemysłowych w Polsce oraz propozycje instrumentów wsparcia*, Gdańsk – Sztokholm, 30 listopada 2004.

¹⁸ Źródło: Konkordia, badanie, które objęło 300 organizacji pozarządowych działających na terenie całej Polski, pokazało, że blisko 60% organizacji nie prowadzi obecnie współpracy z firmami komercyjnymi, a aż 39% nie ma tego typu działań w planach.

organizację i jej zasoby, a także wspólnie tworzoną wartość i realizowane cele. Dlatego tworzenie warunków i stymulowanie współpracy między ludźmi, zespołami, spółkami grupy, w ramach branży, a następnie wychodzenie z inicjatywą szerszej międzysektorowej współpracy leży w najlepszym interesie przedsiębiorców.

Jednym z ważnych wskaźników rozwoju kapitału społecznego jest także **aktywność polityczna** przejawiająca się m.in. we frekwencji wyborczej czy skłonności do podpisywania petycji. W Polsce frekwencja w wyborach powszechnych po 1989 roku tylko dwa razy przekroczyła 50 (w ostatnich wyborach parlamentarnych wynosiła 48,9%.)

Wykres: Wrażliwość na dobro wspólne



Źródło: Janusz Czapiński, Tomasz Panek, "Diagnoza społeczna"

Obszary ryzyka

Zbudowanie kapitału społecznego nie dokona się w kilka lat. Badania dowodzą, że cel ten realizuje się w długim horyzoncie czasowym. Tym bardziej, już dziś należy zacząć podejmować działania w tym kierunku. Ich zaniechanie będzie prowadziło do anomii¹⁹ i koncentrowania się na korzyściach wyłącznie najbliższego otoczenia, ignorowania szerszych problemów, w tym także ważnych z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju. Zdaniem socjologów, ekonomistów i politologów **niedostrzeżenie problemu niskiego kapitału społecznego może już w najbliższych latach zacząć stanowić poważną barierę dla dalszego rozwoju**, a biorąc pod uwagę postępy innych krajów w tym

¹⁹ Stan niepewności w systemie aksjonormatywnym spowodowany najczęściej jego transformacją. Społeczeństwo znajdujące się w stanie anomii nie potrafi wytworzyć spójnego systemu norm i wartości, który stanowiłby dla jednostek klarowne wytyczne działań.

względnie – może nawet uniemożliwić utrzymanie obecnego poziomu rozwoju gospodarczego. Dlatego też angażowanie się organizacji biznesowych w działania zmierzające do podniesienia poziomu kapitału społecznego leży w ich własnym, dobrze pojętym interesie.

Uczestnicy sesji konsultacyjnych przeprowadzonych w ramach prac nad niniejszym dokumentem podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, czeka nas m.in.:

- dalsze pogłębianie dysproporcji w rozwoju regionów, ze względu na niedopasowanie podejmowanych działań do potrzeb społecznych,
- rozwój nieodpowiadający na rzeczywiste potrzeby,
- utrata szans na transfer pomysłów z otoczenia do biznesu oraz brak popytu na innowacyjne produkty.

Brak efektywnej współpracy i niedopasowanie partnerów to mniejsze szanse na zwiększenie efektu synergii w wielu obszarach. Zatrzymanie transferu wiedzy i wymiany doświadczeń między firmami, nastawienie na rywalizację a nie kooperację, mogą prowadzić do tego, że firmy nie poznają na czas możliwych rozwiązań, będą powielaly błędy, a następnie utracą efektywność i przewagę konkurencyjną. Pomimo wzrostu PKB, Polska może stracić szansę na długofalowy rozwój, a poziom jej konkurencyjności na arenie międzynarodowej spadnie.

Szanse dla biznesu

Transfer wiedzy i pomysłów. Wysokość kapitału społecznego jest skorelowana ze skłonnością do podejmowania ryzyka, a także zwiększania innowacyjności i przedsiębiorczości. Biznes może przyczynić się do budowania zaufania i kapitału społecznego tworząc, uczestnicząc i wzmacniając sieci kontaktów i powiązań biznesowych, na przykład w ramach klastrów. Sieci, w których jeden uczestnik szuka okazji biznesowych u innych, integrują przedsiębiorców i przyczyniają się do rozwoju całej grupy. Efektywna współpraca międzysektorowa i pomiędzy firmami może natomiast prowadzić do transferu pomysłów i rozwiązań, które sprawdziły się w innych firmach czy sektorach.

Rozwój nowych produktów i usług. Zaufanie społeczne sprzyja współpracy i wypracowywaniu pomysłów na nowe produkty i usługi bądź nowe sposoby wykorzystania istniejącej oferty. Wzajemne zaufanie, inspirowanie i umiejętności negocjacyjne są też elementami niezbędnymi dla rozwoju innowacyjności. Współpraca oraz szeroki dialog z interesariuszami, sprzyjają wytworzeniu dóbr i usług odpowiadających na realne potrzeby konsumentów.

Niższe koszty funkcjonowania i obniżenie ryzyka działalności gospodarczej. Socjologowie dowodzą, że kapitał społeczny prowadzi do obniżenia kosztów transakcyjnych, skrócenia i ułatwienia negocjacji, usprawnienia procesów inwestycyjnych. Efektywna współpraca to większe prawdopodobieństwo unikania popełnionych przez innych błędów. Większe zaufanie znajduje z kolei

odzwierciedlenie w niższych nakładach na kontrolę i ochronę własnych zasobów. Zwiększenie rzetelności kontrahentów sprzyja zmniejszeniu ryzyka działalności gospodarczej.

Wzrost poziomu konkurencyjności firm. Kapitał społeczny jest, obok kapitału finansowego i ludzkiego, ważnym czynnikiem konkurencyjności organizacji²⁰. Koncepcja kapitału społecznego nabiera znaczenia w kreowaniu przewagi konkurencyjnej zwłaszcza w firmach, w których podstawowym zasobem strategicznym jest wiedza, a o wartości przedsiębiorstwa decyduje jego kapitał intelektualny.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Biznes ma świadomość, iż sam może podjąć szereg działań, które będą prowadziły do stworzenia **konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o kapitał społeczny**. Optymizmem napawa już choćby fakt, że kapitał społeczny, pojęcie kilka lat wcześniej nieznanne przedsiębiorcom, coraz częściej jest przez nich zauważane i doceniane. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych przeprowadzonych w ramach prac nad niniejszym dokumentem wielokrotnie wskazywali na potrzebę zwiększania zaufania, przejrzystości oraz, konieczność dialogu i współpracy (czyli elementy kapitału społecznego), jako kluczowe czynniki sukcesu realizowanych przedsięwzięć.

Przedstawiciele biznesu podkreślali także, że aby polska gospodarka mogła rozwijać się w oparciu o kapitał społeczny, konieczne jest przede wszystkim **stworzenie rozwiązań i mechanizmów umożliwiających dialog i stymulujących współpracę** na różnych płaszczyznach. Zadanie to spoczywa na różnych instytucjach i organizacjach, a powinno być inspirowane przez państwo, zarówno w ramach systemu edukacji, jak i w zakresie działań rynkowych. Wykreowane wspólnie rozwiązania powinny zacząć funkcjonować wewnątrz sektora biznesowego i w ramach całego rynku.

Stworzenie mechanizmów i ram wielostronnej współpracy jest konieczne do tego, aby w dalszej kolejności można było podjąć wysiłek na rzecz **zmiany systemu wartości, postaw konsumenckich, czy stylu życia** opartego na zaufaniu, partnerstwie i odpowiedzialności. Nie obniża to w żaden sposób roli i wartości pracownika jako jednostki, ale pozwala optymalizować umiejętności i kompetencje posiadane przez różne osoby. Niezbędne jest zatem, aby wśród podstawowych wartości znalazły się otwartość i zaufanie, związane z nimi praca zespołowa i szeroka kooperacja, które powinny zastąpić nastawienie na indywidualną aktywność i ambicje pojedynczych osób i organizacji.

Dla powodzenia opisanego wyżej procesu niezbędne jest podjęcie działań uświadamiających wszystkim jego uczestnikom rolę przejrzystej, odpowiedzialnej i otwartej komunikacji jako czynnika

²⁰ R.S. Burt, "The Network Entrepreneur" [w:] R. Swedberg, "Entrepreneurship", Oxford University Press, 2000

budującego poczucie zaufania nie tylko w relacjach międzyludzkich, ale także biznesowych. Konieczne jest przy tym motywowanie i zachęcanie pracowników, pracodawców i szeroko rozumianych przedsiębiorców do **partycypowania w proponowanych rozwiązaniach**. Dialog społeczny biznesu z jego otoczeniem i transparentność relacji handlowych, partnerskich czy właścicielskich przyczyni się do budowania kapitału opartego na zaufaniu. Dotyczy to zarówno prawa dostępu do informacji niezbędnych do prowadzenia biznesu, nawiązywania współpracy między partnerami z różnych grup i sektorów gospodarki, ale i zapewnienia możliwości analizowania i oceny efektów tej współpracy. Tego rodzaju dobre praktyki informacyjne, łączące etykę biznesu z elementami kontroli społecznej, w sposób znaczący mogą przyczyniać się do ograniczania poziomu ryzyka społecznego i biznesowego w działalności firm, organizacji i instytucji. Ostatnim krokiem powinno być zwiększanie poczucia **wspólnej odpowiedzialności**, za rezultaty podejmowanych działań i projektów oraz zachęcanie uczestników rynku do aktywnego udziału w życiu gospodarczym kraju, m.in. w ramach ekonomii społecznej.

Po stworzeniu ram i mechanizmów instytucjonalnych, kolejne etapy wymagają zmian w świadomości i zasadach funkcjonowania jednostek i firm. Tego typu transformacje nie dokonują się z dnia na dzień. Dlatego już dziś warto podjąć pierwsze kroki polegające na stworzeniu mechanizmów z jednej strony wspierających i nagradzających współpracę opartą na zaufaniu, a z drugiej – piętnujących brak takiej kooperacji.

Biznes widzi swoją rolę w:

- promocji aktywności społecznej poprzez tworzenie mechanizmów rynkowych nagradzających taką aktywność,
- tworzeniu i wdrażaniu narzędzi dialogu z otoczeniem,
- stymulowaniu rozwoju kapitału społecznego we własnych organizacjach poprzez sposób organizacji pracy, stawianie odpowiednich wymagań pracownikom budowanie atmosfery opartej na pożądanym wartościach,
- promowaniu i nagradzaniu postaw opartych na etyce i przejrzystości w biznesie,
- kształtowaniu odpowiedzialnych postaw wśród konsumentów, poprzez prospołeczne produkty i usługi,
- zapraszaniu do współpracy i realizowaniu wspólnych działań i projektów z innymi podmiotami sektora prywatnego, instytucjami i organizacjami z innych sektorów, a także lokalnymi władzami,
- dążeniu do poprawy transparentności, np. w zakresie aspektów środowiskowych, społecznych i z obszaru ładu korporacyjnego.

Biznes potrzebuje:

- mechanizmów nagradzających współpracę między podmiotami gospodarczymi i kooperację międzysektorową,
- standardów służących poprawie dostępu do informacji na temat ekonomicznych, społecznych i środowiskowych aspektów działalności przedsiębiorstw,
- współpracy i zaangażowania organizacji społecznych, oraz podmiotów ekonomii społecznej w pobudzanie aktywności społecznej jednostek,
- przyjęcia długookresowego horyzontu działania przez partnerów, sprzyjającego długoterminowej i stabilnej współpracy z biznesem,
- uczenia postaw sprzyjających współpracy już od najwcześniejszych etapów edukacji,
- rozwiązań systemowych ukierunkowanych na promowanie dobrych praktyk biznesowych w obszarze społecznej odpowiedzialności biznesu,
- wspierania rozwoju przedsiębiorczości oraz innowacji społecznych ukierunkowanych na realizację wspólnych celów społeczności lokalnych.

Przykładowe działania, które może podejmować biznes:

- uwzględnianie doświadczenia społecznego (działalność w organizacjach pozarządowych, wolontariat) w kryteriach oceny kandydatów do pracy,
- promowanie pracy zespołowej oraz etyki i odpowiedzialności w firmie,
- ujęcie pracy zespołowej i współpracy w kryteriach okresowych ocen pracowników,
- uwzględnianie etyki w kryteriach okresowych ocen pracowników,
- realizacja projektów na rzecz lokalnych społeczności wspólnie z, organizacjami społecznymi, podmiotami ekonomii społecznej oraz samorządami,
- opracowywanie strategii zaangażowania społecznego firmy w dialogu z organizacjami społecznymi,
- opracowywanie programów dzielenia się wiedzą z rynkiem na rzecz budowy wspólnego kapitału społecznego,
- rozwijanie i doskonalenie systemu raportowania, aspektów środowiskowych, społecznych i z obszaru ładu korporacyjnego,
- wypracowywanie, a następnie upublicznianie, wewnętrznych norm i kodeksów postępowania w odniesieniu do kluczowych grup interesariuszy,
- umożliwianie i zachęcanie pracowników do angażowania się w wolontariat pracowniczy,
- wspieranie procesów samoregulacji branżowych.

5.2. KAPITAŁ LUDZKI

Kapitał ludzki (*human capital*) rozumiany jako umiejętności, zdolności i wiedza pracowników firmy jest kategorią zasobów niematerialnych o zasadniczym znaczeniu dla wdrożenia jakiejkolwiek strategii przedsiębiorstwa²¹. Menedżerowie w Polsce coraz częściej mają świadomość tego, że kapitał ludzki będąc aktywem trudnym do skopiowania przez konkurentów, stanowi istotne źródło trwałej przewagi konkurencyjnej. Wysokiej jakości kapitał ludzki zwiększa efektywność i wydajność pracy przyczyniając się do generowania innowacyjnych rozwiązań zapewniających przyspieszenie wzrostu gospodarczego, co w konsekwencji prowadzi do poprawy jakości życia.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Starzejące się społeczeństwo i malejąca liczba urodzeń. Najważniejszym wyzwaniem w zakresie rozwijania kapitału ludzkiego są zachodzące zmiany demograficzne. W ciągu ostatnich 40 lat długość życia w UE wydłużyła się o 10 lat i zbliża się do 80. Trendy polegające na zmianie struktury demograficznej widoczne są także w Polsce. Z prognoz OECD wynika, że średnia długość życia po osiągnięciu wieku emerytalnego w Polsce wydłuży się do 2050 roku z 14,4 do 17,2 lat w przypadku mężczyzn i z 23,1 do 26,6 lat w przypadku kobiet²².

Jednocześnie spada współczynnik dzietności. Według danych GUS w 2009 roku wyniósł on w Polsce 1,4 (co oznacza, że na 100 kobiet w wieku 15-49 przypadało średnio 140 urodzonych dzieci), podczas gdy zastępowalność pokoleń gwarantowana jest przy wskaźniku na poziomie 2,1-2,15. Prognozy GUS wskazują, że najgłębszy spadek przyrostu naturalnego będzie notowany w latach 2025-2035. Niekorzystne tendencje demograficzne spowodują istotną zmianę proporcji liczby osób w wieku produkcyjnym do populacji seniorów. Z prognoz Eurostatu wynika, że w 2050 roku stosunek osób w wieku produkcyjnym do tych w wieku 65+ wzrośnie do 51%²³ (z 19% w 2010 roku²⁴). Jeśli proporcje te pozostaną niezmiennie, 10 lat później Polska może **stać się najstarszym społeczeństwem w Europie.**

Zmiany demograficzne są poważnym wyzwaniem nie tylko dla tak szeroko dyskutowanej ostatnio polityki społecznej i ekonomicznej, ale również dla polskiego biznesu. Przesuwanie się wieku emerytalnego i konieczność kontynuowania pracy po jego osiągnięciu spowodują dywersyfikację pracowniczej struktury wiekowej, co z kolei pociągnie za sobą konieczność **tworzenia warunków sprzyjających współlistnieniu, współpracy i solidarności międzypokoleniowej pracowników w**

²¹ Robert S. Kaplan i David P. Norton wyróżnili trzy rodzaje zasobów niematerialnych, oprócz kapitału ludzkiego, także informacyjny i organizacyjny; „Czy niematerialne zasoby współgrają ze strategią twojej firmy”, *Harvard Business Review Polska*, 2004.

²² OECD, „Pensionable Age and Life Expectancy, 1950-2050”.

²³ Rainer Muenz, „Aging and Demographic Change in European Societies: Main Trends and Alternative Policy Options”, Hamburg Institute for International Economics, March 2007.

²⁴ Źródło Eurostat, tablica „Old-age-dependency ratio”.

różnym wieku, mających różne oczekiwania i reagujących na różne formy motywacji. Powszechnym problemem może być deficyt pracowników, wobec czego firmy będą musiały nauczyć się nie tylko aktywizować osoby starsze i dostosowywać do nich miejsca pracy, ale również motywować, rozwijać umiejętności i zdolności tych osób. Coraz większym problemem w kontekście zmian demograficznych będzie też konieczność godzenia ról zawodowych z opieką nad starszymi członkami rodziny, często chorymi lub niepełnosprawnymi.

Ubóstwo, wykluczenie i rozwarstwienie społeczne. Choć w ciągu ostatnich 20 lat polskie rodziny nadrobiły dystans, jaki dzielił je od zamożniejszych społeczeństw pod względem wyposażenia w dobra trwałego użytku, to coraz większym problemem w naszym kraju staje się rozwarstwienie społeczne (zarówno pod względem dochodów jak i szans rozwojowych). Współczynnik Giniego²⁵ stosowany do prezentacji nierówności społecznych, wynoszący w Polsce 0,37, należy do najwyższych w krajach rozwiniętych. Dodatkowo niepokoi zjawisko międzypokoleniowej transmisji biedy i wykluczenia. Eksperti w szczególności zwracają uwagę na wysoki odsetek dzieci żyjących w gospodarstwach domowych z dochodem poniżej połowy średniej krajowej. Głównymi czynnikami utrzymywania się tego zjawiska są: wysokie bezrobocie, wzrost liczby niskopłatnych zawodów, zwiększenie liczby osób samotnie wychowujących dzieci, bezradność osób, które same ponoszą odpowiedzialność za swoje ubóstwo, obecny system społeczno-gospodarczy, który wytwarza i odtwarza strukturalne mechanizmy społeczne²⁶.

Według GUS, **zagrożonych skrajnym ubóstwem jest 5,7% gospodarstw domowych Polsce** (więcej na wykresie: *Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych w % w latach 2008-2009*)²⁷

²⁵ Miara stosowana w statystyce, nazwa pochodzi od jej twórcy włoskiego statystyka, Corrado Giniego. W ekonometrii indeks Giniego nosi też nazwę wskaźnika nierówności społecznej, jest stosowany do liczbowego wyrażania nierównomiernego rozkładu dóbr, w szczególności rozkładu dochodu np. gospodarstw domowych. Wskaźnik przyjmuje wartości od 0-1; im wyższy, tym większa skala nierówności.

²⁶ Anna Lipiec, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, „Kosztowy wymiar ubóstwa i wykluczenia społecznego”.

²⁷ Relatywną granicę ubóstwa stanowi kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych. Ustawową granicę ubóstwa jest kwota dochodów, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego. Skrajną granicę wyznacza minimum egzystencji czyli łączny koszt koszyka dóbr niezbędnych do podtrzymania funkcji życiowych człowieka i sprawności psychofizycznej. W jego skład wchodzi potrzeby mieszkaniowe i artykuły żywnościowe.

Tabela: Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych w % w latach 2008-2009

Tabela 1: Wskaźnik zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych (w%) w latach 2008 – 2009

	2008	2009	2008	2009	2008	2009
	Relatywnej granicy		Ustawowej granicy		Skrajnej granicy	
	ubóstwa		ubóstwa		ubóstwa	
Ogółem:	17,6	17,3	10,6	8,3	5,6	5,7
W tym:						
♦ pracownicy	17,2	16,5	10,5	7,9	5,2	5,2
♦ rolnicy	26,8	28,5	17,6	14,2	9,4	9,3
♦ pracujący na własny rachunek	8,5	8,2	5,0	3,5	2,0	1,8
♦ emeryci	13,0	13,0	6,2	4,9	3,8	3,8
♦ renciści	28,7	27,7	16,4	14,1	9,8	11,2

Źródło: Dane GUS

Źródło: Dane GUS

Zagrożenie ubóstwem dodatkowo pogłębia utrzymujące się wysokie bezrobocie, zaś **szczególnie niepokojący jest odsetek osób pozostających trwale bez pracy** (w Polsce jest to około połowa osób bezrobotnych²⁸). Według danych GUS, problem bezrobocia dotyczy 2 mln ludzi, stopa bezrobocia wynosi 11,8²⁹, a według badania aktywności ekonomicznej ludności BAEL – 10%³⁰). Blisko połowa ludności w wieku produkcyjnym jest nieaktywna zawodowo.

Niepokojąco **wysoka jest także skala zjawiska wykluczenia z rynku pracy osób niepełnosprawnych**, które mimo chęci i kwalifikacji, często nie znajdują zatrudnienia. Przeszkodą są liczne bariery i ograniczenia natury praktycznej, a także niedostateczne wsparcie dla przedsiębiorców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Rezultatem jest fakt, że **ponad 80% osób niepełnosprawnych w Polsce funkcjonuje poza rynkiem pracy**, podczas gdy w krajach UE wskaźnik zatrudnienia w tej grupie wynosi średnio 40% – 50 %³¹.

W Polsce stosunkowo nieliczna jest klasa średnia, reprezentująca grupę wykształconych, dobrze sytuowanych, zadowolonych ze swojego statusu i świadomych konsumentów, która była motorem rozwoju gospodarek zachodnich. Według badaczy to właśnie ta grupa w dużej mierze wyznacza trendy, zachowania i preferencje konsumenckie. Jest też akceleratorem przedsiębiorczości. Brak wystarczająco dużej klasy średniej oznacza jeszcze głębszy podział społeczeństwa na elity finansowe i rzesze biednych, niemających szans na lepsze jutro, utrwalenie ubóstwa i wzrost napięcia

²⁸ Bank Światowy „Internal Labor Mobility in Central Europe and the Baltic Region” s. 11

²⁹ w czerwcu 2011.

³⁰ w I kwartale 2011.

³¹ Justyna Kalita, „Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy oraz rola organizacji pozarządowych świadczących usługi dla tej grupy beneficjentów”.

społecznego. Zmiany, również te związane z ambitnymi celami zrównoważonego rozwoju, w dużej mierze zależą więc od zaangażowania klasy średniej.

Zjawisko rosnącego rozwarstwienia społecznego, utrwalanie biedy i wykluczenia będzie rodzić negatywne skutki dla biznesu. Spowoduje, że kolejne grupy ludzi pozostaną wyłączone z rynku konsumenckiego i z rynku pracy.

Niska mobilność zawodowa Polaków. Polacy nie korzystają w pełni z potencjału wewnętrznego rynku, co jest niekorzystnym zjawiskiem w kontekście niedopasowania kwalifikacji pracowników do potrzeb konkretnych pracodawców. Jest to także zjawisko groźne z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości i inwestycji w regionach, w tym także inwestycji zagranicznych. Duże zagraniczne firmy, przed wejściem na dany rynek, analizują go m.in. pod względem dostępności fachowców. Deficyt odpowiednio wykwalifikowanych kandydatów do pracy może negatywnie wpłynąć na atrakcyjność inwestycyjną Polski.

Z raportu Banku Światowego z 2007 roku „Internal Labor Mobility in Central Europe and the Baltic Region” wynika, że **w krajach Europy Środkowo-Wschodniej migranci wewnętrzni stanowią mniej niż 1%** ogółu zatrudnionych. Polska na tle innych krajów regionu wypadła zdecydowanie najslabiej. Nawet pod względem liczby osób dojeżdżających codziennie do pracy z terenów podmiejskich (*commuters*) plasowała się na końcu tabeli. Takie osoby stanowiły bowiem ok. 1% wszystkich pracujących, podczas gdy np. w Czechach – ok. 5%, a na Węgrzech było ich aż 10%. Słaba mobilność spowodowana jest m.in. niską podażą mieszkań, niedostateczną infrastrukturą transportową, utrudniającą dojazd do pracy oraz niską aktywnością ekonomiczną Polaków. Dlatego eksperci Banku Światowego nawołują do wdrożenia zachęt do większej mobilności na krajowym rynku pracy. Z raportu wynikało, że brak zmian w tym zakresie pogłębi dysproporcje rozwojowe między regionami i utrwali wysokie bezrobocie na terenach nim dotkniętych.

Z niską mobilnością wewnętrzną Polaków kontrastuje wysoka mobilność zagraniczna. Z przybliżonych szacunków GUS³² wynika, że **w końcu 2009 roku poza granicami Polski przebywało czasowo około 1870 tys. mieszkańców naszego kraju**, w tym 1570 tys. w krajach członkowskich UE.

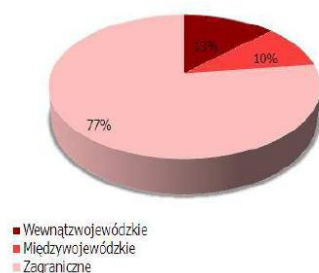
Migracje zagraniczne łączą się z szansami (częściowe rozwiązanie problemu bezrobocia w kraju), ale i z wyzwaniem (np. tzw. eurosieroctwem na terenach obciążonych dużą migracją i deficytem siły roboczej w niektórych obszarach rynku). Prognozy wskazują, iż w ciągu następnych 10 lat skala migracji zagranicznej zacznie się zmniejszać, a część osób może powrócić do Polski. **Warunkiem powrotów jest jednak wzrost wynagrodzeń w kraju.** Niskie zarobki, a także brak odpowiednich

³² Osoby, które nie dokonały wymeldowania z pobytu stałego w Polsce, a przebywają czasowo za granicą powyżej 3 miesięcy.

ofert pracy i warunków prowadzenia działalności gospodarczej sprawiają, że Polacy nie decydują się na powrót z emigracji. Stojąc w obliczu braku własnych zasobów, spowodowanym m.in. odpływem talentów za granicę, Polska może stanąć przed koniecznością zatrudniania obcokrajowców. Wówczas wiele organizacji może spotkać się z zupełnie nowym dla nich wyzwaniem związanym z integrowaniem i motywowaniem osób spoza naszego kręgu kulturowego.

Niskie zarobki sprawiają, że Polska jest postrzegana jako kraj niskich kosztów, a nie innowacji, co w dłuższej perspektywie jest dla nas niekorzystne. Już dziś takie kraje jak Rumunia czy Bułgaria, które podobnie jak Polska należą do UE, są od niej tańsze. Chcąc zbudować długoterminową przewagę konkurencyjną polskie firmy powinny zacząć kłaść większy nacisk na tworzeniu warunków sprzyjających innowacyjności, a nie koncentrować się tak bardzo na utrzymywaniu jak najniższych kosztów pracy.

Wykres: Migracje wewnętrzne i zewnętrzne w latach 2004 – 2007 (osoby wyjeżdżające na pobyt dłuższy niż 3 miesiące)



Tabl. 1. Emigracja z Polski na pobyt czasowy w latach 2004-2009^a
(stan w końcu roku)

Kraj przebywania	Liczba emigrantów w tys.						
	NSP 2002 ^b	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ogółem	786	1 000	1 450	1 950	2 270	2210	1 870
Europa	461	770	1 200	1 610	1 925	1887	1 635
w tym:							
Unia Europejska (27 krajów)^c	451	750	1 170	1 550	1 860	1820	1 570
w tym:							

Źródło: GUS, „Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004 – 2009”, wrzesień 2010

Dostosowanie edukacji do potrzeb rynku pracy. Dostęp do edukacji i wykształcenia jest kolejnym istotnym czynnikiem determinującym jakość kapitału ludzkiego danego państwa. Obserwuje się, że w Polsce odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym szybko rośnie. Niepokoić może jednak fakt zamykania placówek edukacyjnych na obszarach wiejskich (więcej na wykresie *Liczba likwidowanych placówek*), który może utrudnić dostęp do edukacji dzieciom z tych terenów, zmniejszyć ich szanse na realizację aspiracji zawodowych, a w przyszłości stać się przyczyną ich wykluczenia.

Na uwagę zasługuje przede wszystkim **niedostosowanie edukacji do realnych potrzeb rynku pracy** i niewielki udział biznesu w tworzeniu oferty kształcenia. Rozdzźwięk między popytem i podażą powoduje, że utrzymuje się wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród ludzi młodych. Z badań aktywności ekonomicznej BAEL ogłaszanych przez GUS wynika, że stopa bezrobocia wśród osób pomiędzy 15 a 24 rokiem życia wynosi 26,7%³³. Mamy więc do czynienia z paradoksem: **polskim firmom brakuje specjalistów, inżynierów, budowniczych, a młodzi kształcą się na kierunkach, po których nie mogą znaleźć pracy i w rezultacie zasilają szeregi bezrobotnych lub wyjeżdżają za granicę.** Osłabienie pozycji szkół zawodowych w polskim systemie oświaty i starania, aby za wszelką cenę zwiększyć liczbę osób z wykształceniem ogólnym doprowadziły do sytuacji, w której z jednej strony na lokalnych rynkach pracy brakuje wykwalifikowanych robotników, a z drugiej – w zasobach siły roboczej pojawiła się grupa osób bez kwalifikacji zawodowych i bez większych szans na rynku pracy, osób, które nie kończą studiów i zatrzymują się na poziomie liceum ogólnokształcącego³⁴. Jednocześnie obserwujemy niezwykle wysoki wzrost popularności kształcenia na poziomie wyższym, jednak nie zawsze na kierunkach, po których absolwenci mogliby łatwo znaleźć zatrudnienie. Efektem tej dysproporcji było pojawienie się relatywnie wysokiego bezrobocia wśród absolwentów uczelni i rozczarowanie wielu młodych ludzi brakiem szans rozwojowych na lokalnym rynku. Aby zapobiec niekorzystnym trendom Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) od 2008 roku realizuje program „kierunków zamawianych”, którego celem jest wzrost popularności kierunków technicznych, matematycznych i ścisłych oraz wzrost jakości i atrakcyjności kształcenia.

Nie tylko kształcenie młodych wymaga poprawy. Niepokoi również fakt, że narosłej luki nie jest w stanie wypełnić proces kształcenia dorosłych. Wyniki „Diagnozy Społecznej” z lat 2005, 2007 i 2009 wskazują, że **kształcenie ustawiczne osób po 24 roku życia ma w Polsce wciąż zakres marginalny.** W grupie wiekowej 25-29, 18,4% Polaków korzysta z jakiejś formy kształcenia, w grupie 30-39, osób takich jest już tylko 6,2%, a wśród osób powyżej 39 roku życia aktywność edukacyjna prawie zanika (1,5%). Zwłaszcza te ostatnie dane niepokoją w kontekście konieczności zatrzymania na rynku pracy coraz starszych osób. Polska ma i tak najniższe w UE wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55-64

³³ Za I kwartał 2011.

³⁴ Instytut Badań Edukacyjnych, „Wykształcenie, postawy i umiejętności jako istotne czynniki jakości kapitału ludzkiego”, Warszawa, grudzień 2010.

lata, więc aktywizowanie tej grupy będzie wymagało szczególnych wysiłków skierowanych na zwiększanie ich zdolności do zatrudnienia. Kolejnym wnioskiem z „Diagnozy społecznej” jest fakt, iż w procesie podnoszenia kwalifikacji wśród osób w wieku powyżej 24 lat uczestniczą głównie pracujący, którzy mają i tak stosunkowo wyższe kwalifikacje niż osoby bezrobotne (w grupie osób aktywnych zawodowo, które korzystały z usług edukacyjnych, jedynie 8,5% stanowiły osoby bezrobotne). Podejmowane działania mające na celu aktywizację bezrobotnych często nie przynoszą efektu, a szkolenia i kursy np. w urzędach pracy często są niedostosowane do potrzeb rynku.

Jedną z przyczyn niedopasowania edukacji do wymagań biznesu jest trudność w porozumieniu środowisk biznesowych ze środowiskiem naukowo-badawczym. Wynika ona z wzajemnego niezrozumienia specyfiki działalności drugiej strony oraz braku umiejętności formułowania potrzeb i oczekiwań na warunkach wzajemnie akceptowalnych, brakiem otwartości i zaufania we wzajemnych relacjach. Brak porozumienia ma swoje podłoże także w niewystarczających nakładach dużych firm na działalność badawczo-rozwojową. Wydatki polskich firm na badania i rozwój stanowią 0,19% PKB, a jedynie ponad 20% polskich przedsiębiorstw wprowadza innowacje (średnia dla całej UE wynosi 39,5%)³⁵. Niska jest także świadomość możliwości nawiązania takiej obopólnie korzystnej współpracy wśród małych i średnich przedsiębiorstw. Brak kooperacji biznesu z ośrodkami naukowo-badawczymi prowadzi w konsekwencji do osłabienia innowacyjności, spowolnienia rozwoju technologicznego i zahamowania procesu doskonalenia wiedzy i umiejętności u pracowników.

Jeśli chcemy mówić o efektywnym i trwałym budowaniu kapitału ludzkiego wysokiej jakości, **niezbędne jest promowanie podejścia zakładającego naukę przez całe życie (*lifelong learning*)**. Z badań Eurostatu wynika, że Polska zajmuje pod tym względem jedno z ostatnich miejsc w UE. Według tego badania, w 2009 roku, osoby w wieku 25-64 uczestniczące w nauce lub szkoleniu stanowiły 4,7% wszystkich badanych, podczas gdy np. w krajach takich jak Finlandia czy Szwecja odsetek ten wynosi ponad 22% (średnia dla UE-27 – 9,3%).

Obszary ryzyka

Wraz z transformacją systemu społeczno-gospodarczego i rozwojem gospodarki opartej na wiedzy, budowanie kapitału ludzkiego o wysokiej jakości będzie miało coraz większe znaczenie dla biznesu. Będzie wręcz niezbędne ze względu na problemy demograficzne i związane z nimi przedłużenie czasu aktywności zawodowej. Będzie to wymagało zwiększania wydajności pracy i nabywania nowych umiejętności przez pracowników.

Uczestnicy zorganizowanych przez PwC sesji konsultacyjnych podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, w przyszłości biznes czeka:

³⁵Ranking innowacyjności Komisji Europejskiej „The European Innovation Scoreboard”, 2010.

- deficyt kadr, zwłaszcza specjalistów, wolniejszy rozwój wielu branż,
- utrudniony dostęp do zasobów (kapitału intelektualnego),
- spadek konkurencyjności,
- wzrost kosztów,
- utrata perspektywicznych rynków i możliwości rozwoju,
- dysproporcje regionalne, tj. pogłębienie się podziału na tzw. Polskę A i Polskę B.

Im większe obszary biedy i wykluczenia, tym więcej grup ludzi wyłączonych z rynku pracy i rynku konsumenckiego. Utrwalenie niekorzystnych zjawisk zagraża pozytywnej współpracy na rzecz wspólnego dobra, w tym także realizacji działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

Szanse dla biznesu

Nowe rynki i nisze rynkowe. Wymienione powyżej trendy i problemy demograficzne mogą być nie tylko wyzwaniem, ale również źródłem wielu szans dla biznesu, choćby w postaci wyłaniania się i rozwoju niedostrzeganych wcześniej nisz rynkowych związanych usługami dla osób starszych (usługami medycznymi, opieką, rozrywką i innymi). Ponadto, upowszechnianie się modelu rodziny skoncentrowanej na potrzebach jednego lub co najwyżej dwójki dzieci oraz coraz bardziej popularny model życia w pojedynkę może spowodować pojawienie się nowych trendów konsumenckich i stać się dodatkowym źródłem okazji rynkowych dla firm. Nie tylko zmiany demograficzne mogą generować możliwości dla biznesu. Włączanie wykluczonych i defaworyzowanych grup do grona „pełnoprawnych” konsumentów może otwierać szanse na tworzenie nowych produktów i usług.

Nowe technologie i rozwiązania technologiczne. Nowe podejście do kapitału ludzkiego i jego rozwoju, a także koncentracja na wartościach takich jak równowaga między życiem prywatnym i zawodowym (*work-life balance*), szacunek dla każdego pracownika i gotowość do rozwijania indywidualnych ambicji zawodowych zatrudnionych, ale jednocześnie rozwijanie w nich umiejętności współpracy, aktywizacja osób niepełnosprawnych, mogą stać się inspiracją i punktem wyjścia do tworzenia rozwiązań technologicznych umożliwiających wcielanie tych wartości w życie. Dzięki temu mają szansę powstać różne innowacyjne narzędzia (np. typu *open source*) umożliwiające komunikację oraz wymianę danych i informacji. Rozwój kapitału ludzkiego to większa szansa na innowacje i w rezultacie obalenie stereotypu Polski jako kraju zacofanego technologicznie.

Nowe grupy pracowników. Dzięki różnym formom aktywizacji i rozwojowi nowych form zatrudnienia biznes może zyskać dostęp do zasobów dotychczas wykluczonych bądź dyskryminowanych na rynku pracy. Sami niepełnosprawni stanowią potężną grupę osób, wśród których większość jest sprawna intelektualnie, a jedynie niesprawna ruchowo. W 2010 roku liczba

osób niepełnosprawnych prawnie³⁶ w wieku produkcyjnym wynosiła około 2,1 mln, co stanowiło 8,6% ludności w tym wieku. Włączanie grup wykluczonych bądź w jakikolwiek sposób dyskryminowanych, poszerzyłoby krąg aktywnych uczestników rynku pracy i uczyniłoby z nich grupę potencjalnych klientów o większej sile nabywczej.

Wzrost konkurencyjności polskiego biznesu. Kapitał ludzki jest coraz częściej podstawą sukcesu w biznesie. Dobra, odpowiadająca na aktualne potrzeby przedsiębiorstw edukacja i wysoka mobilność wewnętrzna przyczyniają się do wzrostu efektywności działania, poprawy jakości produktów i usług oraz wyrównania różnic w rozwoju regionów. Dzięki współpracy na linii biznes – społeczeństwo – uczelnie – samorządy, sektor prywatny będzie mógł osiągnąć niedostrzegane wcześniej efekty synergii. Inwestycje w kapitał intelektualny to wyższe zaangażowanie i lojalność pracowników, a także wzrost innowacyjności firm. Zwalczając wykluczenie i stymulując mobilność wewnętrzną i międzysektorową biznes zyska dostęp do zasobów, które wcześniej były poza jego zasięgiem, a tym samym przynajmniej częściowo rozwiąże problem deficytu kadr.

Niższe koszty funkcjonowania. Koncentracja na pracownikach i umiejętność wykorzystania ich potencjału oznacza wzrost zaangażowania i lojalności kadr, mniejszą rotację i większą zdolność do przyciągania talentów. Tworzenie miejsc i warunków do pracy dla grup defaworyzowanych i wykluczonych, szybki przepływ informacji i uproszczenie procedur oznaczają szansę na wzrost reputacji i polepszenie marki pracodawcy, a także mniejsze koszty zatrudnienia dzięki np. ulgom i zachętom podatkowym.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Przedstawiciele biznesu mają świadomość, że wizja **optymalnej liczby pracujących osób wykwalifikowanych zgodnie z potrzebami rynku pracy** nie jest prosta w realizacji. Według nich konieczne jest podjęcie działań w dwóch kluczowych obszarach:

- aktywizacja zawodowa osób dotychczas nieaktywnych na rynku pracy m.in. poprzez zatrudnienie ich w firmach bądź wspieranie przy zakładaniu własnych przedsiębiorstw,
- edukacja pracowników odpowiednio dopasowana do potrzeb rynku pracy.

Drogę do realizacji Wizji warto rozpocząć od **zmiany stylu życia i systemu wartości**. Godzenie ról zawodowych i społecznych związanych z posiadaniem dzieci, a coraz częściej także opieką nad osobami starszymi, pozwoli oddalić ryzyko braku pracowników.

Kolejne działania powinny obejmować **aktywizację zawodową osób wykluczonych** – tych, którzy obecnie nie uczestniczą w rynku pracy m.in. z powodu niepełnosprawności, braku odpowiednich kompetencji, wykształcenia, czy wreszcie z powodu wieku. Konieczne jest zidentyfikowanie

³⁶ Osób, wobec których orzeczono niepełnosprawność.

wszystkich istotnych grup, a następnie podjęcie działań na rzecz ich przywrócenia bądź, w niektórych przypadkach, włączenia na rynek pracy³⁷.

Chcąc by inicjatywy te były efektywne, konieczne jest także tworzenie **systemowych rozwiązań zwiększających dostępność pracy**. Pomóc w tym mogą sprawnie zorganizowane systemy opieki (żłobki, przedszkola), a także nowe technologie, które otwierają dostęp do pracy tym, którzy z różnych powodów nie mogą wychodzić z domu. Oznacza to także działania edukacyjne i podnoszenie kompetencji związanych z tak powszechnym dziś korzystaniem komputerów czy internetu.

Kolejnym krokiem przybliżającym osiągnięcie celów wizji powinno być **zwiększenie mobilności, zwłaszcza wewnętrznej**. Dopóki Polacy nie będą gotowi przenieść się w poszukiwaniu pracy z rodzinnej miejscowości do odległego o kilkadziesiąt kilometrów miasta, dopóty poza największymi aglomeracjami i okolicami fabryk, będzie istniało wysokie bezrobocie.

Patrząc na rozwój systemu edukacji w Polsce, liczbę szkół wyższych i absolwentów, widać wyraźnie, że młodzi Polacy rozumieją znaczenie inwestowania w swój własny rozwój. Konieczne jest jednak, aby myślenie to stało się powszechne także w grupach dotychczas wyłączonych częściowo bądź całkowicie z procesu edukacji i z rynku pracy. Konieczne jest także rozwijanie nowych form świadczenia pracy na odległość aby osoby, które się kształcą, a nie mają bezpośredniego dostępu do rynku pracy, mogły w ten sposób wykorzystać nabyte kwalifikacje.

Optymizmem napawa fakt, że coraz więcej polskich firm rozumie rolę kapitału ludzkiego dla sukcesu biznesowego i wzrostu gospodarczego kraju oraz dostrzega jego wymierne korzyści. **Uczestnicy sesji konsultacyjnych podkreślali rolę edukacji obecnych i przyszłych kadr, rozwoju umiejętności i wyrażali gotowość do większego zaangażowania na rzecz budowania kapitału ludzkiego**. Wśród już dziś podejmowanych działań wymieniano m.in. większy nacisk na rozwój pracowników, wzrost nakładów na szkolenia, stymulowanie przedsiębiorczości, umożliwienie wykorzystania wiedzy w praktyce poprzez staże i praktyki.

Przedstawiciele biznesu przekonywali jednak, że aby wysiłki te mogły zaprocentować w przyszłości, potrzebne będzie **stworzenie platformy współpracy i stymulowanie kooperacji** biznesu z interesariuszami takimi jak rząd, instytucje edukacyjne i organizacje pozarządowe w zakresie formułowania i komunikowania długofalowego popytu biznesu na kwalifikacje. Konsekwencją powinno być lepsze dostosowanie systemu edukacji do rynku pracy, spadek bezrobocia i przynajmniej częściowe rozwiązanie problemu wykluczenia.

Kolejnym krokiem powinna być **zmiana sposobu myślenia o ludziach**, postrzeganie ich nie jako zasobów lecz składnika kapitału społecznego – unikalnego źródła przewagi konkurencyjnej. Musi

³⁷ Przykładem takich działań mogą być między innymi podmioty ekonomii społecznej.

temu towarzyszyć budowanie i promowanie kultury organizacyjnej opartej na przekonaniu, że każda praca jest ważna, a pracownik na każdym stanowisku zasługuje na szacunek.

Biznes potrzebuje:

- pracowników, którzy już od najmłodszych lat nauki są uczeni praktycznych kompetencji potrzebnych na rynku pracy (np. pracy w zespole), fachowców wykształconych adekwatnie do potrzeb rynku pracy,
- pracowników, którzy posiadają umiejętności wynikające z nauki przedmiotów ścisłych,
- dopasowania edukacji do potrzeb rynkowych poprzez ściślejszą współpracę nauki z biznesem, stworzenie ram instytucjonalnych dla takich działań; współpraca z ośrodkami naukowo-badawczymi powinna być ukierunkowana na innowacyjny rozwój poszczególnych branż,
- wiedzy na temat specyfiki działalności środowiska naukowego i akademickiego, platformy wymiany informacji, upowszechniania wyników badań, propagowania dobrych praktyk służących doskonaleniu możliwości rozwoju kapitału ludzkiego,
- korzystnych dla pracodawców i pracowników systemów aktywizujących osoby niepełnosprawne oraz zagrożone wykluczeniem społecznym,
- wpojenia uczniom od najmłodszych lat potrzeby nauki przez całe życie,
- stwarzania uczniom i studentom dostępu do nowych technologii i najnowszej wiedzy rynkowej,
- kształtowania kompetencji miękkich, promowania mobilności międzysektorowej, myślenia systemowego itp.,
- kształtowania postaw przedsiębiorczych i innowacyjnych oraz ukierunkowanych na współpracę,
- uczniów i studentów nieobciążonych stereotypami dotyczącymi pracy zawodowej, np. przypisujących pewne zawody jednej z płci.

Biznes widzi swoją rolę w:

- współpracy ze szkołami i uczelniami – dzielenia się praktyczną wiedzą i umiejętnościami,
- definiowaniu potrzeb biznesu dotyczących kompetencji i umiejętności absolwentów,
- współtworzeniu form edukacji nieformalnej, pozwalających na zdobywanie kompetencji niezbędnych na rynku w danym momencie,
- współpracy z sektorem publicznym w zakresie tworzenia rozwiązań aktywizujących osoby bezrobotne,
- tworzeniu i wykorzystywaniu systemów opartych na nowych technologiach wspierających elastyczność zatrudnienia,
- wdrażaniu rozwiązań umożliwiających i ułatwiających godzenie życia zawodowego z prywatnym,

- stwarzaniu młodym osobom i absolwentom możliwości zdobywania praktycznej wiedzy, m.in. poprzez staże i praktyki,
- wykorzystywaniu potencjału osób starszych poprzez tworzenie dla nich możliwości i warunków pracy,
- budowaniu etosu pracy i podejścia do pracy jako do wartości,
- rozwijaniu sfery badań i rozwoju jako czynnika stymulującego rozwój społeczny i gospodarczy,
- tworzeniu nowych modeli zarządzania odpowiadających na nowe wyzwania m.in. demograficzne,
- odpowiedzialnym przeprowadzaniu trudnych procesów restrukturyzacyjnych.

Przykładowe działania, jakie może podejmować biznes

- Prowadzenie zajęć praktycznych w szkołach i na uczelniach
- Organizacja praktyk dla uczniów i studentów
- Wspólne z uczelniami, instytucjami publicznymi definiowanie pożądanych kompetencji wśród absolwentów poszczególnych kierunków
- Realizacja wspólnych, praktycznych projektów z ośrodkami akademickimi
- Współpraca z ośrodkami akademickimi i dydaktycznymi przy tworzeniu materiałów dydaktycznych i podręczników
- Wspólne z przedstawicielami uczelni opracowywanie nowych programów studiów
- Organizacja szkoleń dla studentów i pracowników, wspieranie pracowników w podejmowaniu przez nich formalnej edukacji w ramach uczenia się przez całe życie
- Współpraca z poszczególnymi urzędami pracy – opracowanie programów aktywizacji poszczególnych grup osób bezrobotnych w regionach – stworzenie możliwości nabycia odpowiedniej wiedzy i doświadczenia potrzebnych w danej firmie (np. szkolenia, staże, inne działania)
- Promowanie i wdrażanie telepracy dla stanowisk, dla których jest to możliwe
- Korzystanie z technologii komunikacyjno-informacyjnych, w tym tele- i wideokonferencji oraz e-learningu
- Wdrażanie rozwiązań dla młodych rodziców (dłuższe urlopy macierzyńskie i ojcowskie, możliwość pracy w mniejszym wymiarze czasu, organizacja imprez integracyjnych dla całych rodzin, organizacja przedszkoli przyzakładowych, pokoi dla matki z dzieckiem, elastyczny czas pracy)
- Stworzenie programów przekazywania wiedzy w organizacji
- Ograniczenie liczby zawieranych z pracownikami tzw. „śmieciowych umów

- Opracowanie ścieżek dalszego rozwoju dla osób w wieku 50+ z naciskiem na dzielenie się wiedzą i mentoring wobec młodszych pracowników
- Rozwijanie działalności badawczo-rozwojowej w ramach klastrów wiedzy i innowacji tworzonych przez biznes i ośrodki naukowe i akademickie
- Motywowanie pracowników do podejmowania aktywności dydaktycznej na rzecz ośrodków akademickich kształcących kadry na potrzeby danej branży.
- Urealnienie wymagań stawianych kandydatom do pracy

5.3. INFRASTRUKTURA

Stan infrastruktury jest jednym z najważniejszych kryteriów poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Budownictwo, infrastruktura transportowa i telekomunikacyjna³⁸ decydują o jakości życia ludności, wpływając jednocześnie na tworzenie miejsc pracy, rozwój regionów i wzrost w innych sektorach. Trudno także przecenić wpływ infrastruktury na efektywne funkcjonowanie i sukces firm, a także przyciąganie inwestorów. Globalizacja i szybkość zmian zachodzących w otoczeniu rynkowym powodują, że dziś nie wystarczy wytwarzać produkty wysokiej jakości. Równie ważnym aspektem konkurencyjności stają się elastyczność reagowania na potrzeby rynku, sprawność przepływu produktów i informacji w łańcuchu dostaw, jak również niezawodna obsługa klienta. W tym kontekście, dostępność i jakość infrastruktury stają się ważnymi elementami konkurencyjności. Wyzwania związane z budową i modernizacją istniejącej infrastruktury zbiegły się z innymi, równie istotnymi problemami – koniecznością ochrony klimatu, wzrostem cen paliw, rosnącym rozwarstwieniem społecznym i największym kryzysem ekonomiczno-finansowym od lat 30. XX wieku. W tej sytuacji konieczne jest podjęcie działań prowadzących do rozwoju zrównoważonej infrastruktury i mobilności przyjaznej dla ludzi i środowiska.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Zrównoważony system transportowy. Najbardziej ogólnie sprecyzowanym wyzwaniem jest rozwój zrównoważonego systemu transportowego. Według definicji UE wypracowanej w 2001 r., zrównoważony system transportowy to taki, który:

- 1) zapewnia dostępność celów komunikacyjnych w sposób bezpieczny, niezagrażający zdrowiu ludzi i środowisku, równy dla obecnej i następnych generacji,
- 2) pozwala funkcjonować efektywnie, oferować możliwość wyboru środka transportowego i podtrzymać gospodarkę oraz rozwój regionalny,
- 3) ogranicza emisje i odpady w ramach możliwości zaabsorbowania ich przez ziemię, zużywa odnawialne zasoby w ilościach możliwych do ich odtworzenia, a nieodnawialne zasoby w ilościach możliwych do ich zastąpienia przez odnawialne substytuty, przy minimalizowaniu zajęcia terenu i hałasu.³⁹

W swoich późniejszych dokumentach Komisja Europejska przewiduje przesunięcie modalne w kierunku bardziej ekologicznych rodzajów transportu zarówno w transporcie pasażerskim, jak i

³⁸ W tym rozdziale koncentrujemy się na najważniejszych naszym zdaniem kwestiach dotyczących infrastruktury transportowej, zrównoważonego budownictwa i infrastruktury ICT. Kwestie infrastruktury energetycznej poruszamy w rozdziale dot. energetyki.

³⁹ Centrum Zrównoważonego Transportu, „Opinia Centrum Zrównoważonego Transportu nt. projektu Strategii Rozwoju Transportu na lata 2007-2013”, 2005, „Biała Księga” 2001

towarowym oraz zmniejszenie presji na środowiska. Na przykład w Białej Księdze z marca 2011 roku określono cel polegający na **poprawie konkurencyjności transportu przy jednoczesnej redukcji emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 60% do 2050 roku**. Jednocześnie Komisja wyznaczała 10 szczegółowych celów odnoszących się do trzech poniższych obszarów.

- 1) **Wykorzystanie nowych paliw i systemów napędowych zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju** – m.in. zmniejszenie o połowę liczby samochodów o napędzie konwencjonalnym w transporcie miejskim do 2030 roku i eliminacja ich z miast do 2050 roku.
- 2) **Optymalizacja działania multimodalnych łańcuchów logistycznych, w tym poprzez wykorzystanie bardziej energooszczędnych środków transportu** – m.in. przeniesienie do 2030 roku 30% drogowego transportu towarów na odległościach większych niż 300 km na inne środki transportu, np. kolej lub transport wodny, zaś do 2050 roku ponad 50% tego typu transportu), stworzenie w pełni funkcjonalnej multimodalnej sieci bazowej TEN-T.
- 3) **Wzrost efektywności korzystania z transportu i infrastruktury dzięki systemom informacji i zachętom rynkowym** – np. wprowadzenie zmodernizowanej infrastruktury zarządzania ruchem lotniczym, ustanowienie ram europejskiego systemu informacji, zarządzania i płatności w zakresie transportu multimodalnego.

Komisja Europejska proponuje również wprowadzenie systemów internalizacji kosztów zewnętrznych oraz opłat za korzystanie z infrastruktury, które mogłyby dostarczyć dodatkowych dochodów i zwiększyć atrakcyjność inwestycji w infrastrukturę dla kapitału prywatnego. Zrównoważony transport jest także jednym z kluczowych elementów inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu (*social inclusion*) rozwoju UE, określonego w strategii „Europa 2020”.

Mówiąc o infrastrukturze transportowej, nie należy także pomijać globalnego wymiaru transportu i tranzytowej roli Polski, a w tym kontekście konieczności poprawy połączeń polskiej sieci transportowej z sieciami krajów sąsiedzkich. Ważne, aby wszystkie działania rozpatrywane były z perspektywy terytorialnej, by uwzględniały powiązania wewnątrz- i międzysektorowe oraz inicjatywy europejskie, takie jak tworzenie jednolitego europejskiego obszaru kolejowego oraz rozwój transeuropejskiej sieci transportowej.

Obecny stan infrastruktury transportowej w Polsce pozostawia wiele do życzenia. **Niskie nasycenie kraju infrastrukturą transportową i jej stosunkowo niska jakość przekładają się na gorsze warunki konkurencyjności dla polskich przedsiębiorstw na jednolitym rynku i zniechęcają zagranicznych inwestorów do lokowania kapitału w naszym kraju**. Tym samym powodują realne straty dla polskiej gospodarki. Z szacunków Ministerstwa Infrastruktury wynika, że z powodu niewydolności systemu transportowego wartość strat czasu w transporcie (w stosunku do PKB, tylko

w obrębie miast) wzrosła w latach 2001-2009 z 0.4% do 0.9%⁴⁰. Niektórych strat nie sposób jednak wyliczyć. Jak bowiem oszacować, ile inwestycji nie powstało i ile miejsc pracy nigdy nie utworzono z powodu słabej infrastruktury transportowej?

Rozwój infrastruktury drogowej. Mimo, że w ostatnich latach dokonał się zdecydowany postęp w tej dziedzinie, polskie drogi wciąż pozostają jednym ze słabszych podsystemów polskiej gospodarki. Poziom rozwoju dróg nie nadąża ani za intensywnością produkcji i wymiany handlowej ani za potrzebami mieszkańców. Obecnie w Polsce istnieje ok. 924 km autostrad i ok. 740 km dróg ekspresowych (a w budowie jest kolejnych 718 km autostrad i 607 km dróg ekspresowych)⁴¹, co oznacza, że na 1 mln mieszkańców przypada znacznie mniej dróg ekspresowych i autostrad, niż wynosi średnia unijna (porównanie różnych wskaźników odnoszących się do nasycenia drogami i autostradami dla Polski i UE za 2007 w tabeli *Nasycenie Polski i UE-27 infrastrukturą drogową w 2007 r.*). Ilość dróg jest również niewystarczająca w zestawieniu z rosnącą liczbą samochodów. W 2009 roku na 1 km sieci dróg utwardzonych przypadało 70 pojazdów, podczas gdy średnia w UE-27 wynosiła 53. Mówiąc o pojazdach poruszających się po polskich drogach niepokojący może wydawać się fakt, iż średni wiek samochodu przekracza 15,5 roku, a ponad 70% pojazdów ma więcej niż 10 lat. Większość aut w wieku powyżej 15 lat zdecydowanie odbiega od idealnego stanu technicznego, co może zagrażać bezpieczeństwu podróżujących i środowiska⁴².

Tabela: Nasycenie Polski i UE-27 infrastrukturą drogową w 2007 r.

% wskaźnika w UE-27 w 2007 roku	Gęstość całkowitej sieci dróg w km/100 km ²	Gęstość całkowitej sieci dróg w km/10 tys. mieszk.	Gęstość całkowitej sieci dróg w km/1 mld € PKB	Gęstość sieci autostrad i dróg ekspresowych w km/1000 km ²	Gęstość sieci autostrad i dróg ekspresowych w km/1 mln mieszk.	Gęstość sieci autostrad i dróg ekspresowych w km/1 mld € PKB
Wskaźnik dla Polski	82.9	68.0	833.6	3.2	26.0	3.2
Średni wskaźnik w UE-27	131.2	114.1	458.4	15.1	131.0	5.3
Najwyższy wskaźnik w UE-27	742.7	461.7	3823.4	62.2	301.2	16.7
% średniego w UE-27	63.2%	59.6%	181.8%	21.1%	19.9%	60.6%

⁴⁰ Załącznik do Strategii Rozwoju Transportu „Diagnoza polskiego transportu (stan w 2009 roku)”.
⁴¹ Sierpień 2011 rok.
⁴² Źródło: motofakty.pl na podstawie danych GUS.

% najwyższego w UE-27 11.2% 14.7% 21.8% 5.1% 8.6% 19.1%

Źródło: Ministerstwo Infrastruktury, „Diagnoza polskiego transportu (stan w 2009 roku)”, dane Komisji Europejskiej, *Mobility and Transport 2010* i dane GUS z 2010 r.

Jeśli chodzi o jakość dróg spośród 18.577 km dróg krajowych jedynie ok. 60% było w dobrym stanie technicznym⁴³. Tymczasem kondycja dróg powinna być dostosowana do potrzeb gospodarki i społeczeństwa. Jest ona często ważnym czynnikiem wpływającym na decyzje dotyczące lokalizacji inwestycji w produkcję. W rezultacie, słabo rozwinięta infrastruktura drogowa w krajach rozwijających się często przysłania korzyści płynące z niskich kosztów i jest powodem rezygnacji inwestorów z projektów.

Analizy wskazują na istnienie pozytywnej korelacji między nasyceniem kraju autostradami a poziomem migracji wewnętrznych i aktywnością zawodową ludności i negatywnego związku między nasyceniem kraju autostradami a długotrwałym bezrobociem (więcej na wykresie *Długotrwałe bezrobocie a długość autostrad na 1 tys. mieszkańców*)⁴⁴. Odpowiednia infrastruktura drogowa wpływa na zwiększenie mobilności siły roboczej, a tym samym umożliwia rozwój biznesu także w regionach, w których do tej pory nie był on możliwy. A zatem można oczekiwać, że **szybszy rozwój nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury drogowej pozwoliłyby na bardziej równomierny rozwój biznesu w poszczególnych regionach, pobudził aktywność zawodową ludności i pomógł zmniejszyć bezrobocie.**

Rozwój infrastruktury kolejowej. Infrastruktura kolejowa jest ważnym elementem zrównoważonego transportu. Największym problemem w jej rozwoju w Polsce jest **niski stan techniczny znacznej części eksploatowanej sieci kolejowej**, a także dworców i peronów, brak systemów bezpiecznej kontroli jazdy pozwalających na kursowanie pociągów z prędkością powyżej 160 km/h, niewystarczająca liczba skrzyżowań wielopoziomowych z drogami kołowymi i mała liczba przejazdów wyposażonych w aktywne zabezpieczenia. Niekorzystne zjawiska w transporcie kolejowym doprowadziły do ograniczenia liczby obsługiwanych połączeń pasażerskich i zmniejszenia całkowitej długości eksploatowanych linii kolejowych (w latach 1999-2009 ubyło ich 2 tys. km)⁴⁵. W ciągu ostatnich kilkunastu lat systematycznie zmniejszała się dozwolona prędkość na wielu trasach (obecnie prędkość 160 km/h jest osiągalna zaledwie na 8,5% długości ogólnej torów)⁴⁶. W tej sytuacji nie dziwi fakt, że **zmniejsza się wkład kolei w przewóz ładunków i pasażerów**. W latach 2000-2009 udział transportu kolejowego w sumarycznej wielkości pracy przewozowej ładunków i pasażerów

⁴³ Ministerstwo Infrastruktury, „Strategia rozwoju transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)”, Warszawa, 30 marca 2011 r.

⁴⁴ Opracowanie wspólne FOR, PwC, 4CF, WiW „Którędy droga – Raport o tym, jak odblokować inwestycje drogowe w Polsce”, Warszawa, styczeń 2009 rok.

⁴⁵ Ministerstwo Infrastruktury, „Strategia rozwoju transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)”, Warszawa, 30 marca 2011 r.

⁴⁶ Tamże.

obniżył się z 23.2% do 13.3%⁴⁷. **Polsce potrzebny jest nowoczesny, bezpieczny, wydajny i szeroko dostępny transport kolejowy, dostosowany do potrzeb społecznych i gospodarczych.** Rola tego rodzaju transportu jako bardziej ekologicznego powinna się zwiększać. Nie przypadkowo wśród dziesięciu celów szczegółowych określonych w Białej Księdze Komisji Europejskiej jest m.in. to, aby do 2050 roku większa część ruchu pasażerskiego na średnie odległości odbywała się koleją oraz to, aby do tego czasu ponad 50% transportu drogowego towarów na odległościach większych niż 300 km przeniosło się na inne środki transportu, np. na kolej.

W dziedzinie przewozów pasażerskich należy rozważyć różne możliwości poprawy efektywności transportu w tym pomysł **zbudowania kolei dużych prędkości**, mającej połączyć miasta o wysokiej dynamice rozwoju: Wrocław i Poznań z Warszawą. Inicjatywa przewidująca budowę linii dostosowanej do prędkości nie mniejszej niż 300 km/h została na razie odłożona na bliżej nieokreśloną przyszłość.

Zbyt wolno rozwija się **transport intermodalny**, polegający na efektywnym wykorzystaniu różnych kanałów transportowych w celu przyspieszenia dostaw produktów bez konieczności rozwijania wszystkich rodzajów transportu na każdym terenie⁴⁸. Taki sposób przewozów może przyspieszać rozwój sieci logistycznej i pozytywnie wpływać na ochronę środowiska oraz zrównoważony rozwój. Póki co, z szacunków Ministerstwa Infrastruktury wynika, że udział intermodalnych przewozów w ogólnej pracy przewozowej ładunków wynosi niespełna 5%⁴⁹. Ograniczeniem dla rozwoju tego sposobu transportu jest niezadowalający stan techniczny taboru i linii kolejowych, a także niewystarczająca liczba terminali kontenerowych i centrów logistycznych. Wskaźnik gęstości terminali w przeliczeniu na 1000 km linii kolejowych wynosi w Polsce 0,5, podczas gdy w innych krajach kształtuje się na poziomie 1,4–2⁵⁰. Z szacunków Ministerstwa Infrastruktury wynika także, że objęcie transportem intermodalnym całego terytorium Polski wymagałoby uruchomienia co najmniej około 30 terminali (dziś jest ok. 20) oraz 6-8 regionalnych centrów logistycznych.

Na uwagę zasługuje idea tzw. zielonych korytarzy, która zakłada wzajemne uzupełnianie się żeglugi morskiej bliskiego zasięgu, kolei, żeglugi śródlądowej i transportu drogowego, w celu umożliwienia wyboru transportu najmniej obciążającego środowisko przyrodnicze. Zielone korytarze charakteryzują zrównoważonymi rozwiązaniami logistycznymi wykorzystującymi współmodalność, zharmonizowanym systemem zasad, efektywną i strategicznie zlokalizowaną infrastrukturą i punktami przeładunkowymi.

⁴⁸ Rządowy raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, czerwiec 2009

⁴⁹ Ministerstwo Infrastruktury, „Strategia rozwoju transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)”, Warszawa, 30 marca 2011 r.

⁵⁰ Rządowy raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”, czerwiec 2009

Infrastruktura transportu lotniczego. W ostatnich latach w Polsce została przeprowadzona istotna modernizacja portów lotniczych, jednak działania te wydają się wciąż niewystarczające w stosunku do prognozowanych potrzeb. Przepustowość sieci lotnisk jest wykorzystywana w 82%⁵¹, co wydaje się wskaźnikiem krytycznym w obliczu prognozowanego wzrostu intensywności ruchu lotniczego w nadchodzących latach. Polska powinna kontynuować rozpoczęte działania, mające na celu zwiększenie przepustowości, ale też dążyć do zapewnienia standardów bezpieczeństwa oraz ochrony środowiska. Potrzebne jest także zwiększenie intermodalności transportu lotniczego z innymi środkami transportu.

Transport publiczny. Zrównoważony transport publiczny jest podstawą wzrostu gospodarczego aglomeracji i poziomu życia mieszkańców w warunkach poszanowania środowiska przyrodniczego. Polskie miasta sporo już zrobiły w celu poprawy jakości taboru komunikacyjnego, wysłużone pojazdy coraz częściej zastępowane są przez nowoczesne, spełniające bardziej restrykcyjne wymagania ochrony środowiska. Mimo to wciąż pozostaje wiele do zrobienia. Polskie miasta cierpią z powodu korków, zanieczyszczenia powietrza i hałasu. Niezadowalający jest stan techniczny infrastruktury, w tym nawierzchni wielu ulic i chodników. Brakuje ścieżek rowerowych, rozwiązań intermodalnych w układzie Bike&Rail (rower i kolej). Dworce pasażerskie nie są wyposażane w odpowiednie udogodnienia do bezpiecznego przechowywania rowerów, a projekty rozwoju sieci dróg rowerowych i stref pieszo-rowerowych nie uwzględniają potrzeby poprawy warunków docierania pieszo i rowerem do węzłów przesiadkowych komunikacji publicznej.

Nasila się zjawisko „rozlewania się miast” polegające na osiedlaniu się znacznej części ludności w odległości około 20-30 km od dużych metropolii. Rodzi to zupełnie nowe potrzeby mieszkańców w zakresie racjonalizacji wykorzystania przestrzeni oraz nowe wyzwania dotyczące rozwoju wydajnego i dostępnego transportu publicznego.

Wyzwania te zbiegają się z koniecznością ochrony klimatu. Komisja Europejska w raporcie pt. „Połączenia w Europie. Transport a polityka regionalna” opublikowanym w letnim numerze publikacji *Panorama* podkreśla, że jedna czwarta emisji CO₂ z całego sektora transportowego pochodzi z transportu samochodowego w miastach i miasteczkach oraz że 69% wypadków drogowych ma miejsce w miastach. Wyzwaniem, przed jakim stoją władze polskich miast, jest więc zorganizowanie transportu publicznego w sposób, który pozwoli na zmniejszenie uzależnienia mieszkańców od konwencjonalnych pojazdów napędzanych silnikiem spalinowym. Istotnymi wyzwaniami są: zwiększenie dostępności transportu dla osób z ograniczeniami ruchowymi, usprawnienie informacji o transporcie oraz dostęp do tzw. zielonych stref. Równie istotna pozostaje optymalizacja mobilności w miastach dzięki udoskonaleniu transportu towarowego, rozpowszechnienie inteligentnych systemów transportu (ITS) oraz promowanie pojazdów ekologicznych.

⁵¹ Dane za 2009 rok, Ministerstwo Infrastruktury „Diagnoza polskiego transportu”, styczeń 2011

Jednocześnie **muszą się zmienić wzorce zachowań mieszkańców na bardziej zrównoważone**. Na przykład zamiast samochodów wybieraliby oni inne dostępne formy podróżowania, w tym transport zbiorowy, rower, czy podróże piesze, umiejętnie łączyliby różne środki lokomocji korzystając z wielu dostępnych opcji. Równie ważne jest tworzenie zdrowego dla ludzi i przyjaznego środowiska otoczenia, udostępnienie mieszkańcom terenów rekreacyjnych wykorzystujących istniejące walory przyrodnicze, a także kształtowanie krajobrazu oraz wysokiej jakości przestrzeni miejskiej.

Na razie jednak systemy transportowe polskich miast nie sprzyjają takim zachowaniom. W większości z nich rozwój systemów transportu postępuje bez powiązania z planowaniem przestrzennym. Decyzje w sprawach lokalizacji obiektów generujących duży ruch takich jak np. centra handlowe rzadko oparte są na wynikach wielokryterialnych analiz. Niewiele miast może pochwalić się zaawansowanymi systemami sterowania ruchem, poprawiającymi jego płynność i redukującymi uciążliwość dla mieszkańców⁵². W obrębie wielu miast obowiązują różne systemy biletowe na różne środki transportu, utrudniające mieszkańcom organizację przejazdów.

Brak dobrze zorganizowanego transportu publicznego jest również problemem dla biznesu.

Korki, brak odpowiedniej dostępności do transportu publicznego i dogodnych połączeń, powoduje zmniejszoną mobilność wewnętrzną Polaków, a w rezultacie słabszy dostęp firm do potrzebnych zasobów ludzkich. Brak dogodnego dojazdu zniechęca bezrobotnych do poszukiwania pracy poza miejscem zamieszkania. Zatrudnieni zaś tracą mnóstwo czasu na dotarcie do pracy pozbawiając się czasu na regenerację sił i szansy na zachowanie równowagi między życiem prywatnym a zawodowym.

Polska powinna więc wspierać rozwój transportu publicznego, a także podejmować działania na rzecz poprawy warunków ruchu pieszego i rowerowego, a także działania dostosowujące transport do potrzeb osób starszych czy niepełnosprawnych.

Równomierny dostęp do nowoczesnych technologii. Współczesna gospodarka nie może się obyć bez nowoczesnych rozwiązań służącym przepływowi informacji, dlatego ważnym celem postępu w zakresie infrastruktury powinien być rozwój łączności i budowa społeczeństwa informacyjnego. Potrzebne jest przede wszystkim zwiększenie efektywności funkcjonowania rynku usług teleinformatycznych i upowszechnienie dostępu do informacji. Na razie jednak Polska należy do krajów, w których wciąż można znaleźć białe plamy na mapach zasięgu internetu, czy sieci telefonii

⁵² Załącznik 1 do „Strategii rozwoju transportu, Diagnoza polskiego transportu (stan w 2009 roku)”.

komórkowych. Z zestawienia Urzędu Komunikacji Elektronicznej (UKE) wynika, że w Polsce jest 215 lokalizacji bez zasięgu telefonii komórkowej⁵³.

Jeśli zaś chodzi o korzystanie z komputera i internetu, sytuacja poprawia się. Komputer posiada ok. 60% gospodarstw domowych (w porównaniu do 33,7% w 2003 roku), a dostęp do globalnej sieci – ponad połowa z nich (więcej na wykresie: *Wyposażenie gospodarstw domowych w komputer, dostęp do internetu i telefon stacjonarny w latach 2003-2009*).

Wykres: Wyposażenie gospodarstw domowych w komputer, dostęp do Internetu i telefon stacjonarny w latach 2003-2009

Wykres do zrobienia przez grafika na podstawie:

http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf

Źródło: „Diagnoza społeczna 2009”

Niepokoić może jednak fakt, że **tylko 17% polskich internautów korzysta z szybkich, przekraczających 5 Mb/s łączy**, co jest wynikiem odległym od europejskiej średniej (więcej w tabeli pt. *Prędkość łączy w Europie*). Ogółem zaledwie 65% internautów ma dostęp do łączy o prędkości przekraczającej 2 Mb/s, co jest najgorszym rezultatem wśród państw europejskich⁵⁴.

Tabela: Prędkość łączy w Europie

Country/Region	% of total Traffic	Number of Addresses	Avg. Connection Speed (Mbps)	Peak Connection Speed (Mbps)	% Above 5 Mbps*	% Above 2 Mbps*	% Below 254 Mbps*
EUROPE							
Austria	0.1%	2,851,052	4.4	15.2	24%	71%	--
Belgium	0.1%	3,303,493	6.5	24.7	52%	90%	--
Czech Republic	0.2%	2,354,390	6.5	23.7	48%	84%	--
Denmark	0.1%	2,483,214	5.6	17.4	49%	87%	--
Finland	0.1%	2,560,860	4.9	16.5	31%	68%	--
France	1.2%	24,093,723	3.6	14.2	13%	79%	0.0%
Germany	2.1%	36,785,132	4.7	16.3	27%	91%	0.6%
Greece	0.2%	2,439,885	3.5	11.0	9.3%	80%	--
Hungary	1.8%	2,191,988	5.1	21.4	35%	91%	--
Ireland	<0.1%	189,815	5.1	21.2	26%	87%	--
Ireland	0.1%	1,351,402	5.6	18.6	29%	87%	--
Italy	3.5%	11,682,647	3.7	14.5	11%	84%	0.0%
Luxembourg	<0.1%	173,290	4.5	16.2	20%	92%	--
Netherlands	0.2%	8,166,898	7.5	23.8	54%	91%	0.0%
Norway	<0.1%	1,285,151	5.4	16.5	35%	82%	--
Poland	1.3%	6,373,334	3.6	11.9	17%	60%	--
Portugal	0.2%	2,526,492	4.9	24.9	37%	88%	--
Romania	2.5%	2,591,466	4.6	12.3	5.5%	90%	--
Slovakia	0.1%	787,384	4.8	14.4	20%	90%	--
Spain	0.8%	12,393,254	3.4	11.7	11%	79%	0.0%
Sweden	0.2%	6,103,986	5.0	19.1	29%	90%	0.7%
Switzerland	0.1%	2,092,882	6.2	21.1	40%	93%	--
United Kingdom	0.7%	22,393,025	4.6	17.2	25%	89%	0.0%

Źródło: vbeta.pl za raportem Akai “State of the Internet 2011”

⁵³ Stan na dzień 10 sierpnia 2011

⁵⁴ vbeta.pl za raportem Akai “State of the Internet 2011”

Ważnym wyzwaniem w zakresie budowy społeczeństwa informacyjnego jest walka z wykluczeniem cyfrowym, którym często dotknięte są osoby niepełnosprawne, ludzie starsi i mieszkańcy wsi. Co więcej, okazuje się, że problem ten nie sprowadza się jedynie do braku dostępu do niezbędnych narzędzi czy globalnej sieci. „Diagnoza społeczna 2009” pokazuje, że aż **17,3% Polaków w wieku powyżej 16 roku życia to osoby, które nie korzystają z komputerów, choć mają taki sprzęt we własnym domu**. Co gorsza, od 2007 roku takich osób przybyło. Przeważają wśród nich ludzie starsi (tylko co czwarty badany w wieku 65+ posiadający w domu komputer, faktycznie z niego korzysta), słabiej wykształceni (wśród osób z wykształceniem podstawowym posiadającym w domu komputer korzysta z niego 27%), pracujący w rolnictwie, renciści i emeryci. Mniej domowników używa komputerów w małych miastach i na wsi. Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku internetu (13,1% nie korzysta z dostępu do sieci, choć ją posiada w domu). Interpretując to zjawisko autorzy „Diagnozy społecznej” zwracają uwagę na dość powszechne braki umiejętności korzystania, a także brak motywacji spowodowany niedostatkiem wiedzy o tym, do czego internet może się przydać.

Wykluczenie cyfrowe jest problemem biznesu, który chcąc wygrywać w światowej konkurencji potrzebuje pracowników potrafiących biegle posługiwać się najnowszymi technologiami. Trendy demograficzne wskazują na to, że przedsiębiorcy będą zmuszeni sięgać po coraz starszych pracowników, wśród których osoby o słabszej znajomości nowych technologii i cyfrowo wykluczone spotyka się częściej.

Zrównoważone budownictwo. Polska jest krajem w którym występuje ogromny deficyt mieszkań szacowany na 2-3mln (tyle gospodarstw domowych pozostawało bez własnego lokum, na koniec 2010r.)⁵⁵ Niedostateczny rozwój infrastruktury mieszkaniowej uniemożliwia zwiększanie przestrzennej mobilności siły roboczej. Prowadzi to do pogłębiania się zjawiska polaryzacji społecznej i przestrzennej większych miast i obszarów peryferyjnych. Do niekorzystnych zjawisk należy zaliczyć braki w wyposażeniu w infrastrukturę społeczną oraz pogarszanie się dostępności do niej, nasilanie się dobowych przemieszczeń ludności między strefą zewnętrzną i wewnętrzną miast, tworzenie zamkniętych stref miejskich i podmiejskich o dominującej jednej funkcji.

Drugim problemem jest mało zrównoważone budownictwo. Dane statystyczne pokazują, że budynki odpowiadają za zużycie ok. 40% światowej energii i znaczną część emisji CO₂ do atmosfery⁵⁶. Na tę sferę działalności człowieka przypada także ok. 50% masy przetwarzanych materiałów. **Polskie budownictwo należy do najbardziej energochłonnych w UE.** Tymczasem dostępne na rynku rozwiązania projektowe, technologiczne i materiałowe pozwalają znacząco zmniejszyć energochłonność budynków i zredukować niekorzystne emisje. Na przykład według raportu WWF,

⁵⁵ Wiesław Szczepański, „Budownictwo komunalne w Polsce”.

⁵⁶ Według szacunków Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

tylko dzięki zastosowaniu ostrzejszych wymogów izolacyjności w budynkach, Polacy mogliby wyemitować rocznie o blisko milion ton CO₂ mniej, a w perspektywie roku 2020 zaoszczędzić ponad 13 miliardów złotych⁵⁷. Zrównoważone budownictwo jest odpowiedzią na powyższe wyzwania. Polega ono na kierowaniu się zasadami ekonomii, ekologii i ergonomii w procesie projektowania, wykonywania, użytkowania i rozbiórki obiektów budowlanych. Budowle zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju są trwałe, wykonane z przyjaznych dla człowieka i środowiska surowców i materiałów umożliwiających redukcję hałasu, zakłóceń i odpadów, zapewniają możliwość ponownego przetworzenia wchodzących w ich skład materiałów i części. **Zrównoważone budownictwo ma na celu podniesienie efektywności energetycznej budynków, zapewnienie bezpieczeństwa, komfortu i funkcjonalności dla użytkowników oraz zminimalizowanie skutków oddziaływania na środowisko naturalne.** Oznacza ono także odpowiedzialne planowanie przestrzeni uwzględniające dostępność do miejsc zamieszkania i pracy, tworzenie przyjaznych warunków do przemieszczania się między obiektami rowerem lub niskoemisyjnymi, dostępnymi środkami komunikacji miejskiej. Ważnym elementem na rzecz zwiększenia efektywności energetycznej w sektorze budownictwa jest nie tylko wprowadzenie ostrzejszych norm energetycznych dla budynków nowych, ale także modernizacja już istniejących.

Stan obecny jest problemem dla biznesu. Wyższe wydatki na energię powodują bezpośrednie straty. Wydatki na eksploatację budynków wpływają także na zasobność portfeli klientów i konsumentów ograniczając ich siłę nabywczą, co również godzi w biznes i jego możliwości generowania przychodów. Wyzwaniem jest w tej sytuacji **rozszerzenie zasięgu zrównoważonego budownictwa na przykład poprzez wzrost udziału zielonych zamówień publicznych (GPP) w ogólnej liczbie zamówień na roboty i materiały budowlane**⁵⁸. Pozwoliłoby to na rozpowszechnienie wysokich standardów w zakresie samych materiałów i na podniesienie poziomu świadczonych usług. Obecnie GPP stanowią zaledwie 10% wszystkich zamówień. Polska powinna dążyć do podniesienia tego udziału oraz do spełnienia warunków stawianych przez dyrektywy unijne odnoszące się do zrównoważonego budownictwa.

Obszary ryzyka

W czasach, gdy na zglobalizowanym rynku firmy z całego świata prześcigają się w dostarczaniu klientom produktów i usług jak najszybciej, jak najsprawniej i jak najtaniej, wydajna, dostosowana do potrzeb infrastruktura jest ważnym czynnikiem konkurencyjności firm. Jej brak spowoduje mniejsze szanse polskich przedsiębiorstw na wygraną w tej grze. Niska dostępność dróg dobrej jakości i

⁵⁷ WWF, „Analiza potencjału zmniejszenia zużycia energii w nowych budynkach w wyniku zastosowania wyższych standardów w zakresie izolacyjności przegród zewnętrznych”, grudzień 2009.

⁵⁸ GPP jest to „... proces, w ramach którego instytucje publiczne starają się uzyskać towary, usługi i roboty budowlane, których oddziaływanie na środowisko w trakcie ich cyklu życia jest ograniczone w porównaniu do towarów, usług i robót budowlanych o identycznym przeznaczeniu, jakie zostałyby zamówione w innym przypadku”. Źródło: prezentacja Instytutu Techniki Budowlanej za Komunikatem KE „Zamówienia publiczne na rzecz poprawy stanu środowiska” COM (2008)400; Budownictwo jest jednym z 10 obszarów priorytetowych w zakresie GPP.

środków transportu negatywnie wpływa na mobilność wewnętrzną Polaków, a pogłębianie się zjawiska wykluczenia cyfrowego może ograniczyć firmom dostęp do potrzebnej siły roboczej. Oznacza to także utrzymywanie się dysproporcji w rozwoju kraju i brak szans na wykorzystanie potencjału obszarów peryferyjnych. Wiele regionów, nie posiadając dogodnych połączeń komunikacyjnych z lokalnymi centrami wzrostu gospodarczego zlokalizowanymi w większych miastach, nie będzie mogło pełnić funkcji naturalnego rezerwuaru zasobów dla szybko rozwijających się terytoriów. W efekcie powstaną obszary wykluczenia społecznego posiadające niewykorzystane zasoby siły roboczej. Równocześnie wiele regionów zagrożonych peryferyjnością, a dysponujących cennymi zasobami środowiskowymi, np. terenami o dużych walorach krajobrazowo-przyrodniczych straci szansę na rozwój.

Przy braku odpowiedniej infrastruktury wątpliwy może też być napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Z kolei niedostateczny rozwój zrównoważonego budownictwa oznaczać będzie mniejsze możliwości uzyskania oszczędności kosztowych związanych z wydatkami na energię, ogrzewanie lub wywóz odpadów. Coraz większe koszty eksploatacji budynków wpływają także na zasobność portfeli konsumentów, ograniczają ich siłę nabywczą i negatywnie wpływają na możliwości rozwoju firm.

Brak rozwoju infrastruktury dobrej jakości to także niższa jakość życia rosnącej grupy ludności miejskiej pozbawionej form wypoczynku uwzględniających kontakt z przyrodą.

Przedsiębiorcy, uczestniczący w sesjach konsultacyjnych poprzedzających powstanie niniejszego dokumentu, zwracali też uwagę na zagrożenia związane z paraliżującą biznes biurokratyzacją, którą nowe technologie mogłyby w istotny sposób ograniczyć (brak e-usługi biznesu przez administrację publiczną, wydłużenie obiegu informacji).

W szczególności uczestnicy zorganizowanych przez PwC spotkań podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, w przyszłości biznes czeka m.in:

- niska innowacyjność spowodowana brakiem powszechnego dostępu do technologii oraz niewykształceniem się kultury wykorzystywania technologii w codziennym życiu,
- mniejsza szansa na nadrobienie zaległości cywilizacyjnych w stosunku do Europy Zachodniej,
- utrudniony dostęp do zasobów (kapitału ludzkiego),
- wyższe koszty prowadzenia działalności związane z rachunkami i opłatami za korzystanie ze środowiska, składowanie i wywóz odpadów itp.,
- ograniczenie inwestycji, w tym projektów zagranicznych, spowodowany gorszymi warunkami dla rozwoju biznesu, m.in. brakiem odpowiedniej infrastruktury drogowej,

- anemiczny transfer wiedzy, wolniejsza nauka i słabsze możliwości przystosowania się przedsiębiorstw do zmieniających się warunków,
- wykluczenie lokalnych przedsiębiorców z sektora MSP, którzy pozbawieni dostępu do infrastruktury, zarówno transportowej jak i nowych technologii, nie czują się na siłach rywalizować z firmami, które nie napotykają takich barier.

Szanse dla biznesu

Wzrost poziomu konkurencyjności. Dostęp do wysokiej jakości, wydajnej infrastruktury, w tym transportowej i teleinformatycznej pozwala na szereg usprawnień w funkcjonowaniu firm, skrócenie czasu dojazdu i dostarczenia produktów do odbiorcy, a w rezultacie lepsze, bardziej efektywne zaspokajanie potrzeb klientów i zwyciężanie w coraz bardziej intensywnej konkurencji.

Bardziej dynamiczny rozwój biznesu dzięki poszerzeniu zakresu wymiany handlowej i inwestycjom. Lepsza infrastruktura to także większa intensywność wymiany handlowej między regionami i krajami. Im gęstsza jest sieć dobrych dróg, tym większa liczba kombinacji możliwych kontaktów handlowych⁵⁹, a więc tym szerszy krąg potencjalnych dostawców i klientów. Wraz z dostępnością i jakością infrastruktury przybywa możliwości rozwoju firm. Przedsiębiorcy mogą sprzedawać swoje produkty nie tylko na lokalnym rynku, ale i w innych regionach i krajach. Źródłem szans dla wielu polskich firm mogą być także inwestycje zagraniczne – chętniej lokowane na terenach o dobrze rozwiniętej infrastrukturze.

Wysoko wykwalifikowana, elastyczna kadra, budowanie i wykorzystanie potencjału kapitału ludzkiego. Upowszechnienie wysokich technologii, także wśród grup wykluczonych cyfrowo, oznacza szerszy dostęp do wysoko wykwalifikowanej kadry, potrafiącej korzystać z nowoczesnych narzędzi i rozwiązań, a w rezultacie większe szanse na innowacyjność organizacji, rozwój sektora usług i przemysłów kreatywnych, a także rozkwit przedsiębiorczości.

Dostęp do nowych zasobów pracy. Upowszechnienie się różnych form zdalnego świadczenia pracy spowoduje możliwość aktywizacji grup dotąd nieaktywnych lub wykluczonych i pełniejsze wykorzystanie ich potencjału.

Rozwój kapitału ludzkiego. Poziom infrastruktury sprzyja także rozwojowi kapitału ludzkiego. Ludzie z małych miejscowości lub słabiej rozwiniętych regionów mogą być bardziej mobilni, dzięki czemu zwiększy się ich szansa na pracę, poprawi dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej.

Niższe koszty transportu. Szeroki dostęp do infrastruktury transportowej to możliwość bardziej

⁵⁹ Opracowanie wspólne FOR, PwC, 4CF, WiW „Którędy droga – Raport o tym, jak odblokować inwestycje drogowe w Polsce”, Warszawa, styczeń 2009 rok.

ekonomicznego łączenia różnych możliwości transportowych oraz dokonywania bardziej zrównoważonych wyborów w zakresie organizacji transportu przez przedsiębiorców.

Niższe koszty funkcjonowania firmy. Zrównoważone budownictwo pozwoliłoby w długim okresie na znaczne oszczędności w wydatkach na paliwa, energię elektryczną i ciepłą zużywaną w budynkach, wodę czy wywóz odpadów.

Szybszy przepływ informacji i wzrost bezpieczeństwa danych. Nowe technologie zwiększają dostęp do danych i poprawiają bezpieczny przepływ informacji między odbiorcami i dostawcami, klientami i firmami, przedsiębiorstwami i administracją itd. Dzięki temu, zwiększa się efektywność łańcucha dostaw, firmy zyskują szanse na zdobycie nowych klientów, rozwój nowych produktów i usług; realne oszczędności wynikają z optymalizacji procesów wewnętrznych.

Niższe koszty zatrudnienia. Poprawa jakości infrastruktury teleinformatycznej przyczyni się do rozpowszechnienia zdalnych form świadczenia pracy, co pozytywnie wpłynie na koszty zatrudnienia. Umożliwi to także ograniczenie wydatków, jakie firmy ponoszą na utrzymanie powierzchni biurowych, dzięki zastosowaniu technologii komunikacyjnych, np. do prowadzenia telekonferencji czy wideokonferencji.

Nowe produkty i usługi, nowe rynki. Rozwój zrównoważonego transportu, budownictwa i infrastruktury teleinformatycznej rodzi wiele szans dla przedsiębiorców na odkrycie nowych nisz rynkowych w postaci ekologicznych usług i produktów. Dzięki współpracy sektora publicznego z biznesem otwiera się możliwość rozwoju nowych rynków, np. ekologicznego transportu miejskiego, obsługi parkingów rowerowych w miastach, czy budowy postojów typu *park & ride* itp.

Wyższa siła nabywcza konsumentów. Powszechna mobilizacja do oszczędności mających na celu zwiększenie efektywności energetycznej i cieplnej budynków spowoduje, że w dłuższym okresie konsumenci będą dysponowali większymi kwotami na inne wydatki niż rachunki za użytkowanie mieszkań. Modernizacja infrastruktury to także szansa na zwrot ku nowym technologiom i zwiększone strumienie przychodów wynikających z popytu na nowe rozwiązania.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Przedstawiciele biznesu, wypowiadający się w trakcie sesji poprzedzających powstanie niniejszego raportu, podkreślali, że unowocześnienie i rozwój szeroko rozumianej infrastruktury oraz zapewnienie wysokiej jakości usług transportowych jest pilnym zadaniem zarówno dla samego biznesu, jak i dla władz państwowych i samorządowych. Infrastruktura powinna uwzględniać potrzeby rozwojowe biznesu i wspierać ten rozwój, a nie – jak to się często dzisiaj dzieje – ograniczać go. Przedsiębiorcy są gotowi korzystać z różnych form zrównoważonego transportu, pod warunkiem jednak, że umożliwi im się szeroki wybór dostępnych opcji. Szczególną wagę uczestnicy sesji przywiązywali do budowy

infrastruktury teleinformatycznej, która w przyszłości będzie stanowić o jakości i dostępności kapitału intelektualnego w Polsce i poziomie innowacyjności polskich firm.

Chcąc osiągnąć cel wizji 2050 określony jako „**nowoczesna, bezpieczna, przyjazna dla środowiska i dostępna infrastruktura**” konieczna jest przede wszystkim zmiana sposobu myślenia o **infrastrukturze**, która powinna być traktowana jak **narzędzie w drodze do zrównoważonego rozwoju, a nie cel sam w sobie**. A zatem wybudowanie określonej liczby kilometrów autostrad, modernizacja infrastruktury kolejowej czy zapewnienie dostępności internetu w całej Polsce powinny być postrzegane jako środki przybliżające nas do celów zrównoważonego rozwoju, takich jak ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, hałasu, zapewnienie bezpieczeństwa pasażerów czy eliminacja wykluczenia cyfrowego, a tym samym zwiększenie liczby aktywnych uczestników rynku. Chcąc to osiągnąć, należy opracować **strategię rozwoju transportu**⁶⁰, która byłaby spójna z innymi dokumentami, takimi jak np. „Biała Księga” Komisji Europejskiej, i która uwzględniałaby m.in. zmniejszenie w kolejnych latach strumienia środków unijnych, będących obecnie silnym bodźcem do rozwoju i unowocześniania podstawowej sieci transportowej. Aby rozwój infrastruktury postępował w sposób przemyślany i uwzględniający potrzeby społeczne, gospodarcze i środowiskowe, potrzebna będzie **efektywna współpraca** pomiędzy rządem i samorządami oraz organizacjami pozarządowymi wspierającymi działania na rzecz promocji bezpiecznego korzystania z infrastruktury. Skoordynowane działania zapewnią spójność terytorialną i większą skuteczność wysiłków podejmowanych wspólnie i osobno na różnych poziomach (centralnym, regionalnym i międzynarodowym) w zakresie kwestii rynkowych, restrukturyzacyjnych, bezpieczeństwa, połączeń między drogami różnych kategorii, rozwoju regionalnych portów lotniczych, infrastruktury kolejowej czy służącej do transportu intermodalnego.

Kolejnym krokiem powinno być **wypracowanie i wdrożenie nowych, innowacyjnych rozwiązań i korzystanie z nowych technologii**. Jeśli zaproponowane rozwiązania mają stać się źródłem realnej wartości, konieczne jest **stworzenie popytu na zrównoważoną infrastrukturę**. Nie wystarczy stworzyć mieszkańcom możliwość wyboru np. środka transportu, trzeba jeszcze zacząć działać na rzecz podnoszenia świadomości i edukować w zakresie zrównoważonego transportu. Działania te spowodują, że wpływ na zrównoważony rozwój będzie w ogóle brany pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o podróżowaniu. W przeprowadzeniu zmiany modelu zachowań mogłaby pomóc **bliższa współpraca z organizacjami pozarządowymi**, które już podejmują oddolne działania na rzecz kształtowania bardziej odpowiedzialnych postaw wśród mieszkańców.

⁶⁰ W marcu 2011 Ministerstwo Infrastruktury opublikowało cytowaną w tym raporcie powyżej „Strategię Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku)”. W ramach przeprowadzonych następnie konsultacji społecznych skierowano pod adresem dokumentu liczne uwagi dotyczące m.in. braku spójności z innymi dokumentami, zbyt ogólnego charakteru, niewłaściwej struktury i hierarchii celów, braku wskazania drogi do ich osiągnięcia.

Infrastruktura jest obszarem, który zmienia się bardzo dynamicznie, dlatego konieczna jest też **adaptacja nowych rozwiązań** do potrzeb społeczeństwa i odwrotnie. Oznacza to, z jednej strony ciągle usprawnianie istniejących pomysłów i rozwiązań, a z drugiej – dbanie o to, aby ich użytkownicy rozumieli te zmiany i posiadali aktualną wiedzę pozwalającą im z nich korzystać.

Biznes potrzebuje:

- systemów i rozwiązań promujących zrównoważony transport (np. ulg dla przedsiębiorców korzystających z transportu intermodalnego, bądź wymieniającego flotę na bardziej przyjazną środowisku),
- korzystnych dla przedsiębiorców rozwiązań fiskalnych i systemu zachęt do tworzenia infrastruktury pozwalającej na spełnienie wyższych wymagań bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju niż określone przez aktualne prawo,
- wypracowania systemu bodźców, dzięki którym możliwy będzie podział zadań przewozowych w taki sposób, aby w maksymalnie dużym stopniu wykorzystywane były bardziej przyjazne dla środowiska środki transportu,
- wykorzystania zamówień publicznych do tworzenia zrównoważonej infrastruktury bardziej przyjaznymi środowisku metodami (poprzez tzw. „zielone zamówienia publiczne”),
- możliwości partnerskiego udziału w tworzeniu ram prawnych, organizacyjnych, ekonomicznych i finansowych dla szeroko rozumianej zrównoważonej infrastruktury,
- spójnej strategii transportowej kraju,
- infrastruktury, której jakość i dostępność pozwala na wdrażanie zasad zrównoważonego transportu, a której rozbudowa nie będzie utrudniała dostępu do codziennych celów podróży osobom nie korzystającym z samochodu,
- zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych w administracji (np. rozwój e-administracji),
- infrastruktury, której rozbudowa postępowałaby zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza na terenach zurbanizowanych,
- przygotowania dobrych planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględniających potrzeby rozwoju infrastruktury i zrównoważonego rozwoju, w tym jakości życia mieszkańców,
- odpowiedniego wsparcia dla niepełnosprawnych, np. zapewnianie im dostępu do sprzętu wyposażonego w odpowiednie ułatwienia,
- zapewnienia lokalnego taniego i szybkiego mikrotransportu dowożącego pracowników do skupisk miejsc pracy,
- rozwoju inteligentnej sieci transportowej oraz zwiększenia multimodalności transportowej celem optymalizacji dostaw towarów i usług; poprawy dostępności infrastruktury poprzez

tworzenie węzłów przesiadkowych (parkingi, przystanki, ciągi komunikacyjne),

- zapewnienia komplementarności infrastruktury teleinformatycznej z innymi inwestycjami infrastrukturalnymi (drogi, koleje, przesył energii itp.) w skali lokalnej, regionalnej i krajowej,
- rozwoju budownictwa społecznego, spółdzielczego, komunalnego i socjalnego odpowiadającego na wyzwania gospodarki niskoemisyjnej oraz służącego znoszeniu barier mobilności przestrzennej pracowników,
- doprecyzowania regulacji prawnych i zasad dobrej praktyki dla potrzeb realizacji inwestycji infrastrukturalnych na zasadach Partnerstwa Publiczno-Prywatnego.

Biznes widzi swoją rolę w:

- tworzeniu infrastruktury zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- wspieraniu edukacji i udostępnianiu nowych technologii najmłodszym i osobom starszym,
- budowaniu koalicji między firmami i sojuszy międzysektorowych na rzecz rozwoju rynku i usług teleinformatycznych, a przy tym, zwiększaniu bezpieczeństwa korzystania z nowych technologii, w tym bezpieczeństwa obiegu elektronicznego danych,
- promowaniu i wdrażaniu zasad zrównoważonego transportu w swoich organizacjach,
- tworzeniu rozwiązań infrastrukturalnych pomagających przełamać fizyczne bariery dostępu (odpowiedni sprzęt, oprogramowanie niwelujące ograniczenia), na jakie napotykają niepełnosprawni,
- zapewnianiu szkoleń w zakresie korzystania z technologii komunikacyjno-informacyjnych, pokazywaniu korzyści z technologii,
- pokazywaniu korzyści z rozwijania różnych form mobilności i mówieniu o szkodliwości siedzącego trybu życia i wspieraniu bardziej aktywnego stylu życia wśród pracowników,
- podejmowaniu odpowiedzialnych inwestycji.

Przykładowe działania, które może podejmować biznes

- Realizacja programów edukacyjnych w zakresie korzystania z nowych technologii dla pracowników, zwłaszcza starszych
- Wymiana floty na bardziej ekologiczną
- Organizowanie szkoleń z zasad ekologicznej jazdy dla pracowników korzystających z samochodów służbowych
- Współpraca ze szkołami – prowadzenie zajęć z wykorzystaniem nowych technologii
- Stawianie wysokich wymagań w zakresie zrównoważonego rozwoju developerom, dostawcom i usługodawcom

5.4. ZASOBY NATURALNE

Podstawą funkcjonowania środowiska przyrodniczego jest stały przepływ energii oraz obieg materii pomiędzy poszczególnymi elementami systemu warunkujący odporność środowiska na czynniki antropogeniczne. Jednocześnie ilość zużywanych przez gospodarkę surowców oraz wielkość emisji i ilość odpadów świadczy o skali obciążenia środowiska, przy czym nadmierna koncentracja zanieczyszczeń może trwale zaburzyć np. równowagę biogeochemiczną systemu, powodując nieodwracalne zmiany w środowisku przyrodniczym.

Zasoby naturalne obejmują surowce np. energetyczne, minerały czy metale, ale także takie dobra jak gleba, woda, powietrze, biomasa i ekosystemy. Niezwykle intensywne korzystanie z tych źródeł w związku z szybkim rozwojem gospodarczym spowodowało, że zasoby nieodnawialne kurczą się w szybkim tempie. Na horyzoncie pojawiają się kolejne zagrożenia, takie jak np. zmiany klimatu. Raport ONZ „Decoupling Natural Resource Use And Environmental Impacts from Economic growth” ostrzega, że jeśli w ciągu najbliższych 40 lat utrzymają się aktualne trendy wzrostu konsumpcji, to do roku 2050 ludzkość może zużywać rocznie około 140 miliardów ton minerałów, rud metali, paliw kopalnych i biomasy, czyli trzykrotnie więcej niż dzisiaj. Eksperti ONZ alarmują, że zasobów tych wkrótce po prostu zabraknie. Co więcej, w ostatnich latach presja na czerpanie z zasobów jeszcze wzrosła, w związku z dynamicznym wzrostem tzw. rynków wschodzących, przyspieszonym rozwojem infrastruktury i technologii, i wyższym zapotrzebowaniem na energię.

Dlatego państwa i organizacje międzynarodowe podejmują inicjatywy zmierzające **do zachowania naszego środowiskowego dziedzictwa i naturalnych zasobów dla przyszłych pokoleń**. O wadze problemu świadczy choćby fakt, że Europa efektywnie korzystająca z zasobów (*resource-efficient Europe*) jest jedną z siedmiu kluczowych inicjatyw UE w ramach strategii „Europa 2020”. Wyzwaniem w obszarze zielonej gospodarki jest przełożenie wielkości fizycznych określających bilans materiałowy i energetyczny na jednostki pieniężne w celu tworzenia bardziej rozbudowanej struktury informacyjnej oraz budowania modelu gospodarczego pozwalającego na zachowanie funkcji ekosystemów w perspektywie długookresowej.

Wspomniane wyzwania rozumie także coraz więcej przedstawicieli środowiska biznesu. Coraz mocniej dociera do nich fakt, że to biznes w dużej mierze odpowiada za dotychczasowy sposób czerpania z zasobów naturalnych. Na przykład przemysł, transport, rolnictwo i usługi zużywają ok. 70% energii⁶¹. Konieczna jest fundamentalna zmiana wzorców produkcji i konsumpcji na bardziej zrównoważone oraz tzw. gospodarowanie w obiegu zamkniętym (*closed-loop*) polegające na ograniczaniu marnotrawstwa surowców i energii oraz inwestycje w nowe, mniej zasobochłonne technologie produkcji.

⁶¹ M. Duda, H. Mikołajuk, S. Okrasa, „Prognoza bilansu energetycznego polski do 2030 roku”, tabela 2, str. 13.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Racjonalna i efektywna gospodarka zasobami węgla. Polska z wydobyciem na poziomie ok. 76 mln ton (w 2010 roku) jest największym producentem węgla kamiennego w UE. Jednak wydobycie to z roku na rok spada (patrz tabela *Produkcja węgla kamiennego w mln ton*). Polska posiada również znaczące zasoby węgla brunatnego, który wraz z węglem kamiennym jest podstawą polskiej energetyki (w sumie z obu tych surowców powstaje 93% wytwarzanej w Polsce energii elektrycznej).

Tabela: Produkcja węgla kamiennego w mln ton

Produkcja węgla brunatnego [mln ton]					
	2006	2007	2008	2009	2010
ogółem	60,8	57,5	59,6	57,1	56,5
dostawy do energetyki	60,2	56,7	57,8	56,0	55,7

Źródło: *Sytuacja energetyczna w Polsce - Krajowy Bilans Energii - ARE*

Wydobycie węgla kamiennego [mln ton]					
	2006	2007	2008	2009	2010
ogółem	95,2	88,2	84,3	78,0	76,7
w. energetyczny	80,6	74,6	72,3	69,5	65,1
w. koksowy	14,6	13,6	12,0	8,5	11,7

Źródło: *Materiały na XXV Konferencję „Zagadnienia surowców energetycznych i energii w gospodarce krajowej”* *Sytuacja energetyczna w Polsce, na podst. Krajowego Bilansu Energii – ARE*

Wysokie ceny ropy i gazu, a także uzależnienie Polski od importu tych surowców powodują, że złoża węgla dają Polsce względne poczucie bezpieczeństwa energetycznego. **Istotne jest w tym kontekście racjonalne i efektywne gospodarowanie złożami.** W praktyce jednak, zasoby węgla kamiennego wyczerpują się w szybkim tempie. Najwyższa Izba Kontroli (NIK) w swoim raporcie z lutego 2011 roku wskazuje, że przy obecnym tempie wydobycia eksploatowanych i wytypowanych do eksploatacji złóż wystarczy zaledwie do 2035 roku⁶². NIK stwierdziła, że do znacznego ubytku „czarnego złota” doprowadziła nieracjonalna, a niekiedy wręcz rabunkowa gospodarka złożami obliczona na krótkookresowe minimalizowanie kosztów, a nie na ochronę zasobów. Gospodarka ta polegała m.in. na wybiórczym eksploatowaniu złóż, pomijaniu trudniejszych ich części, a w konsekwencji na niewielkim wykorzystaniu całości pokładów. Stosowany najczęściej tzw. system ścianowy ograniczał co prawda koszty wydobycia, ale generował wysokie straty w zasobach. Z tego względu, chcąc zapewnić bezpieczeństwo energetyczne przyszłym pokoleniom, niezbędne jest wdrożenie wysokowydajnych technologii wydobycia, a także rozpoczęcie na dużą skalę eksploatacji pokładów cienkich i nieregularnych, gdzie nie da się zastosować klasycznej ściany wydobywczej.

⁶² Informacja o wynikach kontroli bezpieczeństwa zaopatrzenia Polski w węgiel kamienny (ze złóż krajowych), Warszawa, luty 2011

Chcąc przeciwdziałać emisji CO₂, **należy także znaleźć i wdrożyć takie technologie, które pozwolą na spalanie paliw kopalnych bez konsekwencji w postaci emisji dwutlenku węgla** do atmosfery. Jedną z potencjalnych, ale nadal znajdujących się w fazie rozwoju technologii jest wychwytywanie dwutlenku węgla i zatłaczanie go do warstw geologicznych Ziemi (tzw. *Carbon Capture and Storage* – CCS). W perspektywie wyzwaniem jest natomiast zmniejszenie uzależnienia polskiej gospodarki od węgla i stopniowe różnicowanie struktury bilansu energetycznego kraju.

Nie należy jednak przy tym zapominać, że **sektor węglowy jest nie tylko sprawcą emisji, ale też istotnym pracodawcą** (choć dzięki wdrażanym programom restrukturyzacyjnym zatrudnienie w tym sektorze systematycznie spada). W dodatku pracownicy tej branży zlokalizowani są w kilku regionach Polski, dlatego też wszelkie zmiany w polityce dotyczącej wydobywania surowców, dotyczą i będą dotyczyły w masowej skali tylko pewnych obszarów. W tej sytuacji konieczne będą rozwiązania, które pozwolą nam stawić czoła wyzwaniom społecznym związanym z restrukturyzacją niektórych sektorów.

Ochrona pozostałych zasobów nieodnawialnych. Zasoby nieodnawialne są to te zasoby środowiska, które w miarę eksploatacji wyczerpują się bezpowrotnie. Proces ich powstawania był na tyle długi, iż w ciągu życia kilku pokoleń nie może się powtórzyć. Do zasobów tych należą m.in. surowce energetyczne (węgiel kamienny i brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny), surowce metaliczne (rudzie żelaza, miedzi, cynku ołowiu), surowce chemiczne: (siarka) surowce skalne (surowce węglanowe jak opoki, margle, kreda, surowce okrzemkowe takie jak żwir, piasek itp., surowce ilaste np. glinki, iły, bazalty, granity), gatunki (specyficznie skomponowane zasoby genowe), ekosystemy (np. jeziora lobeliowe) i przestrzeń krajobrazowa⁶³.

Polska poza opisanymi wyżej węglem kamiennym i brunatnym posiada wiele zasobów nieodnawialnych wykorzystywanych w gospodarce. Spośród surowców energetycznych warto wymienić złoża gazu ziemnego. Państwowy Instytut Geologiczny szacuje, że na koniec 2009 roku, stan bilansowych zasobów wydobywalnych tego surowca wynosił 149 mld m³, a zasobów przemysłowych – 64,9 mld m³⁶⁴. Ostatnio duże emocje wywołuje odkrycie w naszym kraju znaczących zasobów gazu łupkowego. Istnieją jednak duże różnice w szacunkach wielkości tych pokładów. Według amerykańskiej Agencji ds. Energii (EIA), Polska posiada 5,3 bln m³ możliwego do eksploatacji gazu łupkowego⁶⁵, co gdyby się potwierdziło, oznaczałoby zabezpieczenie popytu (na poziomie obecnego zużycia) na ponad 300 lat. Jednak z wypowiedzi geologów z Państwowego Instytutu Geologicznego wynika, że dokładne oszacowanie pokładów gazu łupkowego oraz opłacalności wydobywania nastąpi dopiero w ciągu 2-3 lat.

⁶³ Raport rządowy „Polska 2030”.

⁶⁴ „Bilans perspektywicznych zasobów kopalni polski wg stanu na 31. 12. 2009 r.” Raport wykonany przez Państwowy Instytut Geologiczny, Państwowy Instytut Badawczy dla Ministerstwa Środowiska, Warszawa 2011.

⁶⁵ Źródło: EIA “Shale Gas and the Outlook for U.S. Natural Gas Markets and Global Gas Resources”.

Spośród surowców chemicznych podstawową rolę odgrywają siarka (zasoby oceniane na 502 mln ton) i sól kamienna (ok. 80 mld ton). Wśród surowców metalicznych warto wspomnieć o złożach rud miedzi (zasoby bilansowe oceniane są na 2,4 mld ton rudy zawierającej ok. 50 mln ton miedzi, co stanowi ok 10% zasobów światowych) oraz cynku i ołowiu (180 mln ton, zawierających ponad 7 mln ton cynku i ponad 3 mln ton ołowiu)⁶⁶.

Ponieważ cechą wspólną nieodnawialnych zasobów jest ich stopniowe wyczerpywanie się, **konieczne jest coraz bardziej oszczędne, efektywne nimi gospodarowanie**, odzysk i powtórne wykorzystanie oraz poszukiwanie nowych złóż.

Oszczędzanie i poprawa jakości wód. Polska ma stosunkowo niewielkie zasoby wody. Wynoszą one 1700m³ na jednego mieszkańca na rok (a w latach suchych – 1450)⁶⁷, co znacznie odbiega od średniej europejskiej wynoszącej 4560 m³⁶⁸. Wynik ten plasuje nasz kraj dopiero na 22. pozycji w Europie. Ponadto 20% obszaru kraju notuje roczne opady poniżej 500 mm, co czyni je jednymi z najbardziej suchych na kontynencie. Zasoby wód podziemnych są intensywnie wykorzystywane (ponad 65% poboru wody na cele komunalne pochodzi z tego źródła), a wieloletnia melioracja odwadniająca zniszczyła możliwość naturalnej retencji wody. Jednocześnie wodochłonność polskiego przemysłu jest aż 2-3 razy większa niż na Zachodzie Europy⁶⁹.

W latach 2000-2010 pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zmniejszył się z 11,0 km³ w 2000 roku do 10,8 km³ w 2009), przy czym pobór dla sieci wodociągowej od 2000 roku spadł z 2350,1 hm³ w 2000 roku do 2067,3 hm³ w 2009, a pobór wody na cele produkcyjne zmniejszył się z 7637,9 hm³ w 2000 do 7601,8 hm³ w 2009 roku. W tym samym czasie zwiększył się pobór wody na nawodnienie w rolnictwie i leśnictwie (z 1060,6 hm³ do 1159,3 hm³)⁷⁰.

Wykres Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2009 roku



⁶⁶ Encyklopedia PWN, „Polska. Warunki naturalne. Bogactwa mineralne”, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=4575153>

⁶⁷ Raport rządowy „Polska 2030”.

⁶⁸ Główny Urząd Statystyczny „Ochrona środowiska w Polsce 2000-2007”.

⁶⁹ Raport rządowy „Polska 2030”.

⁷⁰ GUS „Ochrona Środowiska 2010”.

Źródło: GUS Notatka informacyjna do publikacji „Ochrona Środowiska 2010”,
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_se_ochrona_srodowiska_2010_notatka.pdf, str 6.

Z roku na rok zmniejsza się ilość odprowadzanych ścieków, jednak walkę z tym zjawiskiem utrudnia silna koncentracja obszarów uprzemysłowionych w górnym biegu głównych dorzeczy. Z danych GUS wynika, że ilość ścieków przemysłowych i komunalnych odprowadzonych do wód lub do ziemi zmniejszyła się z 11368,4 hm³ w 2000 roku do 8971,5 hm³ w 2009 roku⁷¹. W latach 2000-2009 ilość ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczenia zmniejszyła się o ponad 10% (z 2,5 km³ do 2,2 km³), a ilość ścieków nieoczyszczanych – o 55% (z 0,3 km³ do 0,1 km³). Jednocześnie zmniejszył się o 14% udział ścieków oczyszczanych mechanicznie (z 0,7 km³ do 0,6 km³) i ponad dwukrotnie zwiększyła się (z 0,46 km³ do 0,97 km³) ilość ścieków oczyszczanych w oczyszczalniach o wysoko efektywnych technologiach umożliwiających zwiększoną redukcję azotu i fosforu⁷². Niepokoić może wzrost ilości ścieków nieoczyszczonych odprowadzanych do wód lub do ziemi bezpośrednio z zakładów przemysłowych. Według GUS, ilość takich ścieków wzrosła z 50,8 hm³ w 2000 roku do 92,2 hm³ w 2009 roku. Wśród ścieków oczyszczanych ponad 30% stanowią ścieki oczyszczone jedynie mechanicznie.

Ścieki komunalne wraz z zanieczyszczeniami rolniczymi stanowią duże zagrożenie dla wód; w dużej mierze odpowiadają za zjawisko eutrofizacji (zahamowanie procesów mineralizacji i starzenie się zbiorników wodnych).

Mimo to stan jakości wód w Polsce ulega systematycznej poprawie. Z badań monitoringu diagnostycznego wynika, że w latach 2004 – 2007 zmniejszył się o ponad 4% udział wód nadmiernie zanieczyszczonych⁷³. Rośnie udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków. Z danych GUS wynika, że zwiększył się on z 53,6% w 2000 roku do 64,2% w 2009 roku⁷⁴. Cały czas jednak stan czystości wód pozostawia wiele do życzenia. Wyniki badań monitoringu jakości wód podziemnych wykazały, że w 2009 r. na ogólną liczbę 299 punktów pomiarowych w 213 występowały wody o dobrej jakości (klasy I-III), zaś w 86 punktach – wody o złej jakości (klasy IV i V)⁷⁵. Warto natomiast odnotować zmniejszenie wielkości ładunku zanieczyszczeń odprowadzonych do Morza Bałtyckiego z dorzeczy Wisły, Odry i rzek Przymorza: wielkość ładunku azotu ogólnego zmalała w latach 2000 – 2009 o ok. 21%, a wielkość ładunku fosforu ogólnego zmniejszyła się o ok. 19%⁷⁶.

Zasoby do produkcji żywności i ich wpływ na środowisko. Środowisko przyrodnicze dostarcza człowiekowi wszelkich niezbędnych zasobów do produkcji żywności, jednak współczesne rolnictwo i przemysł stanowią dla niego duże zagrożenie.

⁷¹ GUS „Ochrona środowiska 2010” tabl. I „Ważniejsze dane o stanie, zagrożeniu i ochronie środowiska”

⁷² Źródło: Notatka informacyjna GUS do badań „Ochrona Środowiska 2010”

⁷³ Źródło: Notatka informacyjna GUS do raportu „Ochrona Środowiska 2008”

⁷⁴ Źródło: Notatka informacyjna GUS do raportu „Ochrona Środowiska 2010”

⁷⁵ tamże

⁷⁶ tamże

Na przestrzeni ostatnich lat w Polsce zachodziły dwie tendencje niekorzystne z punktu widzenia ochrony środowiska i utrzymania wysokiego wskaźnika różnorodności biologicznej:

- rozwój intensywnego rolnictwa wielkoobszarowego kosztem indywidualnego, tradycyjnego (ekstensywnego), przy jednoczesnym spadku znaczenia przetwórstwa;
- rozwój monokulturowych hodowli przemysłowych kosztem małych gospodarstw niespecjalistycznych.⁷⁷

Od 2000 roku stale rośnie zużycie nawozów mineralnych i chemicznych i na przełomie lat 2007 i 2008 osiągnęło poziom 132,6 kg na 1 hektar użytków rolnych. Wielkość ta kształtuje się powyżej średniej unijnej wynoszącej 104 kg i plasuje nas na szóstym miejscu w UE-27. Systematyczny wzrost dawek nawożenia mineralnego, zwłaszcza azotowego, niesie ze sobą zagrożenia związane z upraszczaniem się składu gatunkowego roślin, a w ślad za tym zwierząt, w tym pożytecznej drobnej fauny (entomofauny). Wielkość dostaw pestycydów w 2008 r. osiągnęła poziom 20 614 ton⁷⁸.

Zakwaszanie i chemizacja gleb, erozja powierzchniowa, eutrofizacja rzek to tylko niektóre niekorzystne zjawiska wywołane przemysłową produkcją żywności. **Istotnym zagrożeniem jest także ograniczenie różnorodności biologicznej.** Monokultura upraw rolnych, zwiększanie powierzchni upraw, intensywne połowy ryb, nadmierne wykorzystanie środków ochrony roślin, ryzyko uwolnienia organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO), powodują wiele zagrożeń, np. zanikanie terenów bagiennych i półnaturalnych (a wraz z nimi – siedlisk wielu zwierząt), zanik rodzimych odmian warzyw i owoców, niektórych gatunków ryb, większa podatność monokultur/hodowli na choroby i szkodniki, co pociąga za sobą konieczność zwiększania ilości środków ochrony roślin i antybiotyków, zanikanie tradycyjnego krajobrazu wiejskiego, mającego wartość nie tylko estetyczną, ale również przyrodniczą (miedze, zadrzewienia, łąki są bardzo istotne z punktu widzenia różnorodności biologicznej). Sektor rolnictwa wraz z hodowlą zwierząt jest również istotnym źródłem emisji amoniaku i podtlenku azotu, ale także gazów cieplarnianych. W perspektywie nadchodzącej dekady należy się liczyć z dalszym wzrostem znaczenia oddziaływań sektora rolnictwa na środowisko i jego zasoby.

Dużym wyzwaniem dla Polski jest kwestia GMO, mająca niebagatelny wpływ na różnorodność biologiczną. Problemem może być także wprowadzanie (zarówno zamierzone, np. hodowle ryb, jak i niezamierzone) na terytorium kraju obcych, ekstensywnych gatunków roślin i zwierząt, które są zagrożeniem dla rodzimej fauny i flory.

O tym, jak istotne są kwestie związane z ochroną różnorodności biologicznej świadczą inicjatywy Komisji Europejskiej, takie jak choćby Europejska Platforma Biznes i Bioróżnorodność (B@B), akcja,

⁷⁷ „Ekspertyza nt. ochrony środowiska na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007 - 2015 – Streszczenie”, Warszawa, 2010 r.

⁷⁸ Tamże.

mająca na celu wspieranie przedsiębiorstw, których działalność opiera się na wykorzystywaniu zasobów środowiska.

Zmiana stylu życia i podejścia do zużywania zasobów. Sektor gospodarki komunalnej i gospodarstw domowych stanowi obecnie drugie co do znaczenia, tuż po sektorze energetycznym, źródło presji na środowisko.⁷⁹ Jest znaczącym powodem zanieczyszczenia wód powierzchniowych i powietrza w miastach, a także najważniejszym źródłem odpadów wymagających masowej zbiórki i kompleksowego unieszkodliwiania. Wraz z sektorem gospodarstw domowych sektor komunalny wytwarza:

- ścieki – 55% wszystkich ścieków krajowych wymagających oczyszczenia w roku 2008,
- odpady – około 10 mln ton odpadów wytworzonych w roku 2008,
- zanieczyszczenia powietrza (tzw. niska emisja) – około 36% zanieczyszczeń pyłowych, 20% dwutlenku siarki i ponad 60% tlenku węgla wprowadzanych do powietrza ze wszystkich źródeł⁸⁰.

Od kilkunastu lat sytuacja zmienia się na lepsze dzięki inwestycjom w oczyszczalnie i sieci wodociągowe. To jednak nie wystarczy. Potrzebna jest także fundamentalna zmiana stylu życia i podejścia do korzystania z zasobów. Będzie to wymagało wdrożenia rozwiązań technologicznych służących optymalizacji zużycia zasobów, a także podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej obywateli.

Ingerencja w ekosystemy. Ekosystem obejmuje żywe organizmy i środowisko nieożywione, w którym bytują organizmy, oraz wzajemne między nimi powiązania. Naukowcy wyróżnili w Polsce 360 rodzajów ekosystemów i 485 zespołów roślinnych⁸¹. Łączna liczba gatunków zarejestrowanych na obszarze naszego kraju kształtuje się na poziomie 72 – 75 tys. w tym na faunę przypada ok. od 33-45 tys. gatunków⁸². Nie tylko wspomniane wyżej rolnictwo stanowi zagrożenie dla funkcjonowania roślin i zwierząt oraz stabilności ekosystemów. Także pozostała działalność człowieka pośrednio lub bezpośrednio negatywnie oddziałuje na równowagę w przyrodzie (m.in. rozbudowa infrastruktury, wycinanie lasów, transport).

W efekcie tych oddziaływań z obszaru Polski ustąpiło lub wyginęło wiele gatunków zwierząt. Łącznie lista zwierząt zagrożonych obejmuje 1318 gatunków przy czym do szczególnie narażonych na wyginięcie należą gatunki występujące w niewielkich, izolowanych populacjach. Tendencje

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tomasz Cofta, „Przyroda Polska”.

⁸² Red. Andrzejewski, Weigle „Polskie studium różnorodności biologicznej”, 1993.

regresywne obserwowane są w przypadku 1648 gatunków roślin. Szacuje się także, że w ciągu ostatnich 200 lat wyginęły lub ustąpiły 124 gatunki flory⁸³.

Polska podejmuje wiele działań mających na celu ochronę środowiska. Ochroną obejmowane są kolejne tereny (parki narodowe, krajobrazowe, obszary Natura 2000) i gatunki. O ile w roku 1990 powierzchnia obszarów chronionych wynosiła nieco ponad 6 mln ha, czyli niespełna 20% powierzchni kraju, to w 2008 r. było to już 10,1 mln ha, i 1/3 powierzchni⁸⁴. Poszukuje się też sposobów zapobiegania negatywnym konsekwencjom niszczenia przyrody.

Tabela: Ilość i powierzchnia wybranych obszarowych form ochrony przyrody

Forma ochrony	Ilość	Powierzchnia [tys. ha]	% ogólnej powierzchni kraju
Parki narodowe	23	314,48	1
Rezerваты przyrody	1441	173,59	0,6
Parki krajobrazowe	120	2 513,76	8,32
Obszary chronionego krajobrazu	418	6 969,11	22,6
Użytki ekologiczne	6798	45,59	Łącznie 0,4
Stanowiska dokumentacyjne	164	0,81	
Zespoły przyrodniczo krajobrazowe	214	84,65	
Natura 2000: specjalne obszary ochrony siedlisk	823	3 792	11

⁸³ Wszystkie dane w tym akapicie pochodzą z „Krajowej strategii ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań” Ministerstwa Środowiska, Warszawa 2003.

⁸⁴ „Ekspertyza nt. ochrony środowiska na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 – Streszczenie”, opracowana przez CDM Sp. z o.o., Warszawa 2010.

(SOO)

Natura 2000: obszary 141 5 512 15,6
specjalnej ochrony
ptaków (OSO)

Źródło: „Ekspertyza nt. ochrony środowiska na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Kraju 2007 - 2015 – Streszczenie”, Warszawa, 2010 r.

Biznes działa w otoczeniu przyrodniczym i często negatywnie wpływa na funkcje ekosystemów. Dziś zarządzający nie mogą sobie pozwolić na ignorowanie tego faktu i przymykanie oczu na przykład na zanieczyszczenie środowiska przez zakłady produkcyjne bądź marnotrawstwo energii i wody. Rośnie presja ze strony otoczenia i zaostrzają się regulacje. Dlatego coraz więcej firm inwestuje w nowoczesne technologie produkcji, a w planowaniu i realizacji inwestycji infrastrukturalnych coraz częściej uwzględnia dialog z otoczeniem i kwestie ochrony środowiska. Wyzwaniem jest bowiem rozwój społeczno-gospodarczy, który powoduje możliwie minimalne zaburzenia w funkcjonowaniu środowiska, umożliwiając zachowanie równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych.

Warto podkreślić, że dążąc do maksymalnej ochrony przyrody nie powinno się zapominać o zapewnieniu alternatywnych możliwości rozwoju dla lokalnych społeczności, które często postrzegają swoje sąsiedztwo z obszarami chronionymi lub cennymi przyrodniczo jako czynnik pozbawiający je perspektyw rozwojowych. Jest to całkowicie zrozumiałe, ponieważ bliskość obszarów chronionych oznacza dla nich często ograniczone możliwości znalezienia zatrudnienia i rozwoju infrastruktury. Kluczowe pozostaje zatem wyrównywanie szans zawodowych i społecznych ludzi zamieszkałych w sąsiedztwie tych obszarów.

Usługi (świadczenia) ekosystemów. Usługi ekosystemów to korzyści, które społeczeństwo i gospodarka czerpią z tych ekosystemów, np. woda, pożywienie, rekreacja.

Usługi ekosystemów można podzielić na cztery poniższe kategorie.

1. Podstawowe (*supporting*), które umożliwiają życie i funkcjonowanie innych elementów ekosystemów, w tym człowieka, np. produkcja tlenu przez rośliny w miastach;
2. Zaopatrujące (*provisioning*), polegające na dostarczaniu dóbr, takich jak woda ze studni głębinowych lub piasek pozyskiwany z dna rzeki w mieście;
3. Regulacyjne (*regulating*), związane z regulowaniem lokalnego klimatu lub retencją wody przez drzewa i przeciwdziałaniem powodziom przez naturalne tereny zalewowe;

4. Kulturowe (*cultural*), odnoszące się do walorów estetycznych, rekreacyjnych, edukacyjnych itp.⁸⁵

Usługi ekosystemów bezpośrednio i pośrednio wpływają na jakość życia i stanowią znaczną część ogólnej ekonomicznej wartości naszego globu. Mimo to ich wartość rzadko nie jest uwzględniana w procesach decyzyjnych. Jedną z przyczyn jest trudność w wycenie wspomnianych usług. Należy więc dążyć do znalezienia najlepszych metod wyceny wartości tych usług i powszechnego włączania ich do podejmowania decyzji.

Obszary ryzyka

Oszczędne gospodarowanie zasobami, ochrona środowiska przyrodniczego, korzystanie z niskoemisyjnych nowoczesnych technologii, edukacja klientów nie są modą, na którą mogą sobie pozwolić nieliczne korporacje. Jest to wyzwanie dla wszystkich firm w Polsce, niezależnie od ich wielkości. Ignorowanie istotnych wyzwań takich jak zmiany klimatyczne i traktowanie ich jako odległych i „nie naszych” doprowadzi nie tylko do degradacji środowiska i pogorszenia warunków życia przyszłych pokoleń, ale uderzy w biznes znaczącym wzrostem kosztów, spadkiem efektywności (szczególnie w łańcuchu dostaw) i konkurencyjności. Spowoduje też zaostrzenie regulacji i przepisów, a także opłat za korzystanie ze środowiska, co w rezultacie ograniczy możliwości rozwoju. Jeśli jednak biznes podejmie wyzwanie i będzie inwestował w czyste i niskoemisyjne technologie, zmieni swój stosunek do korzystania z zasobów, zacznie uwzględniać w swoich decyzjach wartość usług ekosystemów, poprawi się nie tylko stan środowiska, lecz również zwiększy się potencjał w zakresie przedsiębiorczości i zatrudnienia.

Uczestnicy sesji konsultacyjnych przeprowadzonych w ramach prac nad niniejszym raportem podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, grozi nam m.in.:

- niewykorzystanie szans, takich jak np. obniżka kosztów związana z przetwarzaniem odpadów,
- wzrost kosztów wynikający z braku zastosowania nowoczesnych, oszczędnych technologii, spadek efektywności ekonomicznej, marnotrawstwo zasobów,
- utrata zaufania, odchodzenie klientów, bojkoty konsumenckie, spadek przychodów, utrata reputacji,
- zagrożenie dla rozwoju kraju, niższa konkurencyjność gospodarki,
- uzależnienie od importu energii, paliw oraz innych surowców strategicznych, zagrożenie dla bezpieczeństwa energetycznego,
- spadek siły nabywczej konsumentów i popytu spowodowany wyższymi kosztami energii,
- pogorszenie jakości życia ludzi w otoczeniu biznesu w związku z wysokim poziomem zanieczyszczenia środowiska,
- wzrost kosztów składowania odpadów, rozrost szarej strefy pozbywania się odpadów,

⁸⁵ Millennium Ecosystem Assessment

- pogorszenie warunków funkcjonowania biznesu przez zaostrzenie przepisów i regulacji, wzrost podatków i kar za korzystanie ze środowiska,
- wzrost kosztów zakupu surowców, który wpłynie na upadek różnych gałęzi przemysłu,
- utrwalanie niekorzystnych wzorców konsumpcji, pociągających za sobą dużą ilość odpadów, zagrożenia dla środowiska, problemy społeczne,
- niewykorzystanie okazji związanych z użytkowaniem usług ekosystemów (kompostowanie, bioenergia), utrata szansy na obniżenie kosztów i samowystarczalność przedsiębiorstw,
- rosnące ryzyko kryzysu energetycznego wynikające z przedwczesnego wyczerpania łatwo dostępnych zasobów energetycznych

Szanse dla biznesu

Nowe produkty i usługi, nowe rynki. Ochrona zasobów i zrównoważony rozwój otwierają przed przedsiębiorcami wiele możliwości: tworzenie lepszych i bardziej przyjaznych dla środowiska produktów i usług, kreowanie i dynamiczny rozwój zielonych miejsc pracy, związanych np. z gospodarką odpadami. W związku z koniecznością ograniczania zużycia zasobów i materiałochłonności, można się spodziewać dynamicznego rozwoju segmentu biznesu związanego z recyklingiem/odzyskiem materiałów, surowców, energii, a także opartego na różnorodności biologicznej.

Niższe koszty funkcjonowania dzięki eliminacji marnotrawstwa i redukcji zużycia zasobów. Racjonalne wykorzystanie czynników produkcji pozwala na minimalizację kosztów wytwarzania. Zastosowanie nowoczesnych technologii i metod produkcji, poszukiwanie alternatywnych źródeł energii i wykorzystanie materiałów pochodzących z recyklingu pozwolą ograniczyć wykorzystanie zasobów naturalnych i znacząco zmniejszyć związane z tym koszty funkcjonowania. Inteligentne korzystanie z usług ekosystemów pozwoli firmom dodatkowo obniżyć koszty.

Usługi ekosystemów. Wliczanie wydatków na ochronę przyrody można traktować w kategorii inwestycji, która daje określony, wymierny ekonomicznie zwrot.

Wzrost konkurencyjności dzięki recyklingowi. Firmy, które dążą do tego, by ich produkty i opakowania w jak największym stopniu nadawały się do ponownego przetworzenia, oraz organizacje, które korzystają z materiałów pochodzących z recyklingu, czynią mniejsze szkody środowisku, cieszą się lepszą reputacją i mają szansę na niższe koszty. Gospodarowanie w obiegu zamkniętym (*closed loop economy*) umożliwia ograniczanie strat w przepływach materiałów i energii. Firmy mogą także poszukiwać nowych sposobów na realizowanie zasad zrównoważonego rozwoju. Ekoinnowacje, wykorzystanie zasad biomimikry (lub biomimetyki), polegające na inspirowaniu się systemami funkcjonującymi w naturze w projektowaniu różnych rozwiązań, pozwalają nie tylko zmniejszyć

negatywny wpływ na środowisko, lecz także pozwalają na zwiększanie konkurencyjności (poprzez rozwój nowych produktów i/lub procesów). Jednym z najbardziej upowszechnionych przykładów zastosowania metod i systemów funkcjonujących w naturze są ogniwa fotowoltaiczne przekształcające promieniowanie słoneczne w energię w oparciu o mechanizm fotosyntezy prowadzony przez rośliny⁸⁶.

Wiarygodność i zaufanie klientów. Rosnąca świadomość konsumentów spowoduje, że firmy, które wykazą się troską o środowisko przyrodnicze i otoczenie społeczne, będą miały większe szanse na zbudowanie reputacji i długotrwały sukces w biznesie. Takie nastawienie oznacza zmniejszenie ryzyka, wzrost zaufania inwestorów i szerszy dostęp do kapitału.

Większa innowacyjność. Dążenie do odpowiedzialnego korzystania z zasobów pomoże uruchomić pokłady innowacyjności w firmie. Realizacja celów zrównoważonego rozwoju prowadzi do wielu niewielkich usprawnień, ale też bardziej znaczących innowacyjnych rozwiązań produktowych, procesowych i/lub technologicznych, mogących stać się źródłem przewagi konkurencyjnej w dłuższym okresie.

Rozwój kapitału ludzkiego dzięki zielonym miejscom pracy. Polityka unijna nastawiona na redukcję emisji gazów cieplarnianych, zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych, wzrost efektywności energetycznej, a także takie inicjatywy jak wspomniana wyżej Europejska Platforma Biznes i Bioróżnorodność (B@B) sprzyjają zapotrzebowaniu na specjalistów w dziedzinie nowych technologii (tzw. *green collar jobs*). Dzięki temu rodzi się potężny rynek „zielonych miejsc pracy”, który może być ważnym narzędziem inkluzji społecznej, a dla firm kolejną możliwością wykorzystania potencjału kapitału ludzkiego. Wzrost liczby osób wykształconych kierunkowo da firmom dostęp do kadry odpowiednio przygotowanej do wyzwań związanych ze zrównoważonym rozwojem.

Wzrost mobilizacji, motywacji i rozwój pracowników. Rozsądne gospodarowanie zasobami, podejmowanie odpowiedzialności za własne działania i wysiłki zmierzające do redukcji negatywnego wpływu na otoczenie pozwalają firmom budować reputację jako pracodawcy i przyciągać lepszych pracowników. Oferowanie zatrudnionym możliwości osobistego zaangażowania w realizowanie celów zrównoważonego rozwoju jest sposobem na utrzymanie zaangażowania i lojalności.

Ograniczanie opłat dotyczących środowiska (w tym zakup uprawnień na emisje itp.). Stosowanie technologii środowiskowych, a także inwestowanie w zieloną energię pozwala uniknąć rosnących wciąż opłat oraz ewentualnych kar za emisje niekorzystnych substancji czy utylizację odpadów.

⁸⁶ Leszek Woźniak, Bożydar Ziółkowski, Agata Warmińska, Sylwia Dziedzic, "Przewodnik ekoinnowacji. Diagnoza trendów i dobre praktyki".

Niższe koszty dzięki prewencji. Wymagania UE dotyczące korzystania ze środowiska są coraz bardziej restrykcyjne. Przygotowanie się do nich z wyprzedzeniem, w sposób przemyślany, pozwoli uniknąć pośpiechu i kosztów związanych z wdrażaniem regulacji w ostatniej chwili.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Aby w roku 2050 zasoby mogły być **wykorzystywane w zrównoważony sposób w całym cyklu życia**, konieczne jest **zbudowanie poczucia współodpowiedzialności za konsekwencje niedoboru zasobów naturalnych**. Wszyscy, zarówno na poziomie jednostki, jak i organizacji powinni mieć świadomość, że każdy korzysta z zasobów naturalnych i wszyscy odczują negatywne skutki ich niedoboru. Konieczne są **działania edukacyjne prowadzące do zmiany priorytetów**, zmiana perspektywy w gospodarowaniu zasobami na bardziej długoterminową i pokazywanie korzyści z takiego nastawienia. Należy nie tylko edukować i motywować do wdrażania, ale też w większym zakresie promować i egzekwować **wzorce zrównoważonej produkcji i konsumpcji**, dzięki którym zarówno producenci jak i konsumenci na różnych etapach cyklu życia produktu, zwrócą uwagę na sposób jego wykorzystania.

Szybki wzrost liczby ludzi na Ziemi i włączanie kolejnych grup ludzi w tryby gospodarki rynkowej powoduje rosnącą konkurencję o nieodnawialne zasoby naturalne, w konsekwencji – wzrost ich cen i narastanie protekcjonizmu wobec dóbr rzadkich. W tej sytuacji redukcja materiałochłonności i energochłonności organizacji gospodarczych, a także wzrost znaczenia gospodarowania w obiegu zamkniętym (*closed-loop economy*) powinny stać się głównymi, długofalowymi postulatami dla biznesu.

Realizację wyżej wymienionych celów powinny wspierać działania w obszarze **badania i rozwoju, wzornictwa oraz nowe technologie**, dzięki którym nowe produkty będą bardziej energooszczędne w eksploatacji i mniej materiałochłonne w całym cyklu życia. Dla efektywnego i kompleksowego wdrażania działań na rzecz zrównoważonego zarządzania zasobami, konieczne jest korzystanie z **innowacyjnych metod zarządzania minimalizujących negatywny wpływ na środowisko**. Dzięki nim działania biznesowe we wszystkich obszarach funkcjonowania organizacji będą analizowane z perspektywy wpływu na środowisko i możliwości jego ograniczania.

Biznes potrzebuje:

- spójnego, przewidywalnego systemu regulacji, prognoz, analiz skutków ekonomicznych, ekologicznych i społecznych wprowadzanych przepisów i regulacji środowiskowych, ograniczania barier administracyjnych,
- stworzenia polityki w odniesieniu do branż zagrożonych ograniczeniem bądź likwidacją, stosowania zasad odpowiedzialnej restrukturyzacji,

- wsparcia finansowego dla firm podejmujących duże inwestycje i przeprowadzające restrukturyzacje, które pomagają zredukować negatywny wpływ na środowisko (np. oferowanie lepszego dostępu do kapitału na inwestycje w zakresie eko-innowacji),
- opracowania systemu bodźców i zachęt dla firm stosujących zasady zrównoważonej produkcji i inwestujących w nowe technologie, np. wykorzystujących alternatywne źródła energii,
- wsparcia systemu edukacji w zakresie budowania większej świadomości ekologicznej w społeczeństwie, w tym wiedzy dotyczącej wpływu produkcji i konsumpcji na środowisko przyrodnicze (w całym łańcuchu wartości),
- uregulowań prawnych dających klientom wyraźną informację o produktach i możliwość porównania ich pod względem charakterystyki środowiskowej (np. wskaźnik *Environmental/Carbon Footprint*),
- transferu wiedzy i sprawdzonych w innych krajach rozwiązań technicznych oraz organizacyjnych związanych z ochroną środowiska, od tych najprostszych dających zastosować się w gospodarstwach domowych po przemysłowe,
- dialogu z interesariuszami o zagrożeniach związanych z wyczerpywaniem się zasobów i możliwych środkach zaradczych,
- stabilności prawa w odniesieniu do systemu certyfikatów energii i systemów wsparcia dla firm redukujących emisję gazów cieplarnianych,
- wsparcia dla firm, które ponownie wykorzystują odpady do produkcji bądź same zajmują się ich bezpieczną utylizacją,
- współpracy przy kampaniach promocyjnych i edukacyjnych na temat zrównoważonej konsumpcji, wartości usług ekosystemów itp.,
- uwzględniania kwestii ochrony usług ekosystemów w decyzjach konsumenckich,
- zachęt i nagród dla przedsiębiorstw optymalizujących zużycie surowców.

Biznes widzi swoją rolę w:

- poszukiwaniu i tworzeniu rozwiązań technologicznych, produktowych i biznesowych (organizacyjnych) pozwalających na zmniejszenie negatywnego wpływu prowadzonej działalności na środowisko,
- edukowaniu konsumentów, kształtowaniu odpowiedzialnych postaw i zachowań (m.in. zrównoważonej konsumpcji),
- inwestowaniu w nowoczesne technologie zmniejszające uciążliwość przedsiębiorstw dla środowiska i pozwalające zmniejszyć zużycie zasobów (energo- i materiałochłonność w łańcuchu dostaw),
- tworzeniu partnerstwa z placówkami naukowo-badawczymi w celu rozwoju i wdrażania eko-innowacji dla przemysłu, np. w ramach zielonych parków technologicznych, klastrów itp.,

- powoływaniu koalicji branżowych, tworzeniu centrów innowacji, współpracy przy badaniach i rozwoju,
- podejmowaniu coraz bardziej ambitnych dobrowolnych zobowiązań indywidualnych i branżowych w zakresie redukcji zużywanych zasobów i wpływu na środowisko,
- partycypowaniu w tworzeniu polityk środowiskowych.

Przykładowe działania, które może podejmować biznes

- Opracowywanie długoterminowych strategii minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko
- Wdrażanie systemów zarządzania środowiskowego (ISO, EMAS, czystsza produkcja)
- Inwestowanie w nowoczesne technologie, modernizowanie starych linii produkcyjnych, optymalizowanie procesów produkcji, podnoszenie efektywności wykorzystywania zasobów
- Podnoszenie świadomości pracowników dotyczącej wpływu firmy na otoczenie, pokazywanie, że biznes funkcjonuje wśród wielu elementów otoczenia (środowisko, ludzie i przyroda)
- Komunikowanie dobrych praktyk
- Edukowanie partnerów w łańcuchu dostaw, stawianie wymagań dostawcom w zakresie minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko i weryfikowanie ich spełniania
- Rozpoznanie i mierzenie wpływu przedsiębiorstwa na środowisko, m.in. tworzenie miar emisji gazów cieplarnianych i nieustanne ich monitorowanie, ustanawianie kluczowych wskaźników efektywności w zakresie wpływu firmy na otoczenie; korzystanie z dobrych praktyk (np. w zakresie raportowania)
- Dążenie do zwiększenia wykorzystania materiałów z odzysku
- Budowanie niskoemisyjnych własnych źródeł energii (przystankowych)
- Tworzenie wewnętrznych polityk dotyczących efektywności energetycznej
- Pozyskiwanie energii z odpadów
- Myślenie o opakowaniach nie tylko przez pryzmat atrakcyjności wizualnej dla klienta, ale też ich wpływu na środowisko i możliwości ponownego wykorzystania, rozwój projektowania pro-środowiskowego (*eco-design*)
- Optymalizowanie logistyki, np. poprzez rozwiązania typu: transport produktów do klienta, a tym samym środkiem transportu odbiór odpadów (cykl zamknięty)
- Segregowanie odpadów od razu w firmie
- Instalowanie urządzeń do utylizacji przy siedzibach
- Opracowywanie procedur zarządzania odpadami, rozumianymi jako zużyte produkty (wyprodukowane przez daną firmę)

5.5 ENERGIA

Polski sektor energetyczny stoi u progu poważnych zmian. Wysokie zapotrzebowanie na energię, przestarzała infrastruktura wytwórcza i przesyłowa, znaczne uzależnienie od zewnętrznych dostaw gazu ziemnego i ropy naftowej oraz zobowiązania w zakresie ochrony środowiska, w tym dotyczące klimatu, powodują konieczność podjęcia zdecydowanych działań zapobiegających pogorszeniu się sytuacji odbiorców paliw i energii⁸⁷.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Dywersyfikacja źródeł energii w obliczu wyzwań klimatycznych. Polska elektroenergetyka w ok. 94% bazuje na węglu. Jej podstawą są duże elektrownie skupione w południowej części naszego kraju. **W porównaniu z innymi państwami UE, Polska w niewielkim stopniu korzysta z gazu ziemnego i źródeł odnawialnych;** nie istnieje też u nas energetyka jądrowa (więcej na wykresie: *Źródła energii w sektorze energetycznym Polska na tle innych krajów*). Taka struktura źródeł energii jest dużym wyzwaniem w kontekście polityki unijnej mającej na celu znaczącą redukcję emisji CO₂ i ochronę klimatu⁸⁸. Średnia emisyjna elektroenergetyki w Polsce wynosi 0,94 t CO₂/MWh, podczas gdy średnia UE15 to 0,38 t CO₂/MWh⁸⁹.

Chcąc sprostać wyzwaniom związanym ze znaczącym spadkiem emisji, Polska powinna wykorzystać dostępne technologie i narzędzia pozwalające na redukcję emisji CO₂. Jedną z nich jest podziemne wychwytywanie i składowanie CO₂ (CCS - Carbon Capture and Storage), które może ochronić producentów i elektrownie przed nadmierną emisją CO₂ do atmosfery i w konsekwencji przed wysokimi karami. Jednak wybór technologii powinien być uwarunkowany rachunkiem ekonomicznym i potrzebą zachowania konkurencyjności gospodarki. **Dalsze ograniczanie emisyjności krajowej energetyki, będzie wymagało zmiany struktury źródeł wytwarzania energii (miks energetyczny) poprzez zwiększenie udziału innych niż węgiel źródeł energii, w tym źródeł odnawialnych, gazu ziemnego i energetyki jądrowej (rozwój tej ostatniej stanowi jeden z elementów rządowej polityki energetycznej⁹⁰).**

⁸⁷ „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 10 listopada 2009 r.

⁸⁸ Przyjęty przez UE pakiet klimatyczno-energetyczny zakłada redukcję emisji CO₂ o 20% w roku 2020 w porównaniu do 1990 r., wzrost zużycia energii ze źródeł odnawialnych z obecnych 8.5 do 20% całkowitego zużycia energii w UE w 2020 r. i zwiększenie efektywności energetycznej w roku 2020 o 20%.

⁸⁹ Raport „Polska 2030” za prof. K. Żmijewskim.

⁹⁰ „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 10 listopada 2009 r.

Do rozwiązania problemu wysokiej emisji może się także przyczynić **bardziej dynamiczny rozwój energetyki rozproszonej**, czyli budowa wielu małych jednostek wytwórczych opartych o odnawialne źródła na terenie całego kraju, często produkujących energię w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła lub chłodu, a także praca na rzecz zwiększenia efektywności wykorzystania energii. Polska powinna poszukiwać możliwości wykorzystania potencjału nowych, perspektywicznych źródeł energii takich jak np. odpady (spalanie odpadów, wykorzystanie gazu składowiskowego) czy rolnictwo (biogazownie). Polityka klimatyczna UE rodzi wiele wyzwań dla Polski, tak dla biznesu jak i dla społeczeństwa. Poziom rozwoju nowych państw członkowskich liczony w PKB per capita jest nadal sporo niższy niż średnia dla UE-27⁹¹, a zużycie energii na jednego mieszkańca jest sporo poniżej starych państw członkowskich⁹². Współczynniki te będą się wyrównywać, co będzie wymagało znaczących inwestycji, których nie muszą już ponosić gospodarki rozwinięte (UE-15). Inwestycje te ze względu na podniesienie kosztów wytwarzania energii grożą spadkiem konkurencyjności polskiej gospodarki. Wielu ekspertów obawia się, że spełnienie wymagań w zakresie emisji spowoduje emigrację przemysłów emisjogennych i energochłonnych w pierwszej kolejności do państw członkowskich o niższych kosztach CO₂, a następnie poza obszar objęty restrykcjami europejskiej polityki klimatyczno-energetycznej, a zwłaszcza systemem handlu emisjami EU-ETS (zjawisko *carbon leakage*). To z kolei przyniesie wzrost bezrobocia. Prof. Krzysztof Żmijewski w swoim opracowaniu „Zagrożenie problemem *carbon leakage* w Polsce” twierdzi, że Polska znajduje się na czele listy państw narażonych na to zjawisko. Podkreśla on, że w Unii Europejskiej tylko dwa państwa w tym Polska mają większy niż 8,5% udział przemysłów zagrożonych zjawiskiem *carbon leakage* w całkowitym zatrudnieniu przemysłowym.

W tej sytuacji **wielu polskich przedsiębiorców obawia się, że negatywne konsekwencje unijnej polityki klimatycznej poniosą przede wszystkim oni**. Negatywne efekty realizacji postanowień pakietu klimatycznego, zwłaszcza traktowanie dekarbonizacji bez należytej rozwagi, jako celu samego w sobie, mogą polegać m.in. na: znaczącym wzroście kosztów wytwarzania i cen energii oraz spadku dochodów mieszkańców, trwałym pogorszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki i wzroście bezrobocia, ubóstwie energetycznym i wysokiej inflacji⁹³. Eksperti obawiają się także poważnych kosztów społecznych związanych ze stopniową rezygnacją z węgla jako głównego surowca energetycznego. Tylko w śląskich kopalniach zatrudnionych jest ok. 107 tys. ludzi⁹⁴, a kolejne tysiące pracują w przemyśle współpracujących z górnictwem oraz w sektorach energochłonnych. Utrata przez tych ludzi źródła zatrudnienia byłaby poważnym problemem dla regionów górniczych i przemysłowych. Dlatego zmiany struktury źródeł powinny być przeprowadzane nie tylko pod kątem

⁹¹ Wg Eurostatu w Polsce poziom ten wynosi 63% średniej dla UE-27, dla porównania w Holandii – 134%, źródło: Eurostat, news release z 21 czerwca 2011 “ First estimates for 2010 GDP per capita in the Member States varied between 43% and 283% of the EU27 average”.

⁹² Szymon Kuczyński, Instytut Technologii Elektronowej, Kraków „Raport: Energia w Polsce Jako stoimy energetycznie? Leżymy...”

⁹³ Stanowisko KIG po konferencji "Pakiet klimatyczno-energetyczny UE – mity i koszty w kontekście "Mapy 2050".

⁹⁴ Szacunki „Rzeczpospolitej” na podstawie danych ze spółek węglowych i resortu gospodarki, 18.08.2011.

potrzeb ekonomicznych i środowiskowych, ale także z uwzględnieniem długoterminowych celów społecznych.

Bezpieczeństwo energetyczne. Bezpieczeństwo w sektorze energetycznym wymaga zapewnienia dostaw odpowiedniej ilości energii po rozsądnych cenach i przy równoczesnym zachowaniu wymagań ochrony środowiska⁹⁵. Taki główny cel przyjęto przy opracowywaniu nowej zintegrowanej strategii „Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko”, która znajduje się w końcowej fazie uzgodnień. Jest to spore wyzwanie w kontekście rosnącego zapotrzebowania gospodarki na energię (więcej w ramce *Prognoza zużycia energii*). Można się spierać o tempo wzrostu tego zapotrzebowania, jednak można z dużym prawdopodobieństwem powiedzieć, że **popyt będzie się zwiększał i w przyszłości Polska może mieć problem ze stabilnym jego zaspokojeniem**. Może to skutkować ograniczeniami stopnia zasilania lub – w skrajnym przypadku – nawet paraliżem pracy Krajowego Systemu Energetycznego⁹⁶. Deficyt mocy może wynikać z tego, że **duża część istniejących w kraju bloków energetycznych jest już znacznie wyeksploatowana i w najbliższych latach będzie musiała być wyłączona**. Szacuje się, że do końca 2020 r. konieczne będzie wykluczenie z eksploatacji bloków o łącznej mocy około 7 GW spośród istniejących obecnie 36 GW⁹⁷ (więcej na wykresie *Planowane wyłączenia bloków energetycznych w Polsce*). W związku z tym **konieczne są znaczne nakłady na inwestycje, które pozwolą na odtworzenie mocy a także rozwój nowych** siłowni koniecznych do zaspokojenia zwiększonego popytu. Według kalkulacji URE nakłady potrzebne do zapewnienia wystarczających mocy powinny wynosić ok. 86 mld zł (w tym 68 mld na nowe moce wytwórcze) do 2015 r. i kolejne 49 mld do 2030 r. (bez uwzględniania inwestycji w „technologie czystego węgla”). Inne prognozy (badania systemowe „EnergSys”) przewidują nakłady na poziomie 130 mld zł do 2030 r. zakładając poprawę efektywności (a bez niej – 170 mld). Natomiast w scenariuszu realizacji wymogów UE związanych z pakietem klimatycznym, w wersji proponowanej na początku 2008 r., nakłady miałyby wynosić 250–290 mld zł zależnie od modelu – z poprawą lub bez poprawy efektywności⁹⁸.



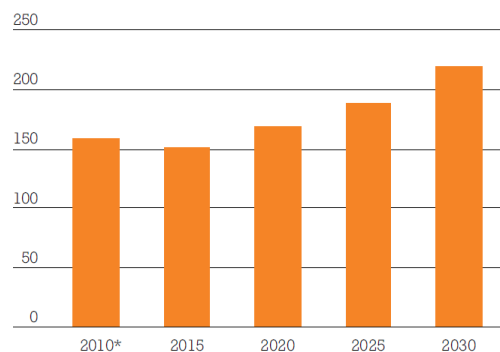
⁹⁵ „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 10 listopada 2009 r.

⁹⁶ Zbiór urządzeń do wytwarzania, przesyłu i rozdziału energii elektrycznej, połączonych w system umożliwiający dostawy energii elektrycznej w sposób ciągły i nieprzerwany.

⁹⁷ Raport PwC i ING „Finansowanie inwestycji energetycznych w Polsce” Maj 2011.

⁹⁸ Raport rządowy „Polska 2030”

Rysunek 2. Prognoza zużycia energii elektrycznej brutto w Polsce (TWh)



* Wykonanie za 2010 r. wg danych ARE

Źródło: ARE, Ministerstwo Gospodarki, „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”,
Załącznik 2. „Prognoza zapotrzebowania na paliwa i energię do 2030 roku”

Rozwój infrastruktury przesyłowej i inteligentna sieć (*smart grid*). Problemem i zagrożeniem dla bezpieczeństwa w sektorze energii jest także przestarzały technologicznie system przesyłu i rozdziału energii (więcej na mapce *Krajowy system przesyłowy*). Linie i transformatory pochodzą w większości sprzed 20–30 lat⁹⁹, a na niektórych obszarach brakuje infrastruktury. **Niezbędne są zatem inwestycje w sieci przesyłowe i dystrybucyjne, a także wyposażenie ich w funkcje inteligentnych sieci pozwalające na obniżenie poziomu awaryjności i ograniczenie strat podczas przesyłu.** Istotne w rozwoju systemu przesyłowego jest także zamknięcie pierścienia wysokich napięć (400 kV) oraz pierścieni wokół głównych miast polskich i stworzenie lepszych sieci, zwłaszcza na obszarze Polski Północno-Wschodniej¹⁰⁰. Wyzwaniem dla Polski jest także rozwój połączeń transgranicznych. Na mapie połączeń energetycznych nasz kraj jest bowiem swego rodzaju „energetyczną wyspą”. Połączenia, jakimi dysponujemy, pozwalają na wymianę z innymi krajami odpowiadającą jedynie 7% energii elektrycznej zużywanej w kraju. Celem polityki dla sektora energetycznego powinno być zwiększenie możliwości wymiany (Ministerstwo Gospodarki określa docelowy poziom na minimum 15% energii do roku 2015, 20% do roku 2020 oraz 25% do roku 2030¹⁰¹), w szczególności na osi północ-południe.

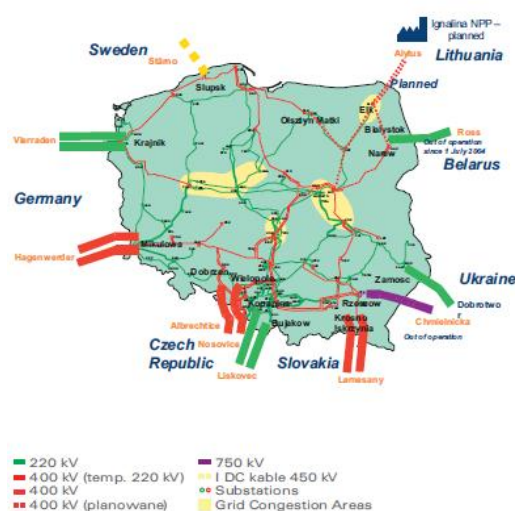
Dużym wyzwaniem jest wdrażanie idei inteligentnych sieci polegającej na wykorzystaniu do zarządzania sieciami elektroenergetycznymi nowoczesnych narzędzi IT w celu poprawy efektywności energetycznej, aktywizacji odbiorców, zwiększenia konkurencji i bezpieczeństwa energetycznego oraz poprawy współpracy z siecią odnawialnych źródeł energii (OZE) i źródeł rozproszonych. Wymagać to będzie m.in. wprowadzenia nowoczesnych urządzeń pomiarowych wyposażonych w możliwość dwustronnej komunikacji, a także budowę sieci szkieletowej.

⁹⁹ Raport „Polska 2030”.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ Ministerstwo Gospodarki, „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”.

Rysunek 5.20. Krajowy system przesyłowy



Źródło: Raport „Polska 2030”, za opracowaniem PGE

Dywersyfikacja dostaw surowców energetycznych. Kolejnym ważnym aspektem bezpieczeństwa energetycznego kraju jest zapewnienie stabilnych dostaw surowców energetycznych takich jak ropa naftowa czy gaz ziemny. **Priorytetem Polski w tym zakresie powinna być dywersyfikacji dostaw.** Mimo znacznie wyższego udziału ropy niż gazu w całości importu, potencjalne niebezpieczeństwo związane z uzależnieniem od jednego dostawcy (Rosji) jest obecnie większe w przypadku gazu ziemnego¹⁰². Dlatego zwłaszcza w tej dziedzinie potrzebne są działania mające na celu poprawę bezpieczeństwa i pewności dostaw. Jednym z nich jest poszukiwanie złóż krajowych. Warto zwłaszcza badać możliwości wydobycia gazu łupkowego, który – o ile optymistyczne szacunki potwierdzą się - może stać się zabezpieczeniem krajowych dostaw gazu na wiele lat. Oprócz tego potrzebna jest dywersyfikacja źródeł importowanego gazu. Polska w tym celu realizuje projekt budowy terminalu do odbioru gazu skroplonego (LNG) w Świnoujściu, który pozwoli na sprowadzanie surowca drogą morską z wielu różnych miejsc na świecie.

¹⁰² Joanna Mazurkiewicz, „Bezpieczeństwo energetyczne Polski”, Katedra Polityki Gospodarczej i Samorządowej, Akademia Ekonomiczna, Poznań.

Wyzwaniem koniecznym dla zapewnienia bezpieczeństwa i ciągłości dostaw jest też rozbudowa krajowego systemu przesyłu gazu. Realizacja projektu korytarza północ – południe, którego częścią byłby terminal LNG w Świnoujściu, poprawiłaby bezpieczeństwo dostaw gazu do tej części Europy. Projekt zakłada połączenie świnoujskiego terminalu (przez południową Polskę, Czechy, Słowację i Węgry) z analogicznym obiektem Adria LNG proponowanym w Chorwacji i ewentualnie gazociągiem Nabucco, a także integrację regionalnych rynków gazowych. Realizacja korytarza wymagać będzie rozwoju wewnętrznych systemów przesyłowych w Europie Środkowej i ich połączenia w zintegrowaną sieć. Gaz-System, spółka odpowiadająca za sieć przesyłową gazu, realizuje obecnie ponad 1000 km nowych gazociągów przesyłowych, rozbudowuje gazociągi, które pozwolą na odbiór zwiększonych ilości surowca z kierunku zachodniego i uruchamia nowe połączenia międzysystemowe (tzw. interkonektory). Terminal LNG i wszystkie towarzyszące mu projekty inwestycyjne istotnie poprawią bezpieczeństwo przesyłu gazu w Europie Środkowo – Wschodniej. Poprawa bezpieczeństwa energetycznego w zakresie dostaw gazu będzie też wymagała **zwiększenia pojemności magazynowych gazu.** Pojemność czynna magazynów stanowiła w 2009 r. około 12,5% rocznego zużycia gazu podczas gdy za najniższy bezpieczny poziom uznaje się wartość tego wskaźnika na poziomie 15-20%¹⁰³. Ważnym aspektem rzutującym na bezpieczeństwo w sektorze energii jest także magazynowanie ropy i paliw. W rozwiązaniu tego problemu mogłoby pomóc wybudowanie zbiorników na ropę i paliwa gotowe w kawernach solnych.

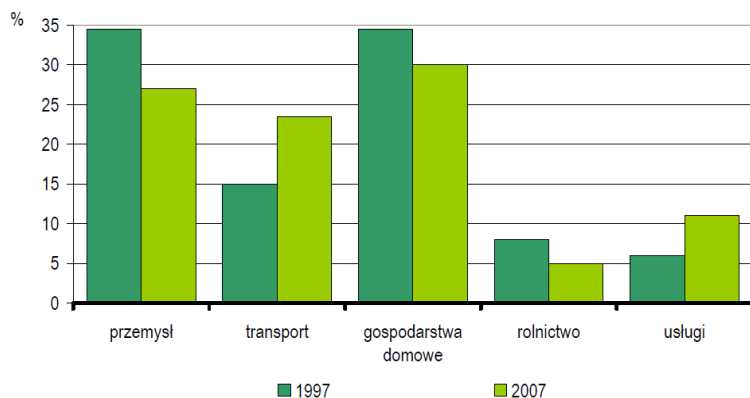
Zwiększanie efektywności energetycznej. W ciągu ostatnich 10 lat w Polsce dokonał się ogromny postęp w zakresie poprawy efektywności energetycznej. Energochłonność Produktu Krajowego Brutto spadła blisko o 1/3. Mimo to efektywność energetyczna polskiej gospodarki jest wciąż ok. trzy razy niższa niż w najwyżej rozwiniętych krajach europejskich i około dwa razy niższa niż średnia dla całej Unii Europejskiej. Poprawa sytuacji wymaga dalszych wysiłków m.in. inwestycji i kontynuacji transformacji gospodarki w kierunku dalszego zwiększania udziału sektora usług w strukturze PKB. Dodatkowo, zużycie energii pierwotnej w stosunku do liczebności populacji, jest u nas niemal o 40 % niższe niż w krajach „starej 15”¹⁰⁴, co wskazuje na potencjał wzrostu i skalę wyzwań w tym obszarze. Chcąc zaspokoić popyt, a jednocześnie skutecznie doprowadzić do poprawy efektywności energetycznej, konieczne są działania modernizacyjne i inwestycyjne w zakresie wytwarzania i przesyłu energii i wprowadzanie coraz nowocześniejszych technologii pozwalających przedsiębiorstwom na obniżenie zużycia na jednostkę produktu. Działaniom tym powinna towarzyszyć trwała zmiana postaw w gospodarstwach domowych, które konsumują 30% energii finalnej. Dla przybliżenia celów związanych z podniesieniem efektywności energetycznej konieczne są także zmiany w sektorze transportu, tak aby stał się czystszy i bardziej efektywny. W tym zakresie powinno się wspierać zwłaszcza rozwój transportu kolejowego oraz działania na rzecz zmniejszenia

¹⁰³ Instytut Kościuszki, „Bezpieczeństwo energetyczne Polski 2010, raport otwarcia”.

¹⁰⁴ Ministerstwo Gospodarki, „Efektywność energetyczna” <http://www.mg.gov.pl/node/8139>

negatywnego wpływu na środowisko transportu drogowego (odpowiadający za 94% energii zużywanej w transporcie w ogóle).

Wykres 36 Struktura finalnego zużycia w Polsce wg sektorów



Źródło: Efektywność wykorzystania energii w latach 1997-2007, GUS, Warszawa 2009.

Rozwój nowoczesnych i konkurencyjnych rynków energii i paliw. Rynek energii w Polsce jest stosunkowo młodym rynkiem (Towarowa Giełda Energii rozpoczęła działalność operacyjną w 2000 roku). Polska podejmuje działania mające na celu wspieranie rozwoju rynku, m.in. zlikwidowała kontrakty długoterminowe, wprowadziła obowiązek sprzedaży części energii na giełdzie, dzięki czemu udział obrotu giełdowego na rynku energii rośnie i we wrześniu 2011 r. wyniósł 34%. W wyniku liberalizacji rynku energii elektrycznej od lipca 2007 r. nabywcy uzyskali prawo zmiany sprzedawcy energii elektrycznej. Z wyliczeń URE wynika, że w 2010 r. ilość energii sprzedanej odbiorcom końcowym na warunkach rynkowych, tzn. po skorzystaniu z zasady TPA¹⁰⁵, wyniosła 26 611 GWh, tj. 21,7 proc. energii ogółem dostarczonej odbiorcom¹⁰⁶. W lipcu 2011 r. liczba tych odbiorców wynosiła ponad 17,5 tys.. Polska wciąż stoi przed wyzwaniem dokończenia procesu deregulacji w segmencie odbiorców indywidualnych.

W przyszłości potrzebna będzie też stopniowa liberalizacja rynku gazu ziemnego obejmująca etapy takie jak umożliwienie odbiorcom przemysłowym przejścia na ceny rynkowe, zapewnienie warunków dla rozwoju konkurencji na rynku gazu ziemnego, ewolucyjne rozszerzanie grup odbiorców, którzy mogą przejść na ceny rynkowe, a w konsekwencji pełna deregulacja.

Polska powinna wspierać rozwój konkurencyjnego rynku energii elektrycznej, gazu, ropy i paliw płynnych m.in. poprzez ograniczanie regulacji i wspieranie mechanizmów rynkowych tam, gdzie są one niewystarczające, dążenie do dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw surowców energetycznych, różnicowanie dróg przesyłu oraz metod transportu, umożliwienie wymiany międzynarodowej, organizację rynku paliw i energii w sposób zapewniający równowagę interesów

¹⁰⁵ TPA- Third Party Access, dzięki niej odbiorcy końcowi mogą dokonać wolnego wyboru dostawcy energii

¹⁰⁶ wnp.pl, na podstawie danych URE (http://energetyka.wnp.pl/21-7-proc-energii-kupowanej-jest-na-wolnym-rynku,138016_1_0_0.html)

wszystkich uczestników tego rynku, wspieranie konkurencji, zniesienie barier przy zmianie sprzedawcy energii elektrycznej i gazu.

Obszary Ryzyka

Każda nowoczesna gospodarka potrzebuje energii. Dlatego jeśli Polska w porę nie podejmie działań na rzecz rozwoju i modernizacji swoich mocy, jeśli zignoruje konieczność dywersyfikacji i poszukiwania alternatywnych źródeł energii, nasza gospodarka może utracić szansę na bardziej zrównoważony rozwój. Firmy skazane na coraz droższą energię będą coraz mniej konkurencyjne, a w konsekwencji będą stopniowo wypierane z rynku. Wysokie ceny energii i zwiększenie udziału wydatków na energię w budżetach gospodarstw domowych spowodują poszerzenie się stref ubóstwa energetycznego i wykluczenia. Jeśli dziś nie podejmiemy wysiłków na rzecz spełnienia przyjętych już ustaleń unijnej polityki klimatycznej w zakresie emisji i efektywności energetycznej, polskie przedsiębiorstwa będą narażone na wyższe opłaty, kary i podatki, co w efekcie spowoduje migrację energochłonnych przemysłów z Polski do innych krajów, z czym bezpośrednio wiąże się ryzyko wzrostu bezrobocia i negatywnych skutków dla budżetu. Wzrośnie niepewność dostaw i ryzyko wyłączeń (*black-outów*). Brak postaw nastawionych na oszczędzanie energii zarówno w firmach jak i w gospodarstwach domowych oznacza zużywanie większej ilości energii, wyższe jej ceny, wzrost kosztów wytwarzania i mniejszą konkurencyjność biznesu. Niższa siła nabywcza ludności siłą rzeczy oznacza spadek konsumpcji, mniejszy potencjał rynku dla firm i słabsze możliwości rozwoju.

Brak dostatecznych inwestycji w nowe, efektywne źródła energii zwłaszcza w technologiach niskoemisyjnych, oznacza kontynuację uzależnienia od węgla, zależność od zewnętrznych dostawców, i zagrożenie dla stabilności funkcjonowania gospodarki.

Uczestnicy sesji konsultacyjnych przeprowadzonych w ramach prac nad niniejszym raportem podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, może nas czekać m.in.:

- konieczność płacenia wysokich opłat i kar w przypadku niespełnienia norm, ryzyko zaostrzenia przepisów i regulacji,
- spadek popytu i mniejszy potencjał polskiej gospodarki, zubożenie społeczeństwa spowodowane wyższymi kosztami energii,
- rozszerzanie się stref ubóstwa energetycznego, które wpływa na skalę ubóstwa w ogóle oraz na poziom wykluczenia społecznego,
- zagrożenie dla bezpieczeństwa energetycznego wynikające z uzależnienia od dostawców zewnętrznych, konieczność akceptowania niekorzystnych warunków dostaw, droga energia i wyższe koszty firm,

- niewykorzystane szanse, utrata zaufania i reputacji firm, które nie są w stanie spełnić wymagań i norm dotyczących efektywności energetycznej i emisyjności,
- pogorszenie jakości życia ludzi w otoczeniu biznesu związane z wysokim poziomem zanieczyszczenia środowiska,
- utrwalanie niekorzystnych wzorców konsumpcji, pociągających za sobą zagrożenie dla środowiska,
- rosnące ryzyko kryzysu energetycznego wynikające z braku wystarczających mocy wytwórczych i efektywnych systemów przesyłowych,
- pozostanie „energetyczną wyspą” skazaną na ograniczone źródła dostaw energii.

Szanse dla biznesu

Niższe koszty działalności. Zwiększenie efektywności energetycznej pozwala utrzymać koszty stałe na niskim poziomie. Zmniejszenie kosztu na jednostkę produktu oznacza wyższą konkurencyjność na rynku.

Możliwość kupowania energii po konkurencyjnych cenach. Rozwój nowoczesnego rynku energii oznacza możliwość zmiany dostawcy i uzyskania bardziej konkurencyjnej ceny za kupowaną energię. Rozwój nowoczesnych instrumentów handlu energią oznacza także lepsze dopasowanie podaży do popytu. Rozwój mechanizmów rynkowych umożliwi przedsiębiorstwom bardziej przyjaznym dla środowiska pozostawienie w rezerwie lub sprzedaż na rynku swoich praw do emisji CO₂.

Rozwój nowych firm i przemysłów, rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Konieczność spełnienia wymagań unijnego pakietu klimatycznego może być silnym bodźcem do rozwoju firm i całych branż nowoczesnych technologii, narzędzi i systemów pomagających redukować emisje i zwiększać efektywność energetyczną.

Nowe miejsca pracy. Rozwój nowych technologii to także możliwość tworzenia nowych, zielonych miejsc pracy, aktywizacja ekonomiczna ludności, skuteczne narzędzie walki z bezrobociem, włączania w rynek pracy osób wykształconych, a także motywacja do powrotu dla tych, którzy dziś pracują za granicą.

Stabilne warunki prowadzenia działalności gospodarczej dzięki bezpieczeństwu dostaw paliw i energii. Polski biznes miał już okazję przekonać się, jak bolesne mogą być ograniczenia dostaw gazu ziemnego. Zwiększanie bezpieczeństwa energetycznego oznacza bardziej stabilne warunki prowadzenia biznesu.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Chcąc mówić o bezpiecznych dostawach energii pochodzącej ze zróżnicowanych źródeł, w **przystępnej cenie i nie generujących kosztów społecznych i środowiskowych**, konieczne jest w pierwszej kolejności podjęcie **strategicznych decyzji dotyczących źródeł energii**, wspólnych dla wszystkich podmiotów funkcjonujących w gospodarce.

Kolejnym krokiem powinno być **stworzenie odpowiednich regulacji**, które pomogą sprawnie zarządzać rynkiem energii. Decyzje powinny być podejmowane drogą dialogu z biznesem, ekspertami oraz uczestnikami rynku energii.

Kolejnym niezbędnym działaniem jest **wdrożenie nowych rozwiązań technologicznych** oraz rozbudowa i modernizacja **infrastruktury przesyłowej**, które pomogą nie tylko zwiększyć efektywność energetyczną, ale też optymalizować koszty i procesy oraz obniżyć negatywny wpływ na środowisko związany z produkcją, dystrybucją i korzystaniem z energii. Dla bezpieczeństwa i stabilności biznesu konieczne jest zapewnienie **bezpiecznych i terminowych dostaw**, które gwarantuje nowoczesna infrastruktura i odpowiednia podaż energii pochodzącej ze zróżnicowanych źródeł.

Zmiany w sektorze energetycznym z jednej strony pozwalają ograniczać negatywny wpływ na środowisko naturalne, ale z drugiej niosą ze sobą ryzyko społeczne, związane np. z restrukturyzacją sektora. Dlatego też, konieczne jest **przygotowanie planów działania**, które pomogą zredukować koszty społeczne związane ze zmianami w sektorze.

Biznes potrzebuje:

- badań naukowych zmierzających do rozwoju nowych technologii,
- wprowadzenia rozwiązań wspierających przedsiębiorstwa inwestujące we własne moce, zwłaszcza oparte na odnawialnych źródłach,
- działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w sektorze energii,
- budowania platform do współpracy i wymiany wiedzy między różnymi środowiskami zainteresowanymi zrównoważonym rozwojem,
- wspierania rozwoju nowoczesnego rynku energii,
- edukacji od najmłodszych lat na rzecz zwiększania świadomości konsumentów w zakresie zmiany zachowań i postaw dotyczących korzystania z energii,
- stabilności prawa, w szczególności w odniesieniu do celów redukcji emisji CO₂ oraz systemu certyfikatów energii,
- partnerskiego traktowania biznesu, m.in. w dziedzinie badań i rozwoju na rzecz nowych źródeł energii,

- rozwoju inteligentnych sieci (*smart grids*) pozwalających na znaczącą poprawę efektywności energetycznej w sektorze elektroenergetycznym i rozwój rynku energii,
- stworzenie mechanizmów umożliwiających realizację polityki klimatycznej UE przy minimalizacji kosztów społecznych i niekorzystnych efektów gospodarczych,
- uruchomienia programów unijnych na rzecz rozwoju energetyki na wzór programów dla rolnictwa,
- stworzenie systemu zachęt do podwyższania standardów efektywności energetycznej w budownictwie.

Biznes widzi swoją rolę w:

- edukowaniu konsumentów w zakresie racjonalnego korzystania z energii,
- stawianiu wymagań partnerom w łańcuchu dostaw w zakresie optymalizacji zużycia energii i korzystania z odnawialnych źródeł,
- kształtowaniu w pracownikach pożądaných postaw sprzyjających efektywności energetycznej,
- inwestowaniu i poszukiwaniu nowych źródeł energii i nowoczesnych technologii zwiększania efektywności energetycznej,
- inwestowaniu w jakość, wydłużaniu cyklu życia produktów, wprowadzaniu na rynek produktów pozwalających konsumentom redukować zużycie energii,
- tworzeniu koalicji międzysektorowych, których celem jest pokonanie najpilniejszych wyzwań związanych ze zużyciem energii,
- zwiększaniu poziomu transparentności własnej działalności – dzieleniu się wiedzą i dobrymi praktykami.

Przykładowe działania, które może podejmować biznes

- Zmiana technologii produkcji na nowocześniejsze i bardziej wydajne energetycznie
- Budowanie własnych przykładowych elektrowni, zwłaszcza opartych na odnawialnych źródłach
- Wykorzystywanie procesów kogeneracji w produkcji energii; pozyskiwanie energii z odpadów i odnawialnych źródeł
- Wdrożenie systemów zarządzania energią oraz ograniczania wskaźnika emisyjności (*Carbon Footprint*)
- Podejmowanie działań na rzecz redukcji zużycia energii na jednostkę produktu, podejmowanie coraz bardziej ambitnych zobowiązań w tym zakresie
- Wspieranie rządu w tworzeniu prawa dotyczącego energii
- Edukowanie pracowników i dostawców w zakresie optymalizacji zużycia energii

5.6 JAKOŚĆ PAŃSTWA I INSTYTUCJI

Same dobre chęci i posiadane przez organizacje biznesowe zasoby nie wystarczą do realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Biznes potrzebuje do tego sprawnej współpracy i wsparcia ze strony państwa oraz jego instytucji, a także sprzyjającego otoczenia, które wyłącznie państwo może wykreować. **Tylko drogą współdziałania partnerów reprezentujących sferę prywatną i publiczną można śmiało podejmować ambitne działania prowadzące do realizacji celów wizji 2050.**

Polska jest młodą demokracją. Od wydarzeń z 1989 roku minęło dopiero 20 lat. W tym krótkim czasie dokonały się głębokie przemiany ustrojowe i gospodarcze. Także w sferze publicznej miała miejsce doniosła transformacja. Drogę, jaką Polska przeszła w sferze publicznej, odzwierciedla pozycja naszego kraju w rankingach *The Worldwide Governance Indicators* Banku Światowego. Wskaźniki określające: efektywność administracji, jakość regulacji i rządu prawa w 2010 roku kształtowały się odpowiednio na poziomie: 72,7% (dla porównania w Czechach – 80,9%, a w Szwecji będącej na szczycie rankingu - 98,6%,), 79,4% (w Czechach – 85,2, ale w Hong Kongu będącym liderem listy – 99,5%) i 69,1% (w Czechach 80,1, a w Szwecji będącej na szczycie – 99,2%)¹⁰⁷. Więcej na wykresie: *Jak kształtowały się wskaźniki dla Polski w latach 1996-2010.*

Mimo wielu sukcesów i zmian na lepsze, wciąż pozostają do rozwiązania liczne problemy na styku społeczeństwa, biznesu i państwa. Polska stoi u progu kolejnych wielkich wyzwań. Budowa społeczeństwa informacyjnego będzie wymagała od administracji większego otwarcia i dostępności, wydajności i przejrzystości, nastawienia na dzielenie się informacją i wiedzą oraz umożliwiania współpracy na wielu płaszczyznach. Konieczne będzie zrewidowanie dotychczasowych mechanizmów i zasad funkcjonowania państwa i wdrożenie nowych, bardziej skutecznych. Niezbędna stanie się zmiana stosunku instytucji do obywateli, którzy są jej partnerami a nie petentami.

Najważniejsze wyzwania dla biznesu

Wzmocnienie współpracy międzysektorowej. Strategiczne dla kraju decyzje (jak choćby dotyczące sektora energii) powinny zapadać drogą współpracy i dialogu między biznesem, sferą publiczną i przedstawicielami społeczeństwa (np. organizacjami pozarządowymi). Dlatego konieczna jest międzysektorowa wymiana wiedzy i doświadczeń oraz efektywny dialog. Tymczasem obecnie nie ma zbyt wielu płaszczyzn, na których partnerzy reprezentujący zarówno sferę publiczną jak i prywatną, mogliby podejmować współpracę. **Jedną z takich stref współpracy jest partnerstwo publiczno-prywatne (PPP)**, korzystne narzędzie rozwoju infrastrukturalnego oraz świadczenia usług użyteczności publicznej w warunkach ograniczenia zasobów finansowych budżetów władz

¹⁰⁷Dane pokazują, jak plasuje się dany kraj względem innych krajów na świecie.

samorządowych i rządu¹⁰⁸. Koncepcja z powodzeniem funkcjonuje w innych krajach. W Polsce mimo wysiłków, nie działa ona jednak tak jak powinna. Jedną z przyczyn są niejasności wokół idei PPP i jej wdrażania, brak dobrych praktyk, bariery prawne, które zniechęciły wiele firm do uczestniczenia w projektach opartych na partnerstwie publiczno-prywatnym. Tymczasem PPP oznacza z jednej strony większą efektywność realizowanych projektów, z drugiej zaś – możliwość kreowania rozwiązań spełniających standardy środowiskowe i społeczne. Chcąc przełamać początkowe trudności, Polska stara się mobilizować interesariuszy do podejmowania wspólnych inicjatyw, choć liczba zgłaszanych projektów wciąż jest niewielka. Od początku 2009 r. do września 2011 r. ogłoszono 107 postępowań o zawarcie umowy PPP i podpisano 18 umów, z których 6 w trybie ustawy o PPP. Całkowita wartość podpisanych kontraktów wynosiła ok. 625 mln zł netto¹⁰⁹. Dla dalszego rozwoju PPP potrzebne są kolejne mechanizmy wsparcia, które zadziałały w innych krajach, a także kilka z sukcesem przeprowadzonych wzorcowych projektów na szczeblu rządowym, które mogłyby być inspiracją do stosowania tej formy działania również na niższych poziomach administracji. Warto odwoływać się do udanych przedsięwzięć zagranicznych, takich jak choćby brytyjski Energy Technologies Institute (ETI), czyli partnerstwo rządu brytyjskiego i biznesu (m.in. BP, Caterpillar, E.On, EDF, Rolls-Royce and Shell), mające na celu rozwój przyjaznych środowisku technologii umożliwiających redukcję emisji CO₂ i mających potencjał komercyjny.

Współpraca i wielostronny dialog powinny także towarzyszyć **społecznie odpowiedzialnej restrukturyzacji i transformacji**. W obliczu intensywnych procesów deregulacji i liberalizacji (motywowanej m.in. przez dyrektywy unijne), a także zjawisk takich jak outsourcing, zagadnienie to (*Socially Responsible Restructuring* – SRR) jest coraz szerzej dyskutowane na forach Unii Europejskiej. W dyskusjach tych zwraca się uwagę na fakt, iż restrukturyzacja w przypadku dużych organizacji może wpływać na wielu uczestników łańcucha dostaw, w tym małe i średnie przedsiębiorstwa (tzw. „cicha restrukturyzacja” w sektorze MSP)¹¹⁰. O ile przekształcenia najczęściej postrzegane są w kontekście krótkoterminowego zysku udziałowców, SRR można interpretować jako element podniesienia wartości zainteresowanych stron w wymiarze długoterminowym¹¹¹. SRR angażuje strony (włączając partnerów społecznych) przedstawiające różne interesy, które mogą, lecz nie muszą się pokrywać. SRR powinien obejmować: przewidywanie zmian i ich skutków, szczególnie dla pracowników, dogłębne analizowanie rozwiązań będących alternatywą dla bardziej drastycznych skutków zmian, takich jak redukcja etatów, poszukiwanie zrównoważonych i odpowiedzialnych

¹⁰⁸ Definicja za Instytutem Partnerstwa Publiczno-Prywatnego .

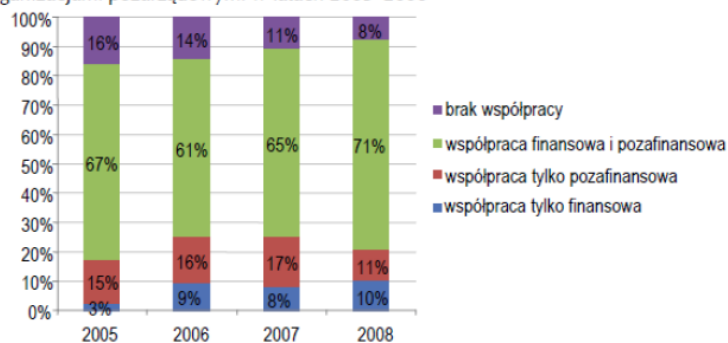
¹⁰⁹ Źródło: PAP.

¹¹⁰ Restrukturyzacja w przemyśle energii elektrycznej - Podręcznik restrukturyzacji społecznie wraz z przewodnikiem najlepszych praktyk, Raport dla EURELECTRIC, ESPU oraz EMCEF.

¹¹¹ Tamże.

rozwiązań poprzez konstruktywny, głęboki i stały dialog pomiędzy partnerami społecznymi i zainteresowanymi stronami w szerszym ujęciu, dokonywanie oceny skutków procesu zmian¹¹².

Odsetek urzędów administracji publicznej stosujących poszczególne formy współpracy z organizacjami pozarządowymi w latach 2005–2008



Źródło: Sprawozdanie z funkcjonowania Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za 2008 rok

W celu przyspieszenia realizacji celów zrównoważonego rozwoju **Polsce potrzebna jest także bardziej intensywna współpraca na innych poziomach**: na linii organizacje pozarządowe – biznes, organizacje pozarządowe – administracja publiczna, a także współdziałanie na zasadach partnerstwa publiczno-społeczno-prywatnego. Wskazówką dla przedstawicieli biznesu poszukującymi potencjalnych partnerów mogą być dane i badania na temat sfer, które dotychczas nie były priorytetem administracji. W tych obszarach biznes mógłby odegrać ważną rolę. Na przykład z rankingu ”Partnerski samorząd 2009” dowiadujemy się, że współpraca między administracją samorządową a organizacjami pozarządowymi najlepiej funkcjonuje na szczeblu miast na prawach powiatu, a najgorzej wypadają gminy wiejskie (im mniejsza jednostka terytorialna, tym poziom współpracy jest niższy i charakteryzuje się mniej strategicznym podejściem).

Zmniejszenie biurokracji i poprawa jakości usług urzędów. Efektywna i przejrzysta administracja stanowi warunek sprawnie funkcjonującego państwa. Polska tradycja biurokratyczna jest wypadkową mieszanki administracji carskiej, pruskiej i austriackiej wywodzącej się jeszcze z czasów zaborów, wpływów z czasów funkcjonowania w bloku sowieckim, a następnie transformacji systemowej i działania w ramach struktur integracyjnych UE¹¹³. Różne badania opinii publicznej pokazują, że **Polacy mają poczucie tego, że biurokracja w Polsce jest problemem**. Na przykład Centrum imienia Adama Smitha ogłosiło, że 71% pracowników małych i średnich przedsiębiorstw jest zdania, że

¹¹² Tamże.

¹¹³ Błażej Choroś, Ewa Skrabacz, „Biurokracja po komunizmie. Jakość i patologie systemu administracyjnego w Polsce i Republice Czeskiej”.

biurokracja jest jeszcze większa niż kilka lat temu¹¹⁴. Wrażenie o wszechobecnej biurokracji dodatkowo wzmocniają także politycy idący do niemal każdego kolejnego wyborów z hasłem walki z tym zjawiskiem.

Jednym z przejawów biurokracji jest nadmiar przepisów i regulacji. O skali zjawiska świadczy rosnąca liczba uchwalanych ustaw. O ile w 1990 roku przekroczyła ona 100, to w 2001 r. nowych ustaw było już ponad dwa razy więcej (241)¹¹⁵, a w 2008 – 260 (w 2009 – 237, a w 2010 – 231¹¹⁶). Szybko rosła także liczba wydawanych rozporządzeń wykonawczych (2337 w 2004 roku w porównaniu z 264 w 1988 roku)¹¹⁷. Mimo to eksperci wskazują, że w wielu obszarach wydawanie rozporządzeń nie nadąża za uchwalaniem ustaw.

Wzrost ilości stanowionego prawa widać także po objętości głównego publikatora aktów normatywnych, tj. *Dziennika Ustaw*. Liczba stron tej publikacji z 328 w roku 1980, wzrosła do 1 348 w 1990 r., do 16 394 w 2003 r. i do rekordowej liczby 21 031 w 2004 r. (wzrost ponad 60-krotny); w 2005 r. było 17 608 stron, w 2006 – 12 934, a 2007 – 17 988 stron. Teksty aktów prawnych są przy tym coraz dłuższe (obecnie średnio 8 stron na ustawę, kiedyś 2 strony) i coraz bardziej zawile. Rozmiary liczącego kilkanaście tysięcy stron polskiego *Dziennika Ustaw* warto porównać np. z ok. 3000 stronami analogicznego dziennika urzędowego w Wielkiej Brytanii¹¹⁸.

Wzrost liczby przepisów można częściowo tłumaczyć koniecznością związaną z transformacją ustrojową, przyjęciem ustawy zasadniczej i wejściem Polski do UE. Priorytetem dla rządzących powinna być jednak nie ilość stanowionego prawa, ale jego jakość, spójność i stabilność. W obliczu przeregulowania wielu dziedzin życia w tym gospodarki, potrzebna jest też stopniowa deregulacja w obszarach, w których mamy do czynienia z nadmiarem prawa, a w których nie jest to konieczne. Istotne jest jednak to, aby proces ten był poprzedzony rzetelną oceną skutków deregulacji.

Jeśli poziom biurokracji mierzyć liczbą urzędników, to teza o wysokim poziomie biurokracji również się potwierdza. Dane GUS pokazują, że zatrudnienie w administracji publicznej wzrosło z 557,8 tys. w 2006 r. do 639,400¹¹⁹ obecnie (wzrost o 14,6%). Jednak jeśli porównać liczbę mieszkańców przypadającą na jednego urzędnika, to twierdzenie o przeroście biurokracji nie znajdzie już uzasadnienia. Polska powinna dążyć do tego, aby liczba urzędników była odpowiednia do wyzwań, jakie stoją przed polską administracją. Redukowanie liczby pracowników administracji nie powinno być celem samym w sobie, **ważniejsza jest bowiem odpowiednia jakość obsługi uzyskiwana w najbardziej efektywny sposób.**

¹¹⁴ Badania na zlecenie Centrum im. Adama Smitha przeprowadził Maison Institute, wyniki ogłoszono w kwietniu 2011.

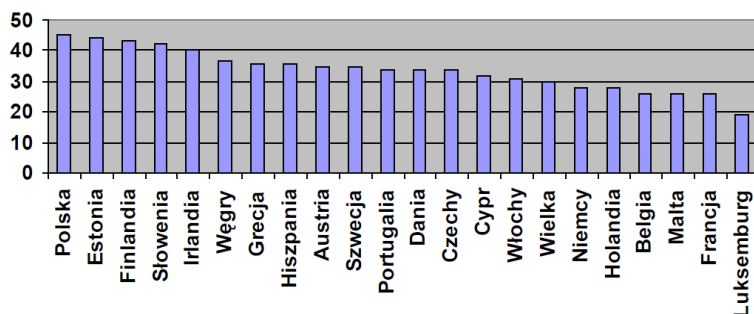
¹¹⁵ „Jak powinno być tworzone prawo w Polsce? Reforma procesu stanowienia prawa”, Janusz Kochanowski.

¹¹⁶ Na podstawie informacji prasowej KIG, „Czy Sejm sprzyjał gospodarce? – podsumowanie działalności legislacyjnej w trakcie VI kadencji”.

¹¹⁷ „Jak powinno być tworzone prawo w Polsce? Reforma procesu stanowienia prawa”, Janusz Kochanowski.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I półroczu 2011 r.



Wykres 4. Liczba mieszkańców przypadająca na jednego pracownika administracji. „Newsweek Polska”, nr 16, 18 IV 2004, s. 4.

Źródło: Błażej Choroś, Ewa Skrabacz „Biurokracja po komunizmie. Jakość i patologie systemu administracyjnego w Polsce i Republice Czeskiej” za *Newsweek Polska*, nr 16, 18 IV 2004, s. 4.

Z intensywnością stanowionego prawa idzie w parze duża liczba obowiązków nakładanych na obywateli i przedsiębiorców. W analizowanych w Ministerstwie Gospodarki **129 ustawach zidentyfikowano 148 form reglamentacji** (koncesji, licencji, wpisów do rejestru działalności regulowanej, zezwoleń i pozwoleń)¹²⁰. Jedną z najczęstszych wad przepisów określających warunki udzielenia zezwolenia jest ich nieprecyzyjny i niedookreślony charakter, dopuszczający uznaniowość decyzji administracyjnej¹²¹.

Z przeregulowania sfery gospodarczej wynika także długi czas załatwiania różnych spraw. Na przykład na założenie firmy w Polsce potrzeba 32 dni, podczas gdy średnia w OECD wynosi 13. Czas potrzebny na uzyskanie pozwoleń związanych z budową wynosi 301 dni, dwa razy dłużej niż średnia w krajach OECD¹²². Wspomniane wyżej badanie pokazuje, że 32% respondentów podkreślało, iż czas załatwiania spraw urzędowych jeszcze się wydłużył, przy czym najgorzej oceniany był system ochrony zdrowia, Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz sądy¹²³.

Ważne by walcząc z nadmierną biurokracją nie zapomnieć, że jej końcowym klientem jest społeczeństwo, które potrzebuje dobrych, efektywnie świadczonych usług. **Wyzwaniem jest znalezienie równowagi, w której biurokracja nie stanowi bariery dla rozwoju przedsiębiorczości i biznesu, a zadania są realizowane sprawnie.** Dużym usprawnieniem – po przewyciężeniu początkowych problemów – powinna być e-administracja, pozwalająca na załatwienie wielu spraw przez internet bez chodzenia do urzędów.

¹²⁰ Ministerstwo Gospodarki, „Raport z realizacji badań: Uproszczenie krajowych aktów prawnych Ograniczanie barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców”.

¹²¹ Ministerstwo Gospodarki, Departament Regulacji Gospodarczych, „Ocena Skutków Regulacji projekt ustawy o ograniczaniu barier administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców”, Warszawa, 15 listopada 2010.

¹²² Źródło: Doing Business <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/poland/#starting-a-business>

¹²³ Badania na zlecenie Centrum im. Adama Smitha przeprowadził Maison Institute, wyniki ogłoszono w kwietniu 2011.

Stabilność prawa i przewidywalność instytucji. Państwo powinno tworzyć stabilne, przewidywalne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej. Duży postęp w tym zakresie dokonał się po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Ważne by, rozpoczęte reformy i przygotowane strategie, były kontynuowane, niezależnie od zmian politycznych. Tymczasem na przykład model sektora energii w ciągu ostatnich lat zmieniał się wielokrotnie, a prawo energetyczne od 1997 roku było modyfikowane kilkadziesiąt razy. Ciągłe zmiany, brak przewidywalności przepisów stanowi dużą barierę dla rozwoju przedsiębiorczości i biznesu w Polsce, a także nie sprzyja inwestycjom zagranicznym.

Potrzebna **jest także kompleksowa reforma systemu stanowienia prawa, która znacząco poprawiłaby jego jakość**, zmniejszyła patologie oraz zwiększyła jawność i transparentność tego procesu. Od lat nawołują do tego organizacje pracodawców takie jak np. PKPP Lewiatan. Ich zdaniem dużym problemem jest brak konsultacji społecznych niektórych projektów regulacji i bardzo krótkie terminy wyznaczane partnerom społecznym na ich opiniowanie. Brakuje również rzetelnej oceny skutków przygotowywanych unormowań. Często zbyt krótki jest czas potrzebny na przygotowanie się do obowiązywania nowych przepisów (*vacatio legis*). Wskutek tak stanowionego prawa, państwo i gospodarka narażone są na niekontrolowany wzrost liczby przepisów powodujących nieuzasadnione koszty działalności gospodarczej oraz krepujących rozwój przedsiębiorczości¹²⁴.

Innym problemem jest także niska świadomość prawna polskich przedsiębiorców. W obliczu rosnącej liczby coraz bardziej zawiłych przepisów Polska powinna podjąć działania na rzecz edukacji prawnej przede wszystkim skierowane do MSP.

Utrudnieniem dla biznesu jest także niejasność i niespójność przepisów oraz sytuacje dopuszczające różną ich interpretację. Stanowią one trzecią najczęściej wymienianą barierą rozwoju przedsiębiorczości prywatnej¹²⁵. Wielokrotnie wskazuje na nią też PKPP Lewiatan w swojej corocznej „czarnej liście barier dla rozwoju przedsiębiorczości”.

Rozwój przedsiębiorczości. Większość przedsiębiorstw w Polsce to małe i średnie przedsiębiorstwa. Trudno przecenić ich rolę dla gospodarki. To one tworzą większość miejsc pracy, mają istotny udział w kreowaniu PKB (więcej w tabeli *Udział MSP w tworzeniu PKB w latach 2004-2008 (%)*), imporcie i eksporcie, to w nich koncentruje się potencjał w zakresie przedsiębiorczości i innowacyjności. Wyniki badań Komisji Europejskiej wskazują, iż małe i średnie przedsiębiorstwa są też bardziej odporne na kryzysy, działają w niszach, są bardziej elastyczne i dzięki temu łatwiej znoszą wahania koniunktury. W ciągu ostatnich 10 lat liczba przedsiębiorstw sektora MSP wzrosła o prawie 100 tys., a liczba pracujących w nich osób zwiększyła się o blisko 750 tys. osób¹²⁶. Choć dane te mogą się

¹²⁴ PKPP Lewiatan.

¹²⁵ Badanie Small Business DNA zrealizowane przez 4P research mix, grudzień 2010.

¹²⁶ PARP, „Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008–2009”.

wydawać imponujące, warto zauważyć, że gros zarejestrowanych przedsiębiorstw to osoby fizyczne, które zamiast umowy o pracę otrzymują od swojego pracodawcy umowę o współpracy dwóch firm. Jeśli poziom przedsiębiorczości mierzyć liczbą firm na 1000 mieszkańców, Polska na tle innych krajów europejskich wypada przeciętnie. Według danych za 2005 r. zajmujemy 15. miejsce na 28 badanych państwach europejskich¹²⁷. Wyzwaniem jest więc wspieranie rozwoju przedsiębiorczości oraz tworzenie ułatwień dla firm, zwłaszcza małych i średnich. W tym celu można wykorzystywać istniejące już narzędzia takie jak inkubatory przedsiębiorczości i centra technologiczne, parki przemysłowe, centra innowacji, szkolenia odpowiednio dopasowane do potrzeb przedsiębiorców, dostęp do informacji i różne formy doradztwa, na przykład świadczone przez Krajowy System Usług¹²⁸. Państwo powinno ułatwić MSP dostęp do środków finansowych na rozwój oraz tworzyć rządowe programy wsparcia podejmowanych przez nie inwestycji itp. Wiele z powyższych form pomocy zastosowano już w Polsce, potrzebna jest jednak praca, zmierzająca do skutecznego wdrożenia inicjatyw, które nie zawsze spotykają się z wystarczającym zainteresowaniem przedsiębiorców, brakuje też widocznych zmian w wyniku realizowanych działań.

Tabela. Udział MSP w tworzeniu PKB w latach 2004-2008 (%)

	2004	2005	2006	2007	2008
MSP ogółem	48,3	47,5	47,5	47,0	46,9
Mikro	30,9	31,4	30,9	30,2	29,8
Małe (bez mikro)	7,5	7,3	7,3	7,1	7,3
Średnie	9,9	8,8	9,3	9,7	9,8

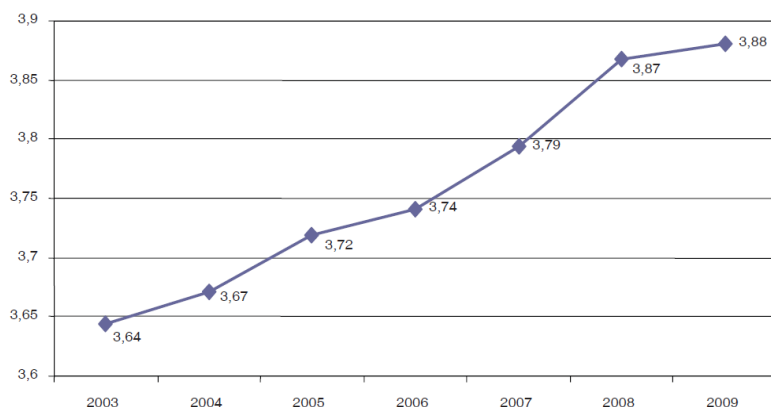
Źródło: PARP „Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008–2009”, oprac. Na podst. danych GUS

¹²⁷ PARP, Prezentacja Raportu o stanie sektora MSP w Polsce

¹²⁸ Sieć współpracujących ze sobą niekomercyjnych organizacji, świadczących na rzecz MSP usługi doradcze, informacyjne, szkoleniowe i finansowe.

Wykres: Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON w latach 2003-2009

Wykres 3.1. Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON w latach 2003–2009 w mln



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS przygotowanych na potrzeby niniejszej publikacji

Źródło: PARP „Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008–2009”

Należy również przyjrzeć się barierom mentalnym rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. **Z badania zrealizowanego przez CBOS na zlecenie PKPP Lewiatan i SGH wynika, że blisko połowa małych i średnich przedsiębiorców popiera konserwatywny model państwa opiekuńczego¹²⁹.** Ten stan rzeczy można częściowo wyjaśnić odziedziczoną po PRL wiarą w moc sprawczą państwa, które „wszystko za nas załatwi”. Być może na dane te wpływa także fakt, iż wiele przedsiębiorstw to jednoosobowe firmy, których opinie odzwierciedlają nastroje sporej części społeczeństwa, oczekującej od państwa pomocy w rozwiązywaniu problemów życia codziennego. Dlatego trzeba wspierać samodzielność i aktywność przedsiębiorców, tworząc dla nich przewidywalne i stabilne warunki do działania, tak, aby chętniej brali odpowiedzialność za przyszłość swoich firm, a nie biernie oczekiwali opieki państwa.

Obszary ryzyka

Uczestnicy sesji konsultacyjnych przeprowadzonych w ramach prac nad niniejszym raportem podkreślali, że jeżeli nic się nie zmieni, czeka nas m.in.:

- zahamowanie rozwoju przedsiębiorczości spowodowane niestabilnymi, wciąż zmieniającymi się przepisami oraz piętrzeniem barier biurokratycznych,

¹²⁹ <http://www.osobyprawne.pl/wiadomosci/czerwiec-2011/2206-przedsiębiorcy-za-ingerencja-panstwa-w-gospodarke/>

- ograniczenie inwestycji, także dużych projektów zagranicznych, spowodowane brakiem stabilności otoczenia biznesu i nadmierną biurokracją,
- wstrzymanie współpracy w ramach PPP może spowodować, że Polska jeszcze długo nie zdoła uzupełnić braków infrastrukturalnych, co z kolei negatywnie wpłynie na tempo rozwoju regionalnego i spowoduje utrwalanie się obszarów wykluczenia,
- powielanie tych samych błędów na różnych poziomach administracji, powolny rozwój spowodowany brakiem wymiany doświadczeń i współpracy,
- ustanawianie przepisów, stawiających polskich przedsiębiorców w sytuacji mniej korzystnej niż przedsiębiorców prowadzących podobną działalność w innych państwach UE, może obniżyć konkurencyjność polskich podmiotów.

Szanse dla biznesu

Stabilne warunki prowadzenia działalności gospodarczej/ bezpieczny i długoterminowy biznes.

Lepszej jakości, jasne i zrozumiałe prawo, którego wprowadzenie poprzedzone jest rzetelnymi analizami skutków, oznacza mniej zmian w przepisach i bardziej przewidywalne, stabilne i bezpieczne warunki działania dla biznesu. Przejrzyste, nie pozostawiające pola dla dowolnej interpretacji, przepisy sprzyjają rozwojowi przedsiębiorczości, inwestycji i zwiększaniu zatrudnienia.

Efekt synergii dzięki wspólnemu poszukiwaniu rozwiązań i odpowiedzi na wyzwania. Wyzwania zrównoważonego rozwoju wymagają współpracy sektora prywatnego i publicznego. Ze strony administracji potrzebne jest odejście od polityki resortowej w kierunku zarządzania procesowego, dobra koordynacja działań oraz spójna polityka rozwoju. Podjęte wysiłki będą procentować sprawniejszym rozwiązywaniem różnych problemów na styku państwa i biznesu.

Przewidywalność dzięki efektywnemu dialogowi. Dialog społeczny prowadzony w trakcie prac nad nowymi przepisami to możliwość komunikowania problemów i potrzeb biznesu oraz wywierania wpływu na kształtowane prawo. Większa przejrzystość procesu stanowienia prawa ułatwi przedsiębiorcom przygotowanie się do czekających ich zmian.

Skrócenie czasu poświęcanego na załatwianie spraw urzędowych/ formalnych. Poprawa jakości obsługi, bardziej efektywna praca urzędów i urzędników ułatwia zakładanie, zamykanie i prowadzenie firm, sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości, podejmowaniu ryzyka i inwestowaniu oraz zwiększaniu zatrudnienia.

Możliwość rozwoju biznesu/ realizacji nowych projektów dzięki partnerstwu publiczno-prywatnemu/ pozyskanie nowych klientów/ nowe produkty. Dla biznesu uczestnictwo w projektach PPP to szansa na obiecującą, efektywną kosztowo, a przy tym wyjątkowo bezpieczną, bo

gwarantowaną przez stabilne podmioty publiczne, współpracę. Firmy realizujące projekty wchodzą w nie na przejrzystych zasadach, wiedzą jakie podejmują ryzyko i jakie obowiązki ma każda ze stron.

Równomierny rozwój kraju dzięki wspólnym projektom. Doświadczenia krajów, w których partnerstwo publiczno-prywatne jest rozpowszechnione dowodzą, że współdziałanie władz lokalnych z przedsiębiorstwami prywatnymi na zasadach PPP jest korzystne dla rozwoju lokalnego. Partnerstwo publiczno-prywatne pozwala więc na sprawne uzupełnienie luki infrastrukturalnej i równomierny rozwój wszystkich regionów, a więc także wyrównanie szans dla firm funkcjonujących w różnych rejonach kraju.

Niezbędne działania biznesu oraz innych interesariuszy

Jednym z wyzwań, utrudniających wspólne działania na rzecz zrównoważonego rozwoju polskiego biznesu, jest brak współpracy i dialogu pomiędzy przedstawicielami sektora publicznego i prywatnego i niespełnione oczekiwania obu stron wobec siebie. Konieczna jest zatem **zmiana sposobu myślenia o rolach i zadaniach państwa i przedsiębiorców**, budowanie wzajemnego zaufania, uświadomienie, że państwo nie powinno pełnić roli opiekuna, ale tworzyć odpowiednie warunki, w których biznes będzie mógł sprawnie funkcjonować. Zmiana sposobu myślenia i większe otwarcie na współpracę i dialog to też możliwość **uczenia się od siebie nawzajem**, wykorzystywania i wdrażania dobrych praktyk. Firmy, jako twórcy rozwoju gospodarczego kraju, powinny być partnerami **dialogu i współpracy dla rządu, w odniesieniu do wyzwań**, przed którymi stoi Polska. Tylko skuteczna współpraca międzysektorowa daje szansę na efektywne poszukiwanie nowych rozwiązań dla problemów Polski. Dla zrealizowania wizji 2050 konieczne jest też zapewnienie **optymalnego poziomu biurokracji**, a więc takiego, który gwarantuje porządek i jasne zasady funkcjonowania, ale nie krępuje rozwoju przedsiębiorczości i biznesu. Aby osiągnąć cele wizji, mówiące o **przewidywalnym i klarownym podejściu do przedsiębiorców, opartym na współpracy**, niezbędne jest nie tylko wspólne wypracowywanie pomysłów, ale też aktywna **partycypacja** przedstawicieli biznesu we wdrażaniu wypracowanych rozwiązań i zasad.

Biznes potrzebuje:

- stabilnego, wspierającego zrównoważony rozwój prawa stanowionego z uwzględnieniem konsultacji społecznych; jasnych, sprawiedliwych i niezmiennych reguł działania wobec biznesu,
- rzetelnej oceny skutków wprowadzanych regulacji,
- myślenia strategicznego i planowania w horyzoncie dłuższym niż cykle wyborcze,

- podjęcia wzorcowych projektów w ramach PPP w celu stworzenia dobrych praktyk i pokazania korzyści z formuły partnerstwa, rozwoju hybrydowego modelu partnerstwa (połączenie środków unijnych i prywatnych),
- efektywnej i przyjaznej dla przedsiębiorców administracji, wykorzystującej nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne do poprawy jakości świadczonych usług,
- większej otwartości na dialog ze strony władz państwowych i instytucji tworzących prawo w Polsce,
- tworzenia platform współpracy biznesu z instytucjami administracji, dawania biznesowi możliwości komunikowania swoich potrzeb i oczekiwań,
- większej sprawności postępowań sądowych szczególnie w sprawach gospodarczych,
- mniejszych pozapłacowych kosztów pracy.

Biznes widzi swoją rolę w:

- podnoszeniu poziomu etyki działania w biznesie, wyrażającej się na przykład w niewykorzystywaniu luk prawnych, które stanowią przestrzeń do nieetycznego działania,
- podejmowaniu inicjatyw oddolnych przy tworzeniu prawa, podejmowaniu działań odpowiedzialnego, przejrzystego lobbingu,
- dialogu i współpracy z administracją publiczną w kwestiach istotnych dla rozwoju polskiej gospodarki,
- wykształceniu efektywnego systemu komunikacji z interesariuszami w tym administracją publiczną,
- dzieleniu się swoimi doświadczeniami z administracją publiczną.

Przykładowe działania, które może podejmować biznes

- Włączanie się w dialog z administracją publiczną, zabieranie głosu w debacie publicznej
- Podejmowanie współpracy z administracją publiczną przy realizacji projektów, podejmowanie współpracy w ramach PPP
- Włączanie się w proces realizacji ambitnych celów zrównoważonego rozwoju, dzielenie się doświadczeniem i wiedzą
- Wspieranie organizacji pozarządowych
- Planowanie rozwoju biznesu w sposób uwzględniający cele zrównoważonego rozwoju

- Przeprowadzanie restrukturyzacji w sposób odpowiedzialny, drogą konsultacji i dialogu z partnerami społecznymi, starając się łagodzić negatywne skutki tego procesu dla pracowników